

ISSN (PRINT) 2413-1865
ISSN (ONLINE) 2663-2772
DOI 10.32999/KSU2413-1865

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(м. Івано-Франківськ)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

COLLECTION OF RESEARCH PAPERS

«PEDAGOGICAL SCIENCES»

Випуск 105

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пермінова Людмила Аркадійвна – кандидатка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна

Заступники головного редактора:

Петухова Любов Євгенівна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна;

Слюсаренко Ніна Віталіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гончаренко Тетяна Леонідівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна

Технічний секретар:

Блах Валерія Сергіївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Андрієвський Борис Макійович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Бондаренко Ольга Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет, Україна;

Вінник Максим Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна;

Воропай Наталія Анатоліївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Глухов Іван Геннадійович – кандидат педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна;

Гнедкова Ольга Олександрівна – кандидатка педагогічних наук, Херсонський державний університет, Україна;

Голінська Тетяна Миколаївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Зорочкіна Тетяна Сергіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна;

Князян Маріанна Олексіївна – докторка педагогічних наук, професорка, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна;

Коваль Людмила Вікторівна – докторка педагогічних наук, професорка, Бердянський державний педагогічний університет, Україна;

Ковшир Олена Вікторівна – докторка педагогічних наук, професорка, Криворізький державний педагогічний університет, Україна;

Молнар Тетяна Іванівна – докторка педагогічних наук, доцентка, Мукачівський державний університет, Україна;

Мухаммет Демірбілек – доктор наук, магістр наук, Столейман Демірель Університет, Туреччина;

Нагрибельна Інна Анатоліївна – докторка педагогічних наук, професорка, Херсонська державна морська академія, Україна;

Носко Юлія Миколаївна – докторка педагогічних наук, професорка, Національний університет «Чернігівський колегіум імені Тараса Григоровича Шевченка», Україна;

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Пахомова Олена Володимирівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна;

Саган Олена Валеріївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Херсонський державний університет, Україна;

Співаковський Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна;

Суріна Ірина – докторка соціологічних наук, професорка, Поморська Академія, м. Слупськ, Польща;

Тесленко Валентин Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна;

Хоруужа Людмила Леонідівна – докторка педагогічних наук, професорка, Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна;

Чайка Володимир Мирославович – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна;

Чичук Антоніна Петрівна – докторка педагогічних наук, професорка, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна;

Шевцов Андрій Гаррієвич – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Збірник наукових праць «Педагогічні науки» є фаховим виданням (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України № 886 від 02.07.2020 року (додаток № 4) з педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціальностями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)).

Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 27.03.2024 р. № 14)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 23957-13797ПР
від 26.04.2019 р. видане Міністерством юстиції України

Офіційний сайт видання: <https://ps.journal.kspu.edu>

© Херсонський державний університет, 2024
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Омельчук С. А. СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІНГВОМЕТОДИКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ..... 5

Сухомлинська О. В., Сухомлинська Л. В. ПЕДАГОГІЧНІ ЧИТАННЯ
«ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ»
(1993–2023) КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ.....14

СЕКЦІЯ 2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

Молнар Т. І. ФОРМУВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ..... 20

Саган О. В., Блах В. С. ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ
НА РІВЕНЬ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 26

Яценко Т. О. ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ
ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ НА БАЗОВОМУ ПРЕДМЕТНОМУ ЦИКЛІ
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 35

СЕКЦІЯ 3

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

Воробець О. Р. ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО
АСПЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 41

СЕКЦІЯ 4

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анісімова О. Е., Горлова А. В. РОЛЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ УВДОСКОНАЛЕННІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ..... 50

Кузьменко А. О. МОТИВАЦІЙНО-ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ..... 58

Попович О. М. ПОТЕНЦІАЛ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ
У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 64

СЕКЦІЯ 5

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ямборак Р. С. ХІМІЧНА ЕКСПЛОРАЦІЯ: ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ХІМІЇ
ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ STEM-ПІДХОДІВ..... 69

CONTENTS

SECTION 1

METHODOLOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Omelchuk S. A. CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LINGUISTIC METHODOLOGY: GLOBAL AND NATIONAL DIMENSIONS.....5

Sukhomlynska O. V., Sukhomlynska L. V. PEDAGOGICAL READINGS «VASYL SUKHOMLYNSKYI IN DIALOGUE WITH MODERNITY» (1993–2023) THROUGH THE PRISM OF CONTEMPORARY.....15

SECTION 2

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

Molnar T. I. FORMATION OF A DEVELOPING EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....20

Sagan O. V., Blakh V. S. THE INFLUENCE OF E-LEARNING RESOURCES ON UNIVERSITY STUDENTS' MOTIVATION TO STUDY.....27

Yatsenko T. O. PROJECTING AND REALIZATION OF THE LITERARY EDUCATION CONTENT IN GRADES 7–9 OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS 36

SECTION 3

THEORY AND PRACTICE OF UPBRINGING

Vorobets O. R. FOLKLORE AS A MEANS OF IMPLEMENTING THE CULTURAL ASPECT IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS.....41

SECTION 4

THEORY AND METHODS OF PROFESSIONAL EDUCATION

Anisimova O. E., Horlova A. V. THE STAKEHOLDERS' ROLE IN IMPROVEMENT OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION EDUCATIONAL PROCESS.....51

Kuzmenko A. O. MOTIVATION-GOAL COMPONENT IN THE SYSTEM OF FORMATION OF FUTURE PHD'S CULTURE OF ACADEMIC INTEGRITY.....58

Popovych O. M. THE POTENTIAL OF THE ACMEOLOGICAL APPROACH IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL IMAGE OF FUTURE EDUCATORS AT PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....64

SECTION 5

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Yamborak R. S. CHEMICAL EXPLORATION: OPTIMIZATION OF CHEMISTRY EDUCATION THROUGH STEM INTEGRATION.....69

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.02:811.161.2'6(100:477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-1>**СУЧАСНІ ТRENДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОМЕТОДИКИ:
ГЛОБАЛЬНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

Омельчук Сергій Аркадійович,
доктор педагогічних наук, професор, перший проректор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики

Херсонський державний університет

omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922

Мета розвідки – визначення сучасних трендів розвитку української лінгвометодики на основі розуміння глобальних викликів, що впливають на трансформування освітньої системи. Для досягнення мети використано такі **методи**: аналіз наукових джерел і нормативних документів (постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, концепцій, навчальних програм); теоретичне осмислення й узагальнення наукових засад досліджуваної проблеми; індуктивно-дедуктивний метод, абстрагування та ідеалізація у визначенні трендів розвитку національної лінгвометодики у 20-ті роки ХХІ ст. **Результати дослідження**. На визначення сучасних трендів в українській лінгвометодиці впливають чинники глобального характеру (наслідки пандемії коронавірусної хвороби, соціальні трансформації й масштабні потрясіння), національного (відповідність європейської та української освітніх систем рівневі технологічного розвитку; гібридна війна від 2014 р. й повномасштабна – від 2022 р., спотворена демографічна ситуація, освітня міграція й еміграція українців, зокрема здобувачів освіти і вчителів) характеру. Виокремлюємо п'ять трендів розвитку української лінгвометодики в сучасних реаліях: 1) трансформація української лінгвометодики; 2) міжпредметна інтеграція; 3) діджиталізація предметів мовно-літературної освітньої галузі; 4) упровадження норм нової редакції Українського правопису в шкільну мовну практику; 5) експертне оцінювання (сертифікація) професійних компетентностей учителів. **Висновки**. Виокремлені в розвідці тренди розвитку української лінгвометодики в 20-ті роки ХХІ ст. спрямовано на розуміння сутності трансформаційних процесів, що відбуваються в останні п'ять років у шкільній мовній освіті. Дискусія про те, як ці трендові напрями впливають на навчання української мови підлітків покоління Альфа, дасть змогу вибрати ефективні методики, змодельовати нові підходи й технології навчання, що відповідатимуть потребам наступних п'яти-десяти років. Отже, йдеться, власне, не про вдосконалення, осучаснення чи реорганізацію освітньої системи, а про її трансформацію – якісні зміни «правил гри»: підходів, принципів, методів, прийомів і засобів навчання.

Ключові слова: українська лінгвометодика, трансформація лінгвометодики, міжпредметна інтеграція, діджиталізація навчання, Український правопис, сертифікація вчителів.

**CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LINGUISTIC
METHODOLOGY: GLOBAL AND NATIONAL DIMENSIONS**

Omelchuk Serhii Arkadiiovych,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, first Vice-Rector,
Professor at the Department of Ukrainian and Slavic Philology and Journalism

Kherson State University
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922

The research aim is to define current trends in the development of Ukrainian linguistic methodology based on an understanding of global challenges that affect the transformation of the educational system. To achieve this aim, the following **methods** were used: analysis of scientific sources and normative documents (resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, concepts, educational programs); theoretical understanding and generalization of the scientific foundations of the problem under study; inductive and deductive methods, abstraction and idealization in determining trends in the development of national linguistic methodology in the 2020s. **Research results**. The definition of current trends in Ukrainian linguistic methodology is influenced by factors of a global nature (consequences of the coronavirus pandemic; social transformations and large-

scale upheavals) and of a national nature (compliance of the European and Ukrainian educational systems with the level of technological development; hybrid war – since 2014 and full-scale war since 2022; distorted demographic situation; educational migration and emigration of Ukrainians, in particular, students and teachers). The work identifies five trends in the development of Ukrainian linguistic methodology in modern reality: 1) transformation of Ukrainian linguistic methodology; 2) interdisciplinary integration; 3) digitalization of subjects of language and literary education; 4) introduction of norms of the new edition of Ukrainian Spelling in school language practice; 5) expert assessment (certification) of professional competencies of teachers.

Conclusions. Trends in the development of Ukrainian linguistic methodology in the 2020s, highlighted in the study, are aimed at understanding the essence of the transformation processes that have been taking place in the last five years in school language education. The discussion about how these trends affect the teaching of the Ukrainian language to teenagers of the Alpha generation will allow us to choose effective methods, and model new approaches and technologies of teaching that will meet the needs of the next five to ten years. So, the study is in fact not about improving, modernizing, or reorganizing the educational system, but about its transformation, i.e. qualitative changes in the «game rules»: approaches, principles, methods, techniques and teaching tools.

Key words: *Ukrainian linguistic methodology, transformation of linguistic methodology, interdisciplinary integration, digitalization of learning, Ukrainian spelling, teacher certification.*

Вступ. Ця розвідка логічно продовжує низку наших попередніх робіт, присвячених дослідженню тенденцій у розвитку вітчизняної лінгводидактичної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст. Зокрема, у монографії «Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців» (Омельчук, 2019) представлено наше бачення тенденцій у розвитку методики навчання української мови на всіх освітніх рівнях. Окрему увагу було зосереджено на наукових працях Марії Пентилюк та новаторстві Івана Ющука в українській лінгводидактиці кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Визначення сучасних трендів розвитку української лінгвометодики насамперед пов'язане з розумінням глобальних викликів, що вливають на трансформування освітньої системи. Це і є **метою** нашого дослідження. Для досягнення її використано такі **методи**: аналіз наукових джерел і нормативних документів (постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, концепцій, навчальних програм); теоретичне осмислення й узагальнення наукових засад досліджуваної проблеми; індуктивно-дедуктивний метод, абстрагування й ідеалізація у визначенні трендів розвитку національної лінгвометодики у 20-ті роки ХХІ ст.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Комплексний погляд на майбутнє з перспективою до середини ХХІ ст. представили британські експерти в дослідженні «Глобальні стратегічні тренди. Майбутнє починається сьогодні» (Global Strategic Trends, 2018). З-поміж трендів, пов'язаних із розвитком людського потенціалу (human development), привертають нашу увагу такі: 1) широкий доступ до онлайн-освіти (технології сприятимуть підвищенню якості освіти); 2) використання штучного інтелекту; 3) школи, окрім надання освіти, відіграватимуть важливу роль у розвитку соціальних навичок; 4) істотне зростання

ролі інформації та широкий доступ до неї потребуватимуть навчання дітей навичок розрізняти правдиву і неправдиву (фейкову) інформацію; 5) розвиток альтернативних моделей вищої освіти; 6) навчання впродовж життя; 7) гнучкість.

Національний інститут стратегічних досліджень основними викликами для сучасної освіти вважає: 1) тотальну інформатизацію; 2) прискорені темпи зростання знань; 3) динамічні зміни необхідних професійних навичок і компетенцій (Карпенко, 2019).

За версією Global Teacher Prize Ukraine (<https://www.facebook.com/GlobalTeacherPrizeUkraine/posts/pfbid023nbs4aLhssuJ1ko6fH4gSy33gBpron9trqtDcLk0oovxViNj6HUVhvtKakrpsjGl>) трендами, що вплинуть на освітні реформи найближчим часом, є: 1) персоналізоване навчання; 2) впровадження штучного інтелекту; 3) розвиток критичного мислення; 4) підвищення кваліфікації вчителів; 5) виховання завтрашніх лідерів.

Визначаючи сучасні тренди розвитку української лінгвометодики, ми скористалися також ChatGPT, який на наш запит згенерував такі ключові тенденції:

1) використання цифрових технологій (електронні підручники, мобільні додатки, онлайн-платформи та ресурси для навчання мови, зокрема ігри, відео-, аудіоматеріали та інтерактивні вправи);

2) комунікативний підхід (розвиток навичок спілкування, зокрема вмінь слухати, читати й писати з метою досягнення практичного володіння мовою; роль граматики залишається важливою, але її навчати доцільно в контексті з використанням мови в реальних життєвих ситуаціях);

3) занурення в мовне середовище (методики, що імітують занурення в мовне середовище: мовні табори, інтенсивні курси, навчальні поїздки, програми обміну, дають

зможу здобувачам освіти використовувати українську мову в повсякденному спілкуванні, що значно покращує їхні мовні навички);

4) проектна методика (здобувачів освіти заохочують до роботи над проектами (дослідження, створення презентацій, відео, блогів або участь у мовних конкурсах), що потребують застосування мовних знань у реальних або симульованих ситуаціях);

5) індивідуальний підхід (створення адаптивних програм, що дають змогу кожному здобувачеві освіти просуватися власним темпом і зосереджуватися на своїх сильних боках);

6) крос-культурна методика навчання (дає змогу здобувачам освіти не тільки вивчати мову, а й знайомитися з історією, традиціями та сучасним життям українців).

Як бачимо, відповідь ChatGPT на наш запит досить змістовна, але все одно потребувала контекстного, граматичного й технічного доопрацювання.

Отже, на визначення сучасних трендів в українській освітній системі впливають чинники як глобального (наслідки пандемії коронавірусної хвороби, соціальні трансформації й масштабні потрясіння), так і національного (відповідність європейської та української освітніх систем рівневі технологічного розвитку, гібридна війна від 2014 р. й повномасштабна – від 2022 р., спотворена демографічна ситуація, освітня міграція й еміграція українців, зокрема здобувачів освіти і учителів) характеру.

Результати дослідження. Ті, хто вважає, що після війни ми повернемося до звичного режиму навчання й викладання в закладах освіти, стратегічно помиляються: такою, якою була раніше, українська освітня система вже не буде! До того ж «час вимагає від освітян адаптації до сьогоденних дидактичних пропозицій, а це – вихід із зони узвичаєності й комфорту в зону ризиків і викликів (Маленко, 2021).

На тлі мінливих реалій, соціальних трансформацій, масштабних потрясінь та освітніх реформ виокремлюємо п'ять трендів розвитку української лінгвометодики в 20-ті роки XXI ст. (рис. 1).

Трансформація української лінгвометодики. Сучасний світ зазнає масштабних трансформацій, які охоплюють практично всі царини суспільних відносин (Резнікова, 2022). Не становить виняток й українська освіта, зокрема галузеві методики навчання. Концептуальні засади трансформації національної освітньої системи представлено в програмі великої трансформації «Освіта 4.0: Український світанок» (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/>

Рис. 1. Тренди розвитку української лінгвометодики в 20-ті роки XXI ст.

Osvita-4.0.ukrayinskyi.svitanok.pdf). На думку розробників цієї концепції, українська система освіти здатна стати по-справжньому сучасною, гармонізуватися з європейською та відповідати викликам часу.

На трансформацію української лінгвометодики істотний вплив мають як чинники глобального масштабу (відповідність європейської та української освітніх систем рівневі технологічного розвитку, пандемія коронавірусної хвороби, війна), так і галузевого характеру, з-поміж яких найістотнішими вважаємо такі:

- зміна ціннісних орієнтирів базової середньої освіти, зокрема предметів мовно-літературної освітньої галузі;

- ключові зміни у психічному й особистісному розвитку цифрового покоління альфа-дітей (життя в усережжі: гаджети, сторінки в соціальних мережах, блоги на новітніх платформах, як результат – залежність від технологій; інше сприйняття часу і простору: відчуття відсутності кордонів (географічних і соціальних), легкість у спілкуванні з людьми з інших країн; мобільність; кліпове мислення; багатофункційність: здатність робити уроки, одночасно дивитися серіал і спілкуватися з друзями відеозв'язком, як результат – недостатня концентрація уваги; емоційна бідність);

- реалізація компетентнісного потенціалу мовно-літературної освітньої галузі та базові знання, що позначає спроможність формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання на уроках української мови, української літератури, інтегрованого мовно-літературного курсу;

- визначення нових вимог до обов'язкових результатів навчання на основі компетентнісного підходу;
- моделювання нових механізмів оцінювання як частини навчання, а не контролю результатів;
- запровадження концепції «Нова українська школа»;
- реалізація Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р.;
- цифрова трансформація освіти;
- розвиток онлайн-освіти в різних форматах: дистанційне навчання *D-learning* (distance learning), змішане навчання *B-learning* (blended learning), мобільне навчання *M-learning* (mobile learning).

Отже, у структурі національної лінгводидактики під впливом масштабних потрясінь і катастроф, соціальних перетворень та освітніх реформ ми виокремлюємо такі трансформаційні процеси:

1. Трансформація структури сучасного уроку української мови (результати дослідження трансформації структури сучасного уроку української мови в умовах дистанційного навчання представлено в одній із наших наукових розвідок (Омельчук, 2021)).

2. Запровадження активних методів навчання української мови, спрямованих на:

формування ключових компетентностей через розвиток умінь і ставлень та базові мовні знання (дослідницький, проблемно-пошуковий методи, метод проектного навчання), а не лише на здобуття нових знань;

персоналізоване навчання (мікронавчання, діагностувальне тестування, використання адаптивного контексту й адаптивного оцінювання, метод інтерактивного навчання (зокрема, інтерактивний діалог, гейміфікації).

Робота з друкованим підручником, що була поширеною за традиційної методики навчання української мови, як метод навчання поступово мігрує у цифровий формат і трансформується у новий метод – роботу з інформаційними джерелами (підручники за сучасних умов втратили роль основного джерела інформації для учнівства).

3. Використання компетентнісних завдань із мови, створених на основі практичних ситуацій, що передбачають аналізування, синтезування й оцінювання інформації (проблемний діалог, проблемні ситуації, евристична бесіда, дослідницькі завдання, лінгвістичний експеримент тощо).

4. Зміна пріоритетності засобів навчання української мови (зокрема, інформаційні технології, частиною яких є технології штучного інтелекту, що за доповідного періоду

були неосновними (допоміжними) засобами навчання, у 20-ті роки XXI ст. стають пріоритетними, без яких неможливо організувати освітню взаємодію в умовах дистанційного або змішаного навчання). В умовах сьогодення без використання цифрових інструментів та вебресурсів (електронних підручників, освітніх онлайн-платформ, мультимедійних засобів тощо) неможливо зробити процес навчання української мови сучасним та ефективним.

5. Трансформація оцінювання результатів навчання української мови:

запровадження формульованого оцінювання (замість поточного), об'єктом якого є не просто знання з української мови, мовні уміння й навички, а насамперед опанування наскрізних умінь, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти базової середньої освіти, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>): читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній і письмовій формах, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими. Суб'єктом такого оцінювання є не лише вчитель, а й здобувачі освіти, які активно долучаються до розроблення інструментів взаємо- і самооцінювання;

запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з української мови, як вступного, так і випускного іспиту у формі державної підсумкової атестації; із 2022 р. – національного мультипредметного тесту (НМТ), який називають «воєнним» відповідником ЗНО у форматі комп'ютерного тестування на онлайн-платформі, розробленій українськими девелоперами.

6. Зміни в системі професійного розвитку вчителя-словесника. Окрім розвитку професійної компетентності, що передбачає знання української мови, методики навчання української мови, сучасних технологій, актуальності набуває набуття вчителем умінь створювати безпечне й інклюзивне освітнє середовище, забезпечувати додаткову підтримку в освітньому процесі учнів з особливими освітніми потребами, використовувати інформаційно-комунікативні й цифрові технології у навчанні української мови, зокрема електронне навчання, інформаційну й кібернетичну безпеку (розвиток цифрової, комунікаційної, інклюзивної, емоційно-етичної компетентностей).

Міжпредметна інтеграція у межах мовно-літературної освітньої галузі. На основі Державного стандарту базової середньої освіти, ідей концепції «Нова українська школа» запроваджено міжпредметну інтеграцію, яка в межах мовно-літературної освітньої галузі шкільної освіти уможливорює подолання бар'єрів між мовою й функціонуванням її у текстах (художніх або інформаційних, медіатекстах), забезпечує умови для взаємодії мови й культури загалом, сприяє формуванню цілісного та відповідального ставлення до слова (Інтегрований мовно-літературний курс, 2023). Інтеграція мови й літератури в освітньому процесі – «це реалізація цілісного підходу до тексту з виявленням внутрішніх (фонетика, лексика, граматики тощо) і зовнішніх (сенси, тематика, проблематика тощо) зв'язків між усіма складниками одного тексту й різних текстів між собою у просторі світової культури» (Там само, с. 2).

На розвиток компетентних мовців і читачів, які демонструють комунікативну вправність, читацьку та мовленнєву спроможність, мовну й літературну обізнаність, спрямовано курси інтегрованого навчання мови та літератури для базової середньої освіти «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури)», «Інтегрований курс української мови і літератури для класів із навчанням мовою корінного народу та/або національної меншини», «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)».

Безсумнівно, міжпредметна інтеграція є одним із визначальних трендів у національній лінгвометодичці, оскільки сприяє у відповідненню результатів навчання українського учнівства з європейськими вимогами. Водночас для повноцінної реалізації міжпредметної інтеграції у закладах загальної середньої освіти бракує, насамперед, сучасних підручників із методики навчання інтегрованих мовно-літературних курсів для здобувачів вищої освіти, навчальних посібників для учнів і методичних посібників для вчителів-словесників, що містили б як теоретичні засади реалізації інтегрованого підходу до навчання мови й літератури, так і різноманітний практичний інструментарій із реалізації міжпредметної інтеграції у межах мовно-літературної освітньої галузі. На жаль, із 58-х дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова), захищених протягом 1985–2023 рр., відсутні дослідження, присвячені інтегрованому підходові до навчання української мови й літератури. До того ж є потреба в професійному розвитку вчи-

телів-словесників (проходження стажування і навчання) з практичної методики навчання інтегрованих мовно-літературних курсів.

Діджиталізація предметів мовно-літературної освітньої галузі. Технологічні зміни, загальний доступ до діджитального світу, активне використання застосунків, соціальних мереж і віртуальних платформ, стрімкий розвиток віртуальної реальності та інформаційно-комунікаційних технологій, використання генеративного штучного інтелекту в освіті – усе це істотно впливає на діджиталізацію сучасної освіти. Важливо зрозуміти, що онлайн-навчання стало затребуваним не тільки через пандемію коронавірусної хвороби та війну, а й через його здатність долати географічні та фінансові бар'єри. Набуває актуальності розуміння таких базових понять цифрової лінгвометодики, як *цифровий учитель, цифрове освітнє середовище, цифрові інструменти, дистанційне навчання, змішане навчання, цифрове обладнання, електронні освітні ресурси, цифрова безпека, цифрова компетентність*.

Беручи за основу дефініцію цифрової компетентності, представлену в Концепції розвитку цифрових компетентностей, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>), уважимо, що сучасний учитель української мови й літератури та інтегрованого мовно-літературного курсу, з одного боку, здобувачі освіти та батьки – з іншого, мають достатньою мірою володіти динамічною комбінацією знань, умінь, навичок, способами мислення, поглядами, іншими особистими якостями у царині інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, що визначає спроможність учителя ефективно провадити професійну діяльність, а спроможність здобувача освіти – успішно здійснювати навчальну діяльність із використанням таких технологій.

Упровадження технологій штучного інтелекту в царині освіти визначено одним із пріоритетних напрямів реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>). Зокрема, основними завданнями у сфері загальної навчально-методичної бази; 2) організація курсів для педагогічних працівників щодо роботи з даними та основ штучного інтелекту; 3) поширення цифрової грамотності серед школярів (застосування цифрових

інструментів для виконання практичних завдань, пошук інформації в усережжі, захист персональних даних, медійна грамотність, цифрова гігієна тощо).

Використання технологій штучного інтелекту під час навчання, беззаперечно, змінює суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу. У нашому дослідженні Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research (Spivakovsky, 2023) ми представили модель суб'єктної взаємодії викладача, здобувача освіти і штучного інтелекту, який варто сприймати не як лише енциклопедію та єдине джерело знань, а й як партнера, що може будувати діалог зі співрозмовником, відхиляти недоречні запитання, відповідати на складні запитання тощо. Штучний інтелект не замінить учителя, а надасть нових можливостей і вчителю, і здобувачеві освіти за умов, якщо знати й розуміти всі можливості штучного інтелекту, уміти ефективно використовувати його та критично оцінювати згенеровану штучним інтелектом інформацію. Слушною є думка американського інноватора в галузі навчання Р. Кулатти про те, що у світі штучного інтелекту ми втратили монополію на майже кожну складну мисленнєву навичку: говорити, робити логічні висновки, розв'язувати завдання, знаходити інженерні рішення і здійснювати дослідження. Штучний інтелект може безпечніше керувати автомобілем, ліпше обслуговувати клієнтів, досконаліше аналізувати ринок й ефективніше за людей закривати людей у ритейлі (Кулатта, 2022).

Отже, штучний інтелект у процесі навчання предметів мовно-літературної освітньої галузі можна використовувати як:

- віртуальний інтелектуальний помічник;
- джерело відомостей даних;
- персональний нейрокуратор (нейро-викладач) для здобувача освіти;
- мовленнєвий тренажер;
- цифровий консультант із різних галузей знань;
- асистент учителя в організації персоналізованого навчання.

Роль учителя – допомогти здобувачеві освіти коректно й ефективно використовувати штучний інтелект у навчальній діяльності.

Водночас не можна не погодитися з висновками Національного інституту стратегічних досліджень щодо впливу глобальних трендів на розвиток науки і технологій: новітні та проривні технології створюють як нові можливості, так і загрози не лише

у сфері безпеки та оборони, а й в інших царинах (Войтовський, 2020).

Діджиталізація сучасної лінгвометодики передбачає ефективне й раціональне використання: 1) освітніх платформ і навчальних додатків; 2) електронних підручників з інтерактивними елементами (відео, аудіо, електронне тестування тощо); 3) інтерактивних дошок і мультимедійних систем; 4) форумів, чатів, блогів, соціальних мереж (для створення освітніх спільнот, де здобувачі матимуть змогу обмінюватися знаннями, досвідом і ресурсами для вивчення української мови та інших предметів мовно-літературної освітньої галузі); 5) інструменти адаптивного навчання (для врахування індивідуальних освітніх потреб здобувачів). Важливим складником діджиталізації навчання української мови є дистанційний урок у синхронній взаємодії з використанням різноманітних вебресурсів (зокрема, Гуглу, Зуму).

Упровадження норм нової редакції Українського правопису в шкільну мовну практику. У 2019 р. схвалено Український правопис у новій редакції (Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437 «Питання українського правопису» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text>)), над проектом якого протягом 2015–2018 рр. працювала Українська національна комісія з питань правопису, до якої увійшли фахівці мовознавчих установ Національної академії наук України та представники закладів вищої освіти з різних регіонів України.

Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., що є частиною української орфографічної традиції й поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. У правописі 2019 р. передусім відбито зміни в сучасній мовно-писемній практиці, кодифіковано написання нових запозичених слів, нових власних назв, усунуто застарілі формулювання та спрощено і, де це можливо, уніфіковано, уточнено й скориговано орфографічні норми (Український правопис, 2019).

За кілька місяців після схвалення Українського правопису в новій редакції Міністерство освіти і науки України оприлюднює Наказ від 27 липня 2019 р. № 1033 «Про впровадження нової редакції Українського правопису» (<https://mon.gov.ua/ua/pro-vprovadzhennya-novoyi-redakcii-ukrayinskogo-pravopisu>), згідно з яким було доручено відповідній комісії разом із Національною академією наук України та Національною академією педагогічних наук України розробити план заходів

щодо впровадження нової редакції Українського правопису. Проте цей план заходів, на жаль, так і не затвердило Міністерство освіти і науки України.

Від схвалення Українського правопису в новій редакції минуло майже п'ять років. За цей період розроблено низку методичних і навчальних посібників із застосування Українського правопису в редакції 2019 р. для вчителів закладів загальної середньої освіти, учасників освітнього процесу закладів вищої освіти. Учені-мовознавці, зокрема з Інституту української мови НАН України, підготували низку наукових статей у часописі «Українська мова» (<https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-vypusky-zhurnal.html>), у яких оцінено сучасні правописні норми на українськоцентричних методологічних засадах.

Водночас правописні норми, що зазнали змін, поки що не представлено в завданнях зовнішнього незалежного оцінювання (національного мультипредметного тесту) з української мови. Проблемним також є питання системного відображення у підручниках для закладів загальної середньої та вищої освіти не лише уточнених і скоригованих орфографічних норм, а й змін у самій термінології (табл. 1).

Експертне оцінювання (сертифікація) професійних компетентностей учителів предметів мовно-літературної освітньої галузі. Традиційну атестацію педагогічних працівників поступово замінюють більш сучасними формами перевірки професійної компетентності. У 2023 р. запроваджено сертифікацію вчителів української мови та літератури, що реалізують Державний стандарт на першому циклі базової загальної середньої освіти. Ця процедура у формі зовнішнього оцінювання дає змогу

вчителям не лише визначити свій інтелектуальний, педагогічний і методичний потенціал, а й вчасно реагувати на професійні потреби, проектувати свій подальший професійний розвиток.

Відповідно до Положення про сертифікацію педагогічних працівників (Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1190 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1094) «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#n16>)), сертифікація охоплює три етапи, що відбуваються послідовно один за одним:

1) незалежне тестування учасників сертифікації – оцінювання фахових знань і когнітивних умінь як складників професійних компетентностей учителів української мови й літератури за чотирма тематичними блоками (табл. 2);

2) самооцінювання учасниками сертифікації власної педагогічної майстерності;

3) вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації – експертне оцінювання 15 професійних компетентностей, визначених Професійним стандартом «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженим Наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23 грудня 2020 р. № 2736-20 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>): мовно-комунікативної, предметно-методичної, інформаційно-цифрової, психологічної, емоційно-етичної, педагогічного партнерства, інклюзивної, здоров'язберезувальної, проектувальної, прогностичної, організаційної, оцінювально-аналітичної,

Таблиця 1

Зміни в термінології

Український правопис у редакції 2019 р.	Попередня редакція Українського правопису
М'який знак	Знак м'якшення
Правопис букв на позначення голосних	Правопис голосних
Буквосполучення -цьк-, -ськ-, -ск-, -шк-...	Групи приголосних -цьк-, -ськ-, -ск-, -шк-...
Збіг букв на позначення приголосних звуків, що є важкими для вимови	Збіг приголосних, важких для вимови
Апостроф пишемо після букв на позначення губних приголосних...	Апостроф пишемо після губних приголосних...
Між буквами, що передають голосний і приголосний	Після голосного перед приголосним
Після букв на позначення м'яких приголосних звуків	Після м'яких приголосних звуків
Спрощення в буквосполученнях	Спрощення груп приголосних
Подвоєння букв	Подвоєння та подовження приголосних
Правопис слів із дефісом	Правопис слів через дефіс

Таблиця 2

Оцінювання фахових знань і когнітивних умінь учителів-словесників у формі незалежного тестування

Група трудових функцій учителя-словесника	Зміст тестових завдань з оцінювання фахових знань і когнітивних умінь
Управління освітнім процесом	- планування освітнього процесу; - вимоги законодавства до організації освітнього процесу; - оцінювання результатів навчання учнів
Навчання учнів предметів (інтегрованих курсів)	- комунікація державною мовою з дотриманням норм української літературної мови; - система теоретичних знань з предметів та інтегрованих курсів мовно-літературної освітньої галузі; - методики й технології навчання предметів та інтегрованих курсів мовно-літературної освітньої галузі; - створення й підтримка цифрового середовища для ефективного навчання предметів та інтегрованих курсів мовно-літературної освітньої галузі
Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу	- психологічні особливості, самооцінка й особливості становлення пізнавальних процесів учнів середнього та старшого шкільного віку; - розвиток емоційно-етичної компетентності вчителя; - суб'єкт-суб'єктні відносини вчителя з іншими учасниками освітнього процесу

інноваційної, рефлексивної, здатність до навчання впродовж життя.

Відповідно до розробленої Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації (вчителів української мови та літератури), затвердженої Наказом Державної служби якості освіти України від 07 серпня 2023 р. № 01-10/168 (https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Methodika_ukr.mova.pdf), професійну діяльність учителя, який реалізує мовно-літературну освітню галузь, вивчають насамперед через його мовно-комунікативну (уміння застосовувати мовно-літературну обізнаність у різних комунікативних ситуаціях, виробляти власну комунікаційну стратегію, ефективні способи взаємодії з колегами, організувати комунікацію між учасниками освітнього процесу тощо) та предметно-методичну (знання методологічних і теоретичних основ викладання навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі, дотримання компетентнісного підходу до навчання, розвиток критичного мислення учнів та ін.) компетентності.

Висновки. Виокремлені в нашій розвідці тренди розвитку української лінгвометодики в 20-ті роки XXI ст. спрямовано насамперед на розуміння сутності трансформаційних процесів, що відбуваються в останні п'ять років у шкільній мовній освіті. Дискусія про те, як ці трендові напрями впливають на навчання української мови підлітків покоління Альфа, дасть змогу вибрати ефективні методики, змодельовати нові підходи й технології навчання, що відповідатимуть потребам наступних

п'яти-десяти років. Отже, йдеться, власне, не про вдосконалення, осучаснення чи реорганізацію освітньої системи, а про її трансформацію – якісні зміни «правил гри»: підходів, принципів, методів, прийомів і засобів навчання. Важливо, щоб ми не тільки знали про тренди розвитку національної лінгвометодики, а й могли успішно втілювати їх у систему навчання української мови в закладах загальної середньої освіти в умовах динамічного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтовський К. Глобальні тренди розвитку науки і технологій: нові виклики і можливості : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/nauka-i-tehnologii.pdf>
2. Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 7–9 класи: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / І.П. Старагіна та ін. Київ, 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1dIDrVku-m5r2_PRDiAYeTJPZTzVGmBQ8/view
3. Карпенко М. Трансформація освітньої сфери у сучасному світі та перспективи її актуалізації в Україні : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. *Гуманітарний розвиток*. 2019. № 9. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/transformaciya-osvitnoi-sferi-u-suchasnomu-sviti-ta-perspektivi>
4. Кулагта Р. Цифрові громадяни. Як виробити здорові діджитал-навички у ваших дітей / пер. з англ. А. Дудченко. Київ : Yakaboo Publishing, 2022. 216 с.
5. Маленко О. Новітня дидактика, механізми дії, коректність використання, навчальна продуктивність. *Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики* : монографія / за ред. Е. Палихати,

О. Петришиної. Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. С. 23–32. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19064/1/Monogr_Lingvodidakt.pdf

6. Омельчук С., Степанова М.О. Трансформація структури сучасного уроку української мови в умовах дистанційного навчання. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 97. С. 12–21. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4489/3961>

7. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ : Києво-Могилянська академія, 2019. 356 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/16409>

8. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf

9. Український правовис. Київ : Наук. думка, 2019. 392 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.prapovypys-2019.pdf>

10. Global Strategic Trends. The Future Starts Today : Sixth Edition. UK : Ministry of Defence UK. 2018. 282 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/62828be5e90e071f69f22596/GST_the_future_starts_today.pdf

11. Spivakovsky O.V., Omelchuk S.A., Kobets V.V., Valko N.V., and Malchykova D.S. Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research. *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 97, no. 5, pp. 181–202, Oct. 2023. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5395>

REFERENCES

1. Voitovskyi K. (2020). Hlobalni trendy rozvytku nauky i tekhnolohii: novi vyklyky i mozhlyvosti [Global trends in the development of science and technology: new challenges and opportunities] : an analytical note of the National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/nauka-i-tehnologii.pdf> [in Ukrainian].

2. Intehrovanyi movno-literaturnyi kurs (ukrainska mova, ukrainska ta zarubizhni literatury). 7–9 klasy (2023). [Integrated language and literature course (Ukrainian language, Ukrainian and foreign literature). Grades 7–9] : model curriculum for general secondary education institutions / avt. Starahina I.P., Novosolova V.I., Tereshchenko V.M., Romanenko Yu.O., Blazhko M.B., Tkach P.B., Panchenkov A.O. Kyiv. URL: https://drive.google.com/file/d/1dIDrVku-m5r2_PRDIAYeTJPZTzVGmBQ8/view [in Ukrainian].

3. Karpenko M. (2019). Transformatsiia osvितnoi sfery u suchasnomu sviti ta perspektyvy yii aktualizatsii v Ukraini [Transformation of the educational sphere in the modern world and prospects for its actualization in Ukraine]: an analytical note of the National Institute

for Strategic Studies. *Humanitarnyi rozvytok*. 9. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvytok/transformaciya-osvitnoi-sferi-u-suchasnomu-sviti-ta-perspektivi> [in Ukrainian].

4. Culatta R. (2022). Tsyfrovi hromadiany. Yak vyrobtyti zdorovi dydzhytal-navychky u vashykh ditei [Digital for Good. Raising Kids to Thrive in an Online World]. Kyiv : Yakaboo Publishing [in Ukrainian].

5. Malenko O. (2021). Novitniadydaktyka, mekhanizmy dii, korektnist vykorystannia, navchalna produktyvnist [The latest didactics, mechanisms of action, accuracy of use, educational productivity] / Strategic directions for the development of modern Ukrainian linguistic didactics : monograph / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2021. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19064/1/Monogr_Lingvodidakt.pdf

6. Omelchuk S., Stepanova M. (2021). Transformatsiia struktury suchasnoho uruku ukrainskoi movy v umovakh dystantsiinoho navchannia [Transforming the structure of a modern Ukrainian Language lesson in the context of distance learning]. *Pedahohichni nauky*. 97. [in Ukrainian]. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4489/3961>

7. Omelchuk S. (2019). Suchasna ukrainska lnhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv [Modern Ukrainian linguistic didactics: terminological norms and speech practice of specialists] : monograph. Kyiv : Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian]. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/16409>

8. Reznikova O.O. (2022). Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovishcha [National sustainability in a changing security environment] : monograph. Kyiv. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf [in Ukrainian].

9. Ukrainskyi pravopys (2019). [Ukrainian spelling]. Kyiv [in Ukrainian]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.prapovypys-2019.pdf>

10. Global Strategic Trends. The Future Starts Today : Sixth Edition (2018). UK : Ministry of Defence UK. 282 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/62828be5e90e071f69f22596/GST_the_future_starts_today.pdf

11. Spivakovsky O.V., Omelchuk S.A., Kobets V.V., Valko N.V., and Malchykova D.S. (2023). Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research. *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 97, no. 5, pp. 181–202. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5395>

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2024.
The article was received 27 February 2024.*

УДК 37.091.4Сухомлинський:005.745(100+477)«1993/2023»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-2>

ПЕДАГОГІЧНІ ЧИТАННЯ «ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ» (1993–2023) КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ

Сухомлинська Ольга Василівна,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики

*Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського*
2991946@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2033-285X

Сухомлинська Леся Віталіївна,
доктор філософії, старший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики

*Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського*
1408koala@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3055-5392

Метою статті є аналіз матеріалів бібліографічного покажчика «Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2023), у якому знайшли відображення публікації, присвячені біографії педагога, його творчій спадщині, підготовлені вітчизняними і зарубіжними авторами. **Методом дослідження** виступили розроблені й поширені зарубіжними (німецькими і французькими) дослідниками концепції «історії сьогодення» («історії недавнього минулого»), що оперують такими поняттями, як «подія», «свідок», «пам'ять», «соціальний запит». Їх розглянуто як певну матрицю, основу й інструмент нашого дослідження. До них були додані бібліографічний метод, а також методи класифікації та систематизації. **У результаті дослідження з'ясовано**, що педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2023) не стали сингулярним явищем, натомість віддзеркалюють загальнопедагогічні тенденції періоду проголошення незалежності України (1991), показниками яких були загальна демократизація, лібералізація та диференціація суспільних процесів, які відкинули радянські ідеологічні кліше та шаблони й привернули увагу освітян до розбудови громадських організацій персоніфікованого характеру, зокрема Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського, навколо яких зосереджувалася різноманітна діяльність, насамперед публікаційна. Виявлено, що загалом підготовлено й оприлюднено матеріали 30 читань, присвячених дослідженню різних аспектів творчої спадщини В. Сухомлинського, що містять 3 120 розвідок. У тексті статті кожен елемент запропонованої матриці недавньої історії: подія, свідок, пам'ять, педагогічний запит проаналізовано й конкретизовано через розкриття змісту публікаційного матеріалу, представленого у бібліографічному покажчику. Застосування системних, порівняльно-співставних та класифікаційних підходів дало змогу виокремити і проаналізувати науковий, популяризаторський та методичний складники, а також окреслити регіональні особливості матеріалів педагогічних читань. **Загальний висновок:** педагогічні читання, тридцятиліття яких відзначалося у 2023 р., надали змогу багатоаспектного вивчення теперішнього через недавнє минуле, започаткували й дали поштовх розвитку сухомлиністики як окремого напрямку недавньої історії завдяки реінтеграції сучасного з минулого. Вони стали частиною історії вітчизняної педагогіки, а також педагогічного джерелознавства та педагогічної біографістики. Їх відмінністю та особливістю став зв'язок з актуальними потребами та проблемами, що стояли не лише перед педагогічною теорією, а й, що важливо, шкільною практикою впродовж усіх 30 років діяльності асоціації.

Ключові слова: *недавня історія, пам'ять, подія, свідок, педагогічний запит, бібліографія, біографістика, покажчик, сухомлиністика.*

PEDAGOGICAL READINGS «VASYL SUKHOMLYNSKYI IN DIALOGUE WITH MODERNITY» (1993–2023) THROUGH THE PRISM OF CONTEMPORARY

Sukhomlynska Olga Vasylivna,
Doctor of Sciences in Education, Professor,
Full member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Professorial Research of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographistics
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine
2991946@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2033-285X

Sukhomlynska Lesya Vitaliivna,
Doctor of Philosophy, Senior Research of the Department
of Pedagogical Source Studies and Biographistics
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine
1408koala@gmail.com
orchid.org/0000-0003-3055-5392

The aim of the article is to analyze the materials of the bibliographic index «International and All-Ukrainian Pedagogical Readings ‘Vasyl Sukhomlynskyi in Dialogue with Modernity’» (1993–2023), which reflect publications dedicated to the biography of the educator, his creative legacy, prepared by domestic and foreign authors. **The research methodology** involves the concepts of «history of the present» or «history of the recent past,» developed and widely used by foreign (German and French) researchers. These concepts operate with notions such as event, witness, memory, and social demand, which are considered as a matrix, the basis, and the tool of the investigation. The bibliographic method, as well as classification and systematization methods, were also applied. **The study revealed** that the pedagogical readings «Vasyl Sukhomlynskyi in Dialogue with Modernity» (1993–2023) were not a singular phenomenon but reflected general pedagogical trends during the period of Ukraine’s declaration of independence (1991). These trends included overall democratization, liberalization, and differentiation of social processes, which rejected Soviet ideological clichés and patterns and drew the attention of educators to the development of personality-oriented public organizations, including the All-Ukrainian Association of Vasyl Sukhomlynskyi, around which various activities, especially publications, were concentrated. It was found that a total of 30 readings were prepared and published, focusing on various aspects of V. Sukhomlynskyi’s creative legacy, containing 3120 annotations. In the article, each element of the proposed matrix of recent history – event, witness, memory, pedagogical demand – was analyzed and specified through the disclosure of the content of the publication material presented in the bibliographic index. The application of systematic, comparative, and classification approaches allowed the isolation and analysis of scientific, popularization, and methodological components, as well as the identification of regional features in the materials of pedagogical readings. **General conclusion:** the pedagogical readings, marking their thirtieth anniversary in 2023, provided an opportunity for a multi-aspect study of the present through the recent past, initiating and promoting the development of Sukhomlynskyi studies as a separate direction in recent history by reintegrating the contemporary with the past. They became part of the history of national pedagogy, as well as educational source study and pedagogical biographistics. Their distinctiveness and specificity lay in the connection with the current needs and problems faced not only by pedagogical theory but, importantly, by school practice throughout the association’s 30 years of activity.

Key words: *recent history, memory, event, witness, pedagogical demand, bibliography, biographistics, index, Sukhomlynskyi studies.*

Вступ. 2023 р. позначено в педагогічному календарі двома датами, пов’язаними з В. Сухомлинським, – 105-ю річницю від дня народження педагога і 30-літтям проведення міжнародних та всеукраїнських педагогічних читань, йому присвячених. Обидві дати потребують розширеного розгляду, але зупинимось на аналізі такого феномена, як педагогічні читання, які проходять уже 30 років поспіль, оскільки сама тяглість цієї події спонукає до її вивчення й узагальнення як педагогічного явища, так і до розвитку персоніфікованого знання про особистість.

Тридцять років читань (1993–2023) – це історія чи сучасність? Ми, учасники і свідки цього процесу, сприймаємо їх як сьогодні, хоча віддаляємося від започаткування цієї події якщо не на 30, то на 25, 20, 15, 10 років. Порушивши це питання, намагатимемося дати на нього відповідь.

Аналіз наукових розвідок. Тема нашого дослідження присвячена цілісному аналізу сукупності матеріалів педагогічних читань, що виходили впродовж 30 років, ще не виступала предметом окремого вивчення. Однак до початкового її роз-

гляду долучилася Олександра Яківна Савченко, організаторка й активна учасниця цих процесів, яка звернулася до висвітлення становлення і початкових років діяльності Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського й, відповідно, читань (Савченко, 1998). Із певними застереженнями до тлумачення цієї теми можна віднести згадку та короткий опис педагогічних читань у праці дослідниці І. Розман (Розман, 2020: 328–330), де предметом виступають різні ситуації і обставини діяльності та особистості Василя Сухомлинського. Щодо аналізу власне педагогічних читань, то впродовж усіх 30 років їх було висвітлено з різним ступенем конкретизації під час або ж одразу після події (читань), він мав описовий, популяризаторський, журналістський характер.

Із наукового погляду нас більше цікавлять праці зарубіжних дослідників, насамперед німецьких та французьких, які впродовж останніх десятиліть вивчають і тлумачать феномен історії сьогодення, розробляють теоретичні концепції, а також створили відповідні дослідницькі установи та університетські кафедри (Lagrou, 2013). Ми аналізували їхні праці у 2018 р. крізь призму історико-педагогічного прочитання цієї загальноісторичної концепції (Сухомлинська, 2018). Їхні підходи й наші інтерпретації лягли в основу нашої розвідки.

Отже, **метою** нашого **дослідження** є аналіз педагогічних читань – основної сфери діяльності Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського як цілісного феномена вітчизняної й зарубіжної педагогічної думки, як частини історії сьогодення. Для реалізації такої мети були поставлені **дослідницькі завдання**: розкрити теоретичну аргументацію зарубіжних (німецьких і французьких) дослідників щодо тлумачення поняття «історія сучасності»; використати ці загальноісторичні підходи як матрицю, шлях дослідження вибраного предмета; проаналізувати зміст педагогічних читань; виявити зв'язок з актуальними проблемами, що стояли на порядку денному в різні роки розвитку вітчизняної освіти; виокремити міжнародний складник педагогічних читань через участь у них зарубіжних учених; визначити переваги і недоліки персоніфікованого підходу до дослідження історії вітчизняної педагогіки.

Результати. З огляду на аргументи, викладені вище, класифікуємо педагогічні читання як складник «історії теперішнього часу», який, на думку німецьких і французьких істориків, зосереджений навколо чотирьох ключових елементів: *свідок, пам'ять, соціальний запит, подія*.

Зупинимося на розкритті їхнього змісту. *Свідок* – це той, хто на власні очі бачив, був залучений, присутній під час тієї чи іншої події, факту, явища та може про це розповісти, згадати, описати їх. *Пам'ять* – один із найважливіших складників, ключових елементів цієї дисципліни, коли в індивідуальній і колективній свідомості закарбовуються події, що залишаються з людиною впродовж багатьох років. *Соціальний запит* також є важливим складником, оскільки тісно пов'язаний з актуальними суспільними тенденціями і, власне, з реальними фактами, соціальна глибина та соціальна затребуваність яких визначаються як *подія*, що реально відбулася у певний період часу. Саме через ці елементи/складники можна пояснити рухливі межі цього напрямку – історія сьогодення: висхідна – тривалість життя людини (живий свідок) і низхідна, якою маркується яскрава подія нинішнього часу, що викликає дискусію у засобах масової інформації, соціальних мережах тощо. Використаємо цей підхід як певну *матрицю*, яка дасть змогу розглянути досліджувану подію, – 30 років міжнародних та всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю» як явище недавньої історії.

Почнемо з *події*. Точкою відліку вважаємо рік створення організації – 1993-й, коли була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст». Саме з нею пов'яжемо початкування події, яка відбувалася впродовж 30 років, має досить відчутну тяглість. Тут одним із головних питань є таке: чи стала вона одиничною, а отже, не характерною, випадковою чи, навпаки, вписується у розмаїття педагогічних подій, що мали місце у цей хронологічний відтинок часу? Ми відносимо її до загальнопедагогічних тенденцій, що постали на початку періоду незалежності України (1991) завдяки загальній демократизації, яка відкинула радянські ідеологічні кліше і шаблони й призвела до повернення уваги культурних діячів, освітян до персоналій, невідомих або заборонених у радянські часи, або ж чия діяльність потребувала перегляду, переосмислення. Загальна тенденція «відкриття» або ж «перепрочитання» особистостей, збільшення публікацій про їхню діяльність призвела до утворення громадських об'єднань, що носять ім'я певного діяча, навколо якого і зосереджуються дослідження. До педагогічних, окрім Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського (1993), належать: Українське товариство Януша Корчака (1993), Всеукраїнське педагогічне

товариство імені Григорія Ващенко (1995), Всеукраїнська асоціація Монтесорі-вчителів (1997), «Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні» (1997), яка пов'язана з іменем німецького філософа Рудольфа Штайнера, Українська асоціація Антона Макаренка (2001). Своєю появою вони відкрили нові, малодосліджені або переосмислені сторінки вітчизняної і зарубіжної історії педагогічного знання, які носять персоналізований характер. Кожна із цих ініціатив має своє дослідницьке поле, яке реалізувалося у проведенні публічних заходів із різною періодичністю та оприлюдненні окремих видань, монографій, методичних матеріалів, регулярних випусків – збірників статей.

Із цього переліку виділяємо Всеукраїнську асоціацію Василя Сухомлинського, яка у співпраці з педагогічними університетами та інститутами підвищення кваліфікації педагогічних працівників провела 30 всеукраїнських педагогічних читань. Разом із всеукраїнськими відбувалися і міжнародні педагогічні конференції/читання (їх загальна кількість – 13). Загалом підготовлено й опубліковано 30 збірників матеріалів, присвячених різним аспектам творчої спадщини В. Сухомлинського. Така досить об'ємна історія наукової діяльності була узагальнена у науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю (1993–2020)», який був оприлюднений у 2022 р. Він налічує 3 120 позицій, які відображають різні аспекти його педагогічної спадщини, що є вагомим внеском у сухомлиністику як окремий напрям історико-педагогічного знання (Савченко, 2003). Таким плідним доробком Асоціація вирізняється з-поміж інших персоналізованих утворень, що характеризує її як власне *подію* – важливий складник історії сучасності.

Наступний складник історії сьогодення – це *свідок*. Із темою *свідок* тісно пов'язана і тема *пам'ять* як ключовий елемент історії. Оскільки подія (Асоціація), про яку йдеться, відбулася порівняно з іншими персоналізованими товариствами досить рано – через декілька десятків років після відходу особистості з життя, то людей, які пам'ятають педагога, залишалося досить багато: вчителі, які працювали із Сухомлинським, однокурсники, які вчилися з ним, учні його школи, жителі села, які спілкувалися з ним у повсякденні, колеги-науковці, які залишили живі спогади про педагога, просто знайомі. Ось як про це пише сучасна дослідниця І. Розман: «Унікальним явищем в українській педагогічній біографістиці є масив спогадової літератури про В. Сухомлин-

ського, що почала формуватися відразу по смерті видатного педагога і стала важливим складником сухомлиністики. Характер і динаміку цього процесу засвідчують присвячені йому бібліографічні покажчики. Із понад 200 зафіксованих у виданні 1987 р. статейних матеріалів у громадській, освітянській і педагогічній періодиці близько 35–40 мають виражений характер спогадів колег із близького оточення та освітан, у яких ця непересічна постать залишила незабутні враження та істотно вплинула на їхню педагогічну працю» (Розман, 2020: 224). І цей факт, а також спогади різних особистостей становили і донині продовжують поповнювати такий елемент недавньої історії, як *історична пам'ять*.

Найбільш цікавим для дослідження виступає такий складник історії сучасності, як *соціальний запит* (поняття зарубіжних дослідників-істориків, які розглядають історію як соціальну науку). Ми ж поглянемо на неї більш вузько – як на *педагогічний* (що також є соціальним) запит на теми і проблеми, що були актуальними, стояли на порядку денному в освітянському, загальнопедагогічному дискурсі, були/не були відображені в тематиці й проблематиці читань. Підтвердженням або запереченням такого запиту може бути аналіз тематичної наповнюваності, тобто класифікаційний підхід до публікацій за тематикою досліджень спадщини педагога. Він засвідчив, що на педагогічних читаннях були розглянуті такі теми: лінгводидактика (1995), екологія дитинства (2000), особистісно орієнтована шкільна освіта (2001), батьківська педагогіка (2002), особистість учителя (2003), особистість у навколишньому середовищі (2004), свобода і відповідальність у вихованні особистості (2005), виховання громадянина (2007), ціннісні виміри в освіті (2009), дошкілля – початкова школа (2011), здоров'я через освіту (2012), виховання культури потреб особистості (2015), патріотичне виховання (2016), філософія для дітей (2017) та ін. Класифікаційний підхід дав змогу стверджувати, що тематика педагогічних читань корелювалася й співвідносилася з актуальними проблемами педагогічної науки і практики, які поставали на порядку денному української освіти впродовж 30 років і які розглядали крізь призму спадку Сухомлинського.

Щодо тематики педагогічних читань, що проходили за участю зарубіжних учених, вона є невід'ємним складником всеукраїнських конференцій і водночас спонукала дослідників до більш широкого погляду на освітньо-виховні процеси, що виходили за межі внутрішньоукраїнського виміру.

О. Савченко зазначала: «Показово, що перша Міжнародна конференція «Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст» (1993), у якій брали участь учені з 14 країн світу, своєю назвою стверджувала, що ми його вважаємо не тільки українським педагогом, а й тим, який належить світу» (Савченко, 2003: 18).

Залучення до участі зарубіжних науковців спонукало до більш узагальненого формулювання тематики читань, як-от: «Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох» (1998), «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю: ідеї, пошуки перспективи» (2008), «Розвиток творчої особистості» (2013) тощо.

Окремою темою *педагогічного запиту*, яка імплементує спадщину педагога в історію сьогодення, є практична спрямованість її вивчення та дослідження. Так, у алфавітному покажчику назв статей бібліографічного покажчика «Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю» (1993–2020)» під заголовками *вивчення, використання, впровадження, втілення* окремих аспектів та положень педагогічної спадщини Сухомлинського знаходимо близько 200 позицій. Це свідчить про те, що його доробок сприймається як маркер сьогодення, діалог із педагогом. Упроваджувальний компонент найбільш присутній у дошкільній освіті, початковій ланці освіти (першодусім після започаткування НУШ), виховній проблематиці (морально-етичне, громадянське, патріотичне виховання). Окремий напрям творчого впровадження – художня спадщина В. Сухомлинського, яку широко використовують в освітньому процесі закладів дошкільної освіти та початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Наступним складником педагогічних читань виступають їхні учасники, яких можна розподілити за чотирма групами: науковці (через вибір теми і застосування власних методів, методики дослідження); викладачі/професори як творці і передавачі знань у підготовці вчителів, магістрантів; учителі-впроваджувачі, які творчо використовують педагогічні інваріанти, розроблені Сухомлинським (уроки мислення, «вузлики знань», психологічні семінари тощо); носії пам'яті, свідки.

Доцільно також, на нашу думку, виділити і таку категорію учасників педагогічних читань, як зарубіжні дослідники. Як свідчить уже згадуваний бібліографічний покажчик, у читаннях брали участь науковці і педагоги-практики з Греції, Німеч-

чини, Австралії, Японії, Китаю, Польщі, Болгарії та інших країн. Кожна із цих груп учасників відіграє свою роль в архітектоніці педагогічних читань, створюючи взаємозв'язок і взаємозалежність між усіма учасниками читань як у рамках одного заходу, так і в усій сукупності читань. Вони віддзеркалюють окрему і цікаву сторінку матеріалів педагогічних читань та потребують спеціального дослідження, адже їх тематика хоча й відповідала та підпорядковувалася загальній темі, усе ж методи і способи, методологія проведення дослідження суттєво відрізнялися від вітчизняних.

Ознакою всеукраїнських педагогічних читань, присвячених В. Сухомлинському, є той факт, що вони проходили в різних містах України, розташованих у різних регіонах. Розпочалися вони у 1994 р. у Луцьку, на Заході країни, а наступні відбувалися на Півночі України – у Чернігові (1995), далі в Центральному регіоні – в Умані (1996), Вінниці (1997) і аж до Сходу країни – Харкові (1999), Слов'янську (2007), Донецьку (2012). Характерною рисою читань став той факт, що кожен п'ять років, на які припадала певна річниця від дня народження педагога, вони проходили на його батьківщині – у Кіровограді (нині Кропивницькому) й містили обов'язкову поїздку в селище Павлиш, де розташована школа, у якій він працював, та діє Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського. Таких читань відбулося п'ять: (1998 р. – до 80-річчя педагога; 2003 р. – до 85-річчя; 2005 р. – до 90-річчя; 2013 р. – до 95-річчя; 2018 р. – до 100-річчя; 2023 р. – до 105-річчя). Прикметно також, що ці ювілейні педагогічні читання носили, як правило, міжнародний характер: до них долучалися науковці й освітяни з різних країн, які хотіли відвідати Павлиш та побачити на власні очі місце, де жив і працював педагог (Мушка, 2020: 40–41).

Висновки. Педагогічні читання, предметом яких було вибрано постать і доробок В. Сухомлинського, створили умови для багатоаспектного вивчення теперішнього через недавнє минуле, поклали початок розвитку сухомлиністики як окремого напрямку недавньої історії через реінтеграцію сучасного з минулого. Вони стали частиною історії вітчизняної педагогіки, а також педагогічного джерелознавства та педагогічної біографістики як складника історії педагогіки.

Нині спостерігаємо певні ознаки стагнації історіографічного поля розглядуваних читань, як у повторі загальної тематики їх проведення, так, відповідно, й у пробле-

матиці статей, підготовлених авторами за тими чи іншими вибраними темами.

Педагогічні читання зосереджувалися, за поодинокими винятками, на позитивному, компліментарному розгляді творчої спадщини педагога, уникали критики певних аспектів його доробку або ж не надавали їм сучасної адекватної оцінки. Критичний підхід до дослідження спадщини педагога необхідний, оскільки часовий проміжок діяльності припадає на період радянської доби – 50–60-ті роки ХХ ст. З іншого боку, нині поширюється тенденція до майже тотального заперечення будь-якого позитиву, що також є ненауковим підходом до досліджуваних явищ. Тобто постає необхідність змінювати й урізноманітнювати критерії подальшого вивчення постаті Василя Сухомлинського та його доробку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О. Товариство послідовників ідей Василя Сухомлинського. *Початкова школа*. 1998. № 9. С. 1–4.
2. Розман І. Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Ужгород : ПІК-У, 2020. 616 с.
3. Lagrou P. De l'histoire du temps présent à l'histoire des autres. Comment une discipline critique devint complaisante. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*. 2013/2, №118. P. 101–119. DOI: <https://doi.org/10.3917/ving.118.0101>.
4. Сухомлинська О.В. Деякі міркування щодо вживання поняття «історія сучасності» в історико-педагогічному контексті (крізь призму зарубіжних досліджень). *Науково-педагогічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 10–18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710337/1/Nauk-ped%20stud%202018.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).
5. Савченко О. Розвиток сухомлиністики за десять років (1993–2003). *Наукові записки Кіровоградського*

державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Педагогічні науки. 2003. Вип. 52. Ч. II. С. 18–22.

6. Мушка І.В. Географічний вимір міжнародних і всеукраїнських читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2019). *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 22 грудня 2020 р. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 86 с.

REFERENCES

1. Savchenko O. (1998) *Tovarystvo poslidovnykiv idei Vasylya Sukhomlynskoho. Pochatkova shk.*, 9, 1–4. [in Ukrainian].
2. Rozman I. (2020) *Ukrainska pedahohichna biohrafistyka (druha polovyna XX –pochatok XXI stolittia : monohrafiia. Uzhhorod : TOV «RIK-U»*. 616 s. [in Ukrainian].
3. Lagrou P. (2013) *De l'histoire du temps présent à l'histoire des autres. Comment une discipline critique devint complaisante. Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 118. 101–119. DOI: <https://doi.org/10.3917/ving.118.0101> [in French].
4. Sukhomlynska O.V. (2018) *Deiaki mirkuvannia shchodo vzhivannia poniattia «istoriia suchasnosti» u istoryko-pedahohichnomu konteksti (kriz pryзму zarubizhnykh doslidzhen). Nauk.-ped. Studii*, 1, 10–18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710337/1/Nauk-ped%20stud%202018.pdf> [in Ukrainian].
5. Savchenko O. (2003) *Rozvytok sukhomlynistyky za desiat rokiv (1993–2003). Naukovi zapysky Kirovohr. derzh. ped. un-tetu im. V. Vynnychenka. Ser. Ped. Nauky*, 52, ch. II, 18–22. [in Ukrainian].
6. Mushka I.V. (2020) *Neohrafichnyi vymir mizhnarodnykh i vseukrainskykh chytan «Vasyl Sukhomlynskyi u dialozi z suchasnistiu» (1993–2019). Informatsiine zabezpechennia sfery osvity ta nauky Ukrainy: materialy zvit. nauk.-prakt. konf. DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho, 22 hrudnia 2020 r. Vinnytsia : TOV «TVORY»*, 86 s. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2024.
The article was received 27 February 2024.*

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.3.015.31.091.2-048.37(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-3>

**ФОРМУВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ**

Молнар Тетяна Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет
tetjana_molnar@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9082-4868

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування розвивального освітнього середовища в початковій школі як чинника особистісного розвитку здобувачів початкової освіти. **Методи.** Застосовано комплекс методів дослідження, таких як аналіз, синтез, порівняння, дедукція, індукція, узагальнення. **Результати.** З'ясовано, що поняття розвивального освітнього середовища з'явилося в педагогічній та психологічній термінології лише в останнє десятиліття. Воно не має однозначного визначення та постійно еволюціонує, але більшість учених використовує його для комплексного опису специфічних особливостей навчального закладу. Визначено педагогічні умови формування розвивального освітнього середовища в початковій школі, як-от: реалізація ідеї безбар'єрності; диференціація та індивідуалізація навчання учнів; упровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій. Акцентовано увагу на важливості просторово-предметної організації розвивального освітнього середовища, що потребує широкого використання нових технологій, мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання. Важливими завданнями навчальних засобів, дидактичних матеріалів та обладнання є формування інтересу до навчання, сприяння розвитку інтелектуальних, творчих і пізнавальних здібностей здобувачів початкової освіти. **Висновки.** Зроблено висновок, що розвивальне освітнє середовище – це сучасний освітній простір, багатофункціональний, гнучкий, із креативним дизайном, без перенасичення. У розвивальному освітньому середовищі враховуються індивідуальні особливості учнів, їхні потреби та інтереси, що дає змогу кожному працювати відповідно до власного темпу. Усі аспекти розвитку особистості, включаючи когнітивний, емоційний, соціальний і фізичний, беруться до уваги в розвивальному освітньому середовищі.

Ключові слова: *розвивальне освітнє середовище, Нова українська школа, безбар'єрність, диференціація, індивідуалізація, проектна діяльність, дослідницьке навчання.*

**FORMATION OF A DEVELOPING EDUCATIONAL ENVIRONMENT
AT THE NEW UKRAINIAN SCHOOL**

Molnar Tetiana Ivanivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Primary Education
Mukachevo State University
tetjana_molnar@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9082-4868

The purpose of the article is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of a developmental educational environment in a primary school as a factor of personal development of primary school students. **Methods.** A set of research methods has been applied, such as: analysis, synthesis, comparison, deduction, induction, generalization. **Results.** It has been found that the developmental educational environment is a relatively new concept that has entered the thesaurus of pedagogy and psychology only in the last decade. Its content cannot be considered unambiguously defined and stable, but most experts use this concept to describe the specific features of a particular educational institution in a holistic manner. The author of the article has substantiated the pedagogical conditions for the formation of a developmental educational environment in primary school, such as: implementation of the idea of barrier-free access; differentiation and individualization of pupils' learning; introduction of innovative pedagogical technologies into the educational process. Attention

has been focused on the importance of the spatial and subject organization of the developmental educational environment, which requires the widespread usage of new technologies, multimedia teaching aids, and updating of educational equipment. An important task of teaching aids, didactic materials and equipment is to form an interest in learning, to promote the development of intellectual, creative and cognitive abilities of primary education students. Conclusions. It has been concluded that the developmental educational environment is a modern educational space, multifunctional, flexible, with a creative design, without oversaturation. The developmental educational environment takes into account the individual characteristics of students, their needs and interests, which allows everyone to work at their own pace. All aspects of personal development, including cognitive, emotional, social and physical, are taken into account in a developmental educational environment.

Key words: *developmental educational environment, New Ukrainian School, barrier-free education, differentiation, individualization, project activities, research-based learning.*

Вступ. Зміни в суспільстві вимагають переосмислення системи шкільної освіти та акцентування уваги на формуванні учнів життєвих компетентностей, які дадуть їм змогу орієнтуватися у соціальному середовищі, уміло користуватися інформаційним простором, успішно функціонувати на ринку праці, реагувати на потреби часу та виконувати соціально важливі завдання. Однією з ключових засад реформування загальної середньої освіти є проектування сучасного освітнього середовища, спрямованого на підтримку творчого розвитку й мотивації учнів до навчання.

Проблема розвивального освітнього середовища та його впливу на розвиток компетентної особистості залишається актуальною серед численних аспектів сучасної освіти. Закон України «Про освіту» визначає, що метою загальної середньої освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Початкова школа відіграє важливу роль у досягненні цієї мети, створюючи простір для розвитку, навчання, спілкування, взаємодії та спільної діяльності як учителів, так і учнів. На часі – переосмислення парадигми освіти, зміщення акцентів зі знанневого на компетентнісний складник, створення освітнього середовища, центром якого є здобувач, а метою – підготовка гармонійної особистості, котра може ефективно жити й працювати у швидко змінюваних умовах. Важливо не тільки передати учням галузеві знання, а й розвивати навички самостійного здобуття необхідної інформації, її осмислення, здатність прийняття відповідальних рішень. Розвивальне середовище в початковій школі сприяє досягненню цієї мети й виступає як чинник особистісного зростання здобувачів початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема освітнього середовища в контексті реформування початкової освіти стала одним із напрямів педагогічних досліджень, який має ґрунтовну теоретичну основу. За результатами аналізу літературних дже-

рел можна встановити, що дослідження проблематики розвивального освітнього середовища та розроблення його понятійно-категоріального апарату здійснювали Н. Щуркова (освітнє середовище як чинник виховного впливу); В. Бедерханова (освітнє середовище як чинник особистісно-професійного становлення); В. Рубцов (освітнє середовище як форма співробітництва суб'єктів навчання); Н. Гонтаровська (освітнє середовище як чинник розвитку особистості школяра); А. Цимбалару (педагогічне проектування освітнього простору в школі I ступеня).

У форматі дослідження опрацьовано праці В. Батича, В. Слободчика, Д. Соломона, у яких розвивальне середовище представлено як складник соціально-педагогічного проектування освітнього простору; публікації А. Арнольдова, В. Моляко, В. Полонського, у яких розкрито роль освітнього середовища в процесі навчання.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування розвивального освітнього середовища в початковій школі як чинника особистісного розвитку здобувачів початкової освіти.

Методи дослідження. Застосовано комплекс методів дослідження, таких як аналіз, синтез, порівняння, дедукція, індукція, узагальнення.

Результати. Концепція «Нова українська школа» встановлює пріоритетні завдання розвитку та виховання особистості, яка є всебічно й гармонійно розвиненою, творчою, патріотичною, відповідальною, здатною до ризику та інновацій, умотивованою на самоосвіту та саморозвиток в умовах сучасності. Серед дев'яти ключових компонентів формули Нової української школи важливим складником визначено створення сучасного освітнього середовища, що забезпечує належні умови, засоби та технології для навчання учнів, педагогів і батьків, які не обмежені лише приміщенням навчального закладу (Концепція, 2016).

Поняття розвивального освітнього середовища з'явилося в педагогічній та психо-

логічній термінології лише в останнє десятиліття. Воно не має однозначного визначення та постійно еволюціонує, але більшість учених використовує його для комплексного опису специфічних особливостей навчального закладу (Долгош, Молнар, 2022). У педагогіці під терміном «розвивальне освітнє середовище початкової школи» мається на увазі комплекс умов, що включає матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні, ергономічні, естетичні та психолого-педагогічні аспекти, спрямований на організацію життя і навчання учнів, їхній розвиток.

Щоб освітнє середовище було розвивальним, воно повинно забезпечити комплекс можливостей для саморозвитку суб'єктів освітнього процесу, включаючи дітей і педагогів. Цей комплекс, на думку К. Гораш, може включати просторово-предметний аспект (навчальні приміщення), соціальний аспект (взаємодія між суб'єктами освітнього процесу) та психодидактичний аспект (зміст і методи навчання) (Гораш, 2021).

Суспільний запит орієнтований на школу, яка є не тільки осередком для навчання, а й простором для повноцінного розвитку дітей, місцем, де формуються успішні та креативні особистості. Забезпечити такий контекст можливо лише в умовах, де існує фізичний комфорт, сприятливий соціальний та психологічний клімат, що активно підтримує кожну особистість, ураховує її потреби, поважає її унікальність особливості. Отже, пріоритетною педагогічною умовою формування розвивального освітнього середовища в початковій школі вважаємо *реалізацію ідеї безбар'єрності*.

У складних соціокультурних умовах заклад освіти стає чутливим до впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть призводити як до позитивних результатів, так і містити загрози, небезпеки, ризики, що, своєю чергою, викликає деструктивні зміни. Для запобігання таким негативним трансформаціям важливо, щоб освітнє середовище було захищеним та безпечним. Безпечне освітнє середовище передбачає наявність безпечних умов для навчання та праці, сприятливої міжособистісної взаємодії, що сприяє емоційному благополуччю учасників освітнього процесу, відсутність проявів насильства та належні ресурси для їх запобігання, спостерігається дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної, соціальної безпеки учнів, учителів та батьків (Деміракі, 2018).

Особливо актуальним сьогодні постає питання створення освітнього середовища, яке буде абсолютно вільним від будь-

яких проявів дискримінації та насильства. Заклад освіти повинен планувати та здійснювати заходи, спрямовані на запобігання різним проявам булінгу. Правила поведінки для учасників освітнього процесу мають гарантувати дотримання етичних норм, повагу до гідності та захист прав і свобод кожної особистості. Усі учні заслуговують на навчання в оточенні, де їхні потреби, включаючи базові, навчальні й додаткові (для дітей з особливими освітніми потребами), належним чином задовольняються. У такому освітньому середовищі спостерігається баланс між навчальними активностями, ініційованими вчителем, і тими, що ініційовані самими учнями. Це середовище створює можливості здійснювати власний вибір, розвивати й удосконалювати практичні навички, отримувати нові знання та формувати позитивне ставлення до інших.

Нова українська школа приділяє особливу увагу створенню інклюзивного, розвивального та мотивуючого освітнього простору. Приміщення, територія освітніх установ облаштовуються з урахуванням принципів універсального дизайну або розумного пристосування. Для дітей з особливими потребами застосовуються спеціальні методики та технології роботи, оснащуються кімнати розвантаження та відпочинку (Бібік, 2017). У цьому контексті важливою є спеціальна підготовка вчителів для роботи з такими дітьми. Вони мають бути ознайомлені з можливими реакціями дітей на труднощі адаптації до спільного навчання з учнями без вад, до правильного сприйняття індивідуальної освітньої програми, запропонованої вчителем, тощо. Заклад освіти повинен установлювати тісний контакт із батьками дітей з особливими освітніми потребами, співпрацювати з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру та залучати їх для надання необхідної підтримки цих дітей у навчанні. Важливою є фаховість такого рівня підтримки.

Перехід до особистісно орієнтованого навчання спрямовує зусилля закладів освіти на те, щоб з їхніх стін виходили люди самодостатні, самостійно й критично мислячі, відповідальні, підготовлені до свідомої та ефективної діяльності в різних галузях життя. У Державному стандарті початкової освіти вказано, що головною метою початкової освіти є гармонійний розвиток дитини, розкриття її талантів, розвиток здібностей, компетентностей, освоєння ключових навичок, що відповідають її віковим та індивідуальним особливостям і потребам (Державний стандарт, 2018). Диференціація навчання спрямовується на врахування

індивідуальних досягнень учнів, які свідчать про їхній особистісний розвиток та формування компетентностей як інтегрованого результату індивідуальної навчальної діяльності. Суть освітнього процесу відповідно до цього підходу полягає у створенні умов для освіти особистості, розкритті й максимальному розвитку її здібностей та інтересів. Навчання і виховання здійснюються з урахуванням природних здібностей та психологічних особливостей кожної дитини. Отже, другою педагогічною умовою формування розвивального освітнього середовища в початковій школі можна вважати *диференціацію та індивідуалізацію навчання учнів*.

Довгий час диференціація навчання у шкільній освіті зазвичай ґрунтувалася на поділі учнів на групи за рівнем успішності – сильні, середні, слабкі – та використанні спеціальних програм для корекції навчального матеріалу відповідно до його складності. Проте на сучасному етапі спостерігається перехід до іншого підходу до диференційованого навчання, орієнтованого на особистість дитини. За основу береться особистісний здобуток учня у знаннях, способах діяльності, в отриманих продуктивних результатах навчання, який порівнюється з попередніми результатами. Зміни в організації навчання повинні бути відображені як у роботі вчителя, так і в сприйнятті самими учнями. Оцінка загальних та спеціальних здібностей учнів, їхніх навчальних особливостей, психолого-педагогічний супровід їх розвитку будуються на основі ставлення до учня як активного учасника власного навчання та процесу саморозвитку (Трубачева, Мушка, 2021).

Так, наприклад, успішність формування ключових компетентностей учнів залежить від урахування їхніх індивідуально-типологічних особливостей, таких як рівень розвиненості навчальної мотивації, ступінь засвоєння знань про методи пізнавальної діяльності, досвід самостійного навчання та здатність до комунікативних і рефлексивних форм діяльності. Значна увага приділяється рівню сформованості мотивації учня. Рівень сформованості мотивації є ключовим індикатором якості та ефективності освітнього процесу, його особистісної орієнтації. Основне завдання вчителя – урахувати індивідуальні особливості учнів під час добору й структурування змісту навчального матеріалу та вибору оптимальних форм, методів і засобів навчання, більшу увагу звертати на посилення мотивів пізнання, сприяти закріпленню віри у власні сили, розвиток відчуття вільного вибору.

Слушно зауважує В. Химинець, що розвивальне освітнє середовище має бути практикоорієнтованим. Це виражається у низці положень: у здобувачів освіти необхідно розвивати пізнавальний мотив (бажання вчитися та дізнаватися), конкретні навчальні цілі (розуміння того, що саме потрібно засвоїти); учні мають виконувати певні дії для набуття ключових і предметних компетентностей; учитель має спрямовувати учнів на знаходження і засвоєння спосібів дій, які дають їм змогу свідомо застосовувати набуті знання; уміння контролювати дії слід формувати не тільки після вирішення освітніх завдань, а й у процесі їх виконання; освітній процес слід доповнювати життєво важливими та актуальними завданнями (Химинець, 2018).

У цьому контексті одним із важливих питань організації розвивального освітнього середовища є визначення ефективних педагогічних технологій. Тожі третьою педагогічною умовою формування розвивального освітнього середовища вважаємо *впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій*, зокрема технологій проектного та дослідницького навчання.

Здатність учнів проектувати власну діяльність сприяє утіленню ключового принципу сучасної освіти: зв'язку теорії з практикою. По-перше, у процесі проектування учень стає основним суб'єктом навчання, самостійно вибираючи необхідну інформацію та визначаючи її значущість у контексті свого проекту. Це підкреслює активну роль учня в освітньому процесі та розвиває його самостійність. По-друге, у процесі проектування відсутні готові, завершені систематизовані знання. Учень самостійно вирішує завдання з упорядкування та систематизації інформації, встановлення істини. Таким чином, проектна діяльність активізує роль учнів у власному освітньому процесі, сприяючи розвитку критичного мислення, самостійності та творчих навичок.

Упровадження елементів проектування у навчальну діяльність молодших школярів відкриває можливості для усунення одноманітності освітнього процесу, який стає більш динамічним та привабливим; сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, позаяк учні не лише отримують знання, а й застосовують їх у конкретних практичних ситуаціях. Такий підхід є квінтесенцією розвивального навчання, де акцент робиться на створенні умов для самореалізації та особистісного зростання здобувачів початкової освіти (Мушка, 2019).

Стосовно технологій дослідницького навчання зазначимо таке. Дослідницьку

діяльність можна розглядати як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що виникає унаслідок функціонування механізмів пошукової активності та будується на основі дослідницької поведінки. Так, дослідницьке навчання являє собою унікальний підхід до освіти, що ґрунтується на прагненні дитини до самостійного вивчення навколишнього світу. Основна мета цього підходу – формування в учнів готовності та здатності самостійно, творчо вивчати й перетворювати нові форми діяльності в різних сферах людської культури. Головна відмінність між дослідницьким навчанням і проектуванням полягає у тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь запланованого об'єкта, його моделі чи прототипу. Дослідження суттєво відрізняється тим, що це процес пошуку невідомого, нових знань і виступає одним із видів пізнавальної діяльності дитини. Дослідницьке навчання акцентує на розвиток критичного мислення, проблемний підхід та вміння вирішувати завдання в умовах невизначеності. Воно сприяє формуванню учнів як активних учасників освітнього процесу, здатних вільно орієнтуватися у світі та ефективно взаємодіяти з новою інформацією (Роціна, 2021).

Відомий психолог, що спеціалізується у галузі дослідницької поведінки й навчання дітей, Б. Хендерсон, пропонує розглядати поняття «вільне дослідження» та «проблемне дослідження». «Вільне дослідження» – це дослідницька діяльність, що базується на допитливості та не передбачає досягнення певного заздалегідь визначеного результату або вирішення конкретного завдання. «Проблемне дослідження» натомість відрізняється від «вільного дослідження» тим, що від самого початку передбачається вирішення якоїсь конкретно поставленої проблеми або завдання. Оцінюючи можливості дослідження і проектування, слід розуміти, що в роботі з учнями початкової школи, безумовно, корисні й проектні методи, й методи дослідницького навчання, а отже, доцільно виконувати і проекти, і дослідницькі роботи.

Що стосується просторово-предметної організації розвивального освітнього середовища, то особливістю Нової української школи є організація такого простору, який сприятиме розвитку творчої особистості – здобувача освіти нової форми. Це вимагає широкого використання новітніх технологій, мультимедійних засобів навчання та оновлення навчального обладнання. Такі цілі досягаються через облаштування різноманітних осередків

у навчальному просторі, таких як: осередок навчально-пізнавальної діяльності, змінний тематичний осередок, місце для ігор та відпочинку, осередок художньо-творчої діяльності, куточок живої природи, класна бібліотека, осередок учителя. Планування та об'ємно-просторова композиція шкільного приміщення вимагають особливих підходів, щоб створити умови для ефективної організації освітнього процесу та сприяти естетичному й фізичному розвитку учнів. Основними завданнями навчальних засобів, дидактичних матеріалів та обладнання є формування інтересу до навчання, сприяння розвитку інтелектуальних, творчих і пізнавальних здібностей здобувачів початкової освіти.

Висновки. Таким чином, розвивальне освітнє середовище – це не просто клас з яскравими меблями, новим обладнанням чи інтерактивним комплексом, це сучасний освітній простір, багатфункціональний, гнучкий, із креативним дизайном, без перенасичення. Однак найголовніший показник – дитина, яка має бути мотивована до навчання, відчувати затишок та бути налаштованою на творче спілкування й активну пізнавальну діяльність. У розвивальному освітньому середовищі враховуються індивідуальні особливості учнів, їхні потреби та інтереси, що дає змогу кожному працювати відповідно до власного темпу. Усі аспекти розвитку особистості, включаючи когнітивний, емоційний, соціальний і фізичний, беруться до уваги в розвивальному освітньому середовищі. Це сприяє гармонійному розвитку особистості дитини та формуванню ключових компетентностей, які необхідні для успішного функціонування у сучасному суспільстві.

Визначено педагогічні умови формування розвивального освітнього середовища в початковій школі: реалізація ідеї безбар'єрності; диференціація та індивідуалізація навчання учнів; упровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні та узагальненні досвіду щодо організації розвивального освітнього середовища в зарубіжних школах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н.М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.
2. Гораш К.В. Сучасні тенденції змін освітнього середовища закладів загальної середньої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. Вип. 2(49). С. 42–47.

3. Деміракі Т.В. Моделивання освітнього простору в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». Методичні рекомендації. 2018. 36 с.

4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п/ed20190816#Text>

5. Долгош Н.М., Молнар Т.І. Розвивальне освітнє середовище початкової школи: категорійно-дефінітивний аналіз. *Наука майбутнього*. 2022. Вип. 2(10). С. 147–153.

6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

7. Мушка О.В. Методологічні принципи проектування освітнього середовища гімназії. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік*. Київ : Інститут педагогіки, 2019. С. 240–241.

8. Рошчина С.М. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 12. Ч. 1. С. 34–38.

9. Трубочева С.Е., Мушка О.В. Традиції та інновації у проектуванні освітнього середовища сучасної гімназії. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 45–47.

10. Химинець В.В. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. Вип. 9. С. 3–5.

REFERENCES

1. Bibyk, N.M. (2017). *Nova ukrayins'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian school: a teacher's guide]. K.: Pleiady Publishing House LLC, 206 p. [in Ukrainian].

2. Horash, K.V. (2021). Suchasni tendentsiyi zmin osvith'oho seredovysheha zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity [Modern trends of changes in the educational environment of institutions of general secondary education]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. Uzhhorod, Vol. 2 (49), pp. 42–47 [in Ukrainian].

3. Demiraki, T.V. (2018). Modelyuvannya osvith'oho prostoru v umovakh realizatsiyi kontseptsiyi «Nova ukrayins'ka shkola» [Modeling of the educational space

in the conditions of implementation of the concept «New Ukrainian school»]. *Guidelines*. 36 p. [in Ukrainian].

4. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity [State standard of primary education]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п/ed20190816#Text> [in Ukrainian].

5. Dolgosh, N.M., Molnar, T.I. (2022). Rozvyval'ne osvithne seredovyshe pochatkovoyi shkoly: katehoriyno-definityvnyy analiz [Developmental educational environment of primary school: categorical and definitive analysis]. *Science of the future: a collection of scientific works of students, postgraduates and young scientists*. Mukachevo: Mukachevo State University. Vol. 2(10), pp. 147–153 [in Ukrainian].

6. Kontseptsiya «Nova ukrayins'ka shkola» [The «New Ukrainian School» concept]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

7. Mushka, O.V. (2019). Metodolohichni pryntsyipy proyektuvannya osvith'oho seredovysheha himnaziyi [Methodological principles of designing the educational environment of the gymnasium]. *Annotated results of research work of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2019*. Kyiv: Institute of Pedagogy, pp. 240–241 [in Ukrainian].

8. Roschyna, S.M. (2021). Rozvyval'ne osvithne seredovyshe navchal'noho zakladu yak umova osobystisnoho rozvytku uchniv [Developmental educational environment of an educational institution as a condition for personal development of students]. *Pedagogical almanac*. Kherson: RIPO, Vol. 12, pp. 34–38 [in Ukrainian].

9. Trubacheva, S.E., Mushka, O.V. (2021). Tradytsiyi ta innovatsiyi u proyektuvanni osvith'oho seredovysheha suchasnoyi himnaziyi [Traditions and innovations in designing the educational environment of a modern gymnasium]. *Ukrainian Pedagogical Journal*. Vol. 4, pp. 45–47 [in Ukrainian].

10. Khymynets, V.V. (2018). Onovlennya pochatkovoyi lanky osvity v konteksti yevrointehratsiynoyi polityky Ukrayiny [Updating the primary level of education in the context of the European integration policy of Ukraine]. *Primary school teacher*. Vol. 9, pp. 3–5 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2024.
The article was received 27 February 2024.*

УДК 004.774-042.3:[378.015.3:005.32]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-4>

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ НА РІВЕНЬ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Саган Олена Валеріївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
evsagan777@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3195-3686

Блах Валерія Сергіївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова
Херсонський державний університет
blah@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-6349-1183

Мета статті полягає у вивченні, аналізі взаємозв'язку між навчальною мотивацією здобувачів вищої освіти та їхнім ставленням до використання електронних освітніх ресурсів (ЕОР), обґрунтуванні вимог до конструювання електронних освітніх ресурсів як засобу підвищення такої мотивації. **Методи:** аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, методи емпіричного дослідження: спостереження; опитування; тестування; статистична обробка результатів. Узагальнення досліджень щодо навчальної мотивації та електронних освітніх ресурсів спеціалістами різних галузей (психології, педагогіки, інформатики) передбачає мультидисциплінарний підхід. **Результати.** У статті проаналізовано різні підходи до вивчення мотивації, наведено структуру електронних освітніх ресурсів університету. Із метою перевірки ставлення до електронних освітніх ресурсів організовано опитування здобувачів вищої освіти педагогічного факультету. Разом із цим аналізувалися відповіді респондентів щодо проблем використання ЕОР, ефективності цифрових інструментів як засобу підвищення їхньої навчальної мотивації, перспектив урахування мотиваційного чинника під час проєктування цифрового освітнього середовища. Результати анкетування засвідчили, що саме ефективне освітнє середовище з якісними електронними освітніми ресурсами дає змогу зменшити негативний вплив на мотивацію здобувачів вищої освіти, пов'язану з відсутністю очного спілкування з викладачем та однокурсниками, високим рівнем відволікання, проблемами самоорганізації, відсутністю прямого виховного впливу тощо. Аналіз та узагальнення проведеної діагностики дають змогу окреслити основні напрями вирішення порушеної проблеми, а саме: створення балансу між використанням електронних ресурсів та іншими формами навчання; створення можливостей для групової взаємодії; створення структурованого освітнього контенту; розроблення системи ефективних завдань; ефективний зворотний зв'язок. **Висновки.** Використання електронних освітніх ресурсів, які підвищують ефективність освітнього процесу, має особливий дидактичний потенціал і практичне значення для підвищення мотивації здобувачів до отримання якісної освіти. А проєктування та реалізація ЕОР як складника освітнього середовища вимагає не лише наукового обґрунтування, а й технічних можливостей університету і високого рівня сформованості цифрових компетентностей викладачів.

Ключові слова: мотивація, електронні освітні ресурси, освітнє середовище, дистанційне та змішане навчання.

THE INFLUENCE OF E-LEARNING RESOURCES ON UNIVERSITY STUDENTS' MOTIVATION TO STUDY

Sagan Olena Valerievna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Preschool
and Primary Education

Kherson State University
evsagan777@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3195-3686

Blakh Valeriia Serhiivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Educational Management named after Prof. E. Petuhova

Kherson State University
blah@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-6349-1183

The purpose of the article is to study and analyze the relationship between the educational motivation of students of higher education and their attitude to the use of electronic educational resources (EER), to substantiate the requirements for the construction of electronic educational resources as a means of increasing such motivation. Methods: analysis of psychological and pedagogical literature on the research topic, empirical research methods: observation; poll; testing; statistical processing of results. The generalization of research on learning motivation and electronic educational resources by specialists in various fields (psychology, pedagogy, computer science) involves a multidisciplinary approach. The results. The article analyzes various approaches to the study of motivation, provides the structure of electronic educational resources of the university. In order to check the attitude towards electronic educational resources, a survey of students of the Faculty of Pedagogy was organized. Along with this, the answers of the respondents regarding the problems of using EOR were analyzed; the effectiveness of digital tools as a means of increasing their educational motivation; prospects of taking into account the motivational factor when designing a digital educational environment. The results of the survey proved that an effective educational environment with high-quality electronic educational resources can reduce the negative impact on student motivation associated with the lack of face-to-face communication with the teacher and fellow students, a high level of distraction, self-organization problems, lack of direct educational influence, etc. The analysis and generalization of the conducted diagnostics allow us to outline the main directions of solving the problem, namely: creating a balance between the use of electronic resources and other forms of education; creating opportunities for group interaction; creation of structured educational content; development of a system of effective tasks; effective feedback. Conclusions. The use of electronic educational resources, which increase the efficiency of the educational process, has a special didactic potential and practical significance for increasing the motivation of students to receive quality education. And the design and implementation of EOR, as a component of the educational environment, requires not only scientific justification, but also the technical capabilities of the university and a high level of formation of digital competences of teachers.

Key words: *motivation, electronic educational resources, educational environment, distance and blended learning.*

Вступ. Масовий перехід системи освіти на дистанційний та змішаний формати зумовив пошук, розроблення, апробацію нових технологій, сучасних цифрових інструментів та ресурсів. І якщо на початку пандемії COVID-19 перед освітянами постали проблеми опанування якісних цифрових застосунків, удосконалення власних інформаційно-комунікаційних компетентностей, то сьогодні ці проблеми трансформувалися у необхідність побудови цілісного цифрового освітнього середовища, побудованого на засадах цифрової дидактики.

У своїх попередніх дослідженнях (Саган, Лазарук, 2020; Sagan, Yakovleva, Anisimova, Balokha, у Yeremenko, 2020) ми акцентували увагу на тому, що головним завданням такого середовища є створення технологічних можливостей, які забезпечують проектування та реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти. Йдеться про функціональність злагодженої системи, у якій зміст, засоби, методи, інструменти й т. ін. дають змогу опановувати навчальний матеріал за рахунок адаптивної навігації, постійного зво-

ротного зв'язку і якісного моніторингу. А це, своєю чергою, вимагає розроблення та апробації електронних освітніх ресурсів.

Кількість електронних освітніх ресурсів (ЕОР) у світі зростає з високою швидкістю; доступність величезних сховищ навчальних матеріалів і ресурсів надає надзвичайні можливості як здобувачам, так і викладачам. Разом із цим актуалізуються проблеми підвищення якості, ефективності систем управління дистанційним та змішаним навчанням, максимальної залученості здобувачів до освітнього процесу.

Щодо останньої, то думки вчених збігаються стосовно важливості врахування точки зору студентів, оскільки саме вони є основними користувачами електронних освітніх ресурсів і є зацікавленою стороною в у виборі та оцінці. У зв'язку із цим виникає низка запитань: з якими проблемами стикаються здобувачі під час використання ЕОР? чи можливо за допомогою ЕОР підвищувати навчальну мотивацію студентів? які саме цифрові інструменти використовуються як засіб підвищення навчальної мотивації студентів? як підтримувати на високому рівні мотиваційний чинник під час проектування цифрового освітнього середовища? Постановка цих питань і виявлення протиріччя актуалізували тему нашого дослідження, **метою** якого є вивчення, аналіз взаємозв'язку між навчальною мотивацією студентів та їхнім ставленням до використання електронних освітніх ресурсів, обґрунтування вимог до конструювання електронних освітніх ресурсів як засобу підвищення такої мотивації.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми.

Мотивація навчальної діяльності студентів – це сукупність психологічних чинників, які спонукають студентів до навчання, підтримують їхній інтерес і зацікавленість до навчального матеріалу, визначають освітні цілі та способи їх досягнення. Мотивація навчальної діяльності студентів може бути різною за своїм походженням, змістом, силою, стабільністю, спрямованістю і впливом на навчальні результати. Для пояснення цього феномену існує багато теорій, які можна поділити на дві групи: теорії потреб і теорії цінностей.

Теорії потреб базуються на припущенні, що мотивація навчальної діяльності студентів виникає з потреби задовольнити певні біологічні або соціальні потреби, такі як потреба в безпеці, приналежності, визнанні, самореалізації тощо. Прикладом є теорія ієрархії потреб А. Маслоу (Маслоу, 1943).

Теорії цінностей базуються на припущенні, що мотивація навчальної діяльності студентів виникає із цінності, яку студенти надають навчання, його змісту, процесу і результатам. Прикладом є теорія самовизначення Е. Деці і Р. Райана. Автори розрізняють два типи мотивації: внутрішню (коли люди роблять щось заради власного задоволення або інтересу) та зовнішню (коли люди роблять щось заради зовнішньої винагороди або тиску). Вони показують, що внутрішня мотивація сприяє більшому задоволенню, навчання та творчості, ніж зовнішня мотивація (Deci, 1971; Deci & Ryan, 2012).

У західних країнах широко використовується модель, запропонована Джоном Келлером, – ARCS (Attention, Relevance, Confidence, Satisfaction). ARCS (у перекладі з англ. «увага», «актуальність», «упевненість», «задоволення») – це модель мотиваційного дизайну (Келлер, 2012), яка складається з чотирьох етапів. Наведемо короткий опис кожного етапу:

1. Увага: цей етап має на меті привернути увагу студента до навчального матеріалу. Це можна зробити за допомогою двох способів:

- перцептивного збудження, яке використовує несподіванку або невизначеність;
- збуджуючих запитань як спосіб стимуляції зацікавленості через постановку складних питань або проблем, які потрібно вирішити.

2. Методи для привернення уваги студентів включають використання активної участі (стратегії, ігри, рольові ігри тощо). Автори пропонують підтримувати інтерес, використовуючи гумор; візуальні стимули, історії або біографії; брейнштормінг.

3. Актуальність: цей етап має на меті показати студентам, що навчальний матеріал є важливим і корисним для них. Для досягнення цієї мети використовують конкретну мову та приклади, з якими студенти знайомі.

4. Упевненість: цей етап має на меті збільшити впевненість студента в тому, що він може зрозуміти та засвоїти навчальний матеріал. Для досягнення цієї мети студенти повинні мати можливість отримати відповіді на свої запитання, позитивні повідомлення про свої досягнення, допомогу в разі потреби.

Задоволення: цей етап має на меті забезпечити студентам задоволення від навчання. Для досягнення цієї мети використовують різноманітні методи оцінювання (тести, завдання, проекти, щоб студенти мали можливість продемонструвати свої знання та навички), позитивні повідомлення про свої

досягнення, реалістичні завдання, тобто такі, що пов'язані з реальним життям.

Модель ARCS ефективно сприяє онлайн-навчанню, мотивації, досягненням та самостійному навчанню (Келлер, 2012). По-перше, щоб мотивувати студентів, викладачі або навчальні матеріали повинні привернути й утримати їхню увагу.

Окрім того, зміст навчання має відповідати потребам здобувачів і відповідати їхнім вимогам. Студентів можна мотивувати, коли вони набувають упевненості завдяки успішному виконанню завдань. Нарешті, коли студенти задоволені своїми досягненнями та їхні зусилля відповідають їхнім очікуванням, то й мотивація буде підтримуватися на високому рівні.

Формування мотиваційної сфери є невід'ємною частиною професійного становлення майбутнього вчителя як важлива умова успішного навчального процесу в університеті. Під впливом зовнішніх чинників мотиваційна сфера може змінюватися за своєю стійкістю, структурою, підпорядкованістю мотивів, їх ієрархічністю, яка, своєю чергою, впливає на прояв навчальної діяльності і розвиток кар'єри студентів.

Для нашого дослідження важливо зрозуміти, які чинники впливають на студентів і як цю мотивацію можна підтримувати та підвищувати. Аналіз деяких досліджень (Бондар, Литвинчук, 2020; Керекеша, Осадчий, 2021; Луценко, 2016) показав, що такі чинники можна поділити на три групи: особистісні, академічні та соціальні.

Особистісні чинники включають психологічні потреби, цінності, інтереси, самооцінку, самоефективність, саморегуляцію, емоційний стан, ставлення до навчання, цілі та мотиви студентів. Ці чинники визначають внутрішню мотивацію студентів, яка сприяє більшому задоволенню, навчанню та творчості.

Академічні чинники включають зміст, форму, методи, засоби, організацію, оцінювання та зворотний зв'язок навчального процесу. Ці чинники впливають на зовнішню мотивацію студентів, яка залежить від зовнішніх винагород або тиску. Зовнішня мотивація може підтримувати або підривати внутрішню мотивацію залежно від того, наскільки вона сприяє задоволенню психологічних потреб студентів.

Соціальні чинники включають вплив сім'ї, друзів, одногрупників, викладачів, адміністрації, суспільства та культури на мотивацію студентів. Ці чинники впливають на соціальну мотивацію студентів, яка пов'язана з потребою в належності, визнанні, співпраці, конкуренції, відповідальності та ролевих очікувань.

На нашу думку, в умовах дистанційного та змішаного навчання надзвичайної ваги набуває освітнє середовище як чинник, що забезпечує якість викладання, наявність цифрових ресурсів та можливостей для розвитку (Sagan, Nahrybelniy, Nahrybeina, Fediaieva, Liba, у Kabelnikova, 2020). Використання ЕОР університету може мати як позитивний, так і негативний вплив на мотивацію студентів. Так, у деяких дослідженнях (Рапава, Ковінько, 2021; Савіцька, 2021; Крамаренко, Резунова, 2016) зазначається, що ЕОР можуть забезпечити студентам доступ до більш широкого кола інформації, що може збільшити їхню мотивацію до навчання. З іншого боку, використання електронних ресурсів може призвести до зниження мотивації студентів, оскільки вони можуть відчувати себе втраченими в безмежному потоці інформації.

У межах нашого дослідження ми зробили спробу визначити основні підходи і вимоги до ЕОР, які впливають на мотивацію здобувачів вищої освіти.

2. Методологія та методи: аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, вивчення та узагальнення існуючого досвіду, методи емпіричного дослідження: спостереження; опитування; тестування; статистична обробка результатів. Узагальнення досліджень щодо навчальної мотивації та електронних освітніх ресурсів спеціалістами різних галузей: психології, педагогіки, інформатики передбачає мультидисциплінарний підхід.

3. Результати та дискусії.

Використання ЕОР у навчанні дає змогу знаходити баланс між зменшенням аудиторного часу і збільшенням обсягу знань і вмінь студентів, необхідних для засвоєння освітньої програми. Комплексне вирішення проблеми вбачаємо у створенні цифрового освітнього середовища університету, яке має забезпечувати доступ до освітніх програм, навчальних програм, силабусів освітніх компонент, електронних навчальних ресурсів. Таким чином, окрім навчально-методичних матеріалів університету, таке середовище включає доступ до відкритих мережевих ресурсів, електронної бібліотеки тощо. Це, своєю чергою, вимагає перегляду та осучаснення як технічних, так і організаційно-педагогічних чинників.

Херсонський державний університет має багаторічну історію використання електронних освітніх ресурсів, які функціонують на базі платформи Moodle («KSU online») та «Херсонський віртуальний університет») і задовольняють усім аспектам методичної системи (змістове теоретичне наповнення; матеріали для самостійного та поглибле-

ного вивчення курсу; засоби зворотного зв'язку, поточного та підсумкового моніторингу). Вимогою до завдань для формування практичних умінь є відповідність таксономії Б. Блума, тобто наявність завдань репродуктивного та творчого рівнів, а також їх супровід конкретними і зрозумілими критеріями оцінювання.

Ці засади стали основою «Положення про електронні навчальні курси Херсонського державного університету» (рис. 1).

Згідно з такою структурою електронні освітні ресурси проходять атестацію та оприлюднюються на офіційній платформі університету.

Із метою перевірки ставлення до електронних освітніх ресурсів ми організу-

вали опитування студентів педагогічного факультету, яким було запропоновано дати відповіді такі запитання:

1. Як Ви використовуєте ЕОР для навчання? Варіанти відповідей: «під час підготовки до практичних (семінарських) занять»; «під час онлайн-заняття»; «для самоосвіти»; «інший» (указати).

2. Як часто Ви використовуєте ЕОР? Варіанти відповідей: «щодня», «один раз на тиждень», «один-два рази на місяць».

3. Які елементи ЕОР викликають у Вас найбільшу зацікавленість? Варіанти відповідей: «теоретичний матеріал»; «презентації до лекцій»; «глосарій»; «форуми»; «завдання»; «тести»; «відеоресурси»; «наукові статті».

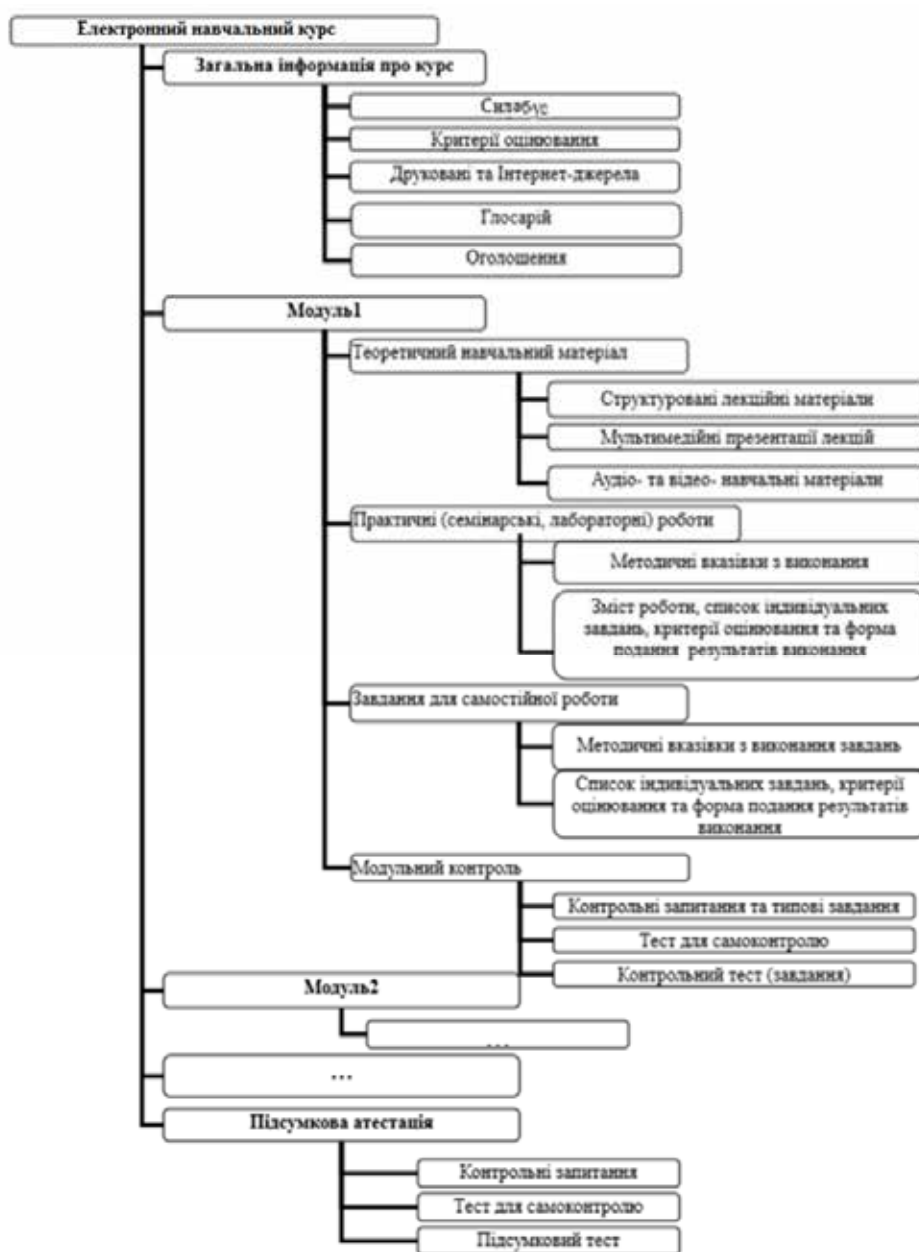

Рис. 1. Структура електронного навчального курсу ХДУ

4. Які елементи ЕОР Ви вважаєте найбільш корисними? Варіанти відповідей: «теоретичний матеріал»; «презентації до лекцій»; «глосарій»; «форуми»; «завдання»; «тести»; «відеоресурси»; «наукові статті».

5. Оцініть за 10-бальною системою можливість заміни синхронних занять на дистанційну освіту. (Якщо Вас влаштовує лише дистанційне навчання, поставити 10 балів; якщо Вам необхідні заняття у синхронному форматі, поставити 5 балів тощо).

6. Чи впливає дистанційне та змішане навчання на рівень Вашої мотивації? Якщо так, поясніть, як це відбувається.

В опитуванні взяли участь 143 здобувачі різних курсів і форм навчання через створену нами відповідну Гугл-форму.

Сто відсотків респондентів у відповідь вибрали «Готуючись до занять» на перше запитання. З одного боку, це означає, що ЕОР активно використовуються студентами у процесі навчання. З іншого боку, це свідчить про відсутність бажання працювати з ресурсами, які містять додаткові матеріали курсу, спрямовані на самоосвіту студентів.

За частотою використання ЕОР 71% респондентів зазначили, що кількість відвідувань відповідає періодичності практичних занять. 5% респондентів зазначили, що мають доступ до ЕОР один-два рази на місяць (і це більшою мірою у зв'язку з відсутністю стабільного Інтернету або навчання за індивідуальним графіком), а 26% – щодня.

Перелік найбільш цікавих засобів, поданий у третьому питанні, розподіляється так:

1. Завдання до практичних занять, які є обов'язковими.
2. Тексти лекцій або презентації до лекцій.
3. Робота з відеоресурсами.
4. Тести.
5. Аналіз наукових статей.
6. Глосарії.

Відповідь на наступне питання відображає суб'єктивність підходу до побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів. Так, отримали розподіл найбільш «корисних» ресурсів: тексти лекцій (58%); завдання (контрольні, лабораторні роботи) (62%); робота з відеоресурсами (71%); аналіз наукових статей (19%).

Такі елементи курсу, як «Форум», «Глосарії», більшою мірою спрямовані на самоосвіту здобувачів, що підтверджує відсутність інтересу до неї.

Результати опитування показали, що студенти віддають перевагу відеоформатам для презентації, тобто матеріалу, який викликає у них інтерес і усвідомлення

корисності інформації. Разом із цим зазначається, що якість представлення такої інформації повинна відповідати вимогам сучасності: менше тексту, більше інфографіки та концентрованих відео.

У відповіді на п'яте запитання 57% респондентів поставили 5 балів, тобто вони вважають, що аудиторне та дистанційне навчання має використовуватися у навчальному процесі у співвідношенні 50% на 50%. 26% студентів зазначають, що аудиторна робота має переважати. Решта 17% віддали перевагу дистанційному навчання.

Аналіз анкети у цілому показав, що електронні навчальні ресурси активно використовуються студентами під час підготовки до занять, дають змогу поєднувати практичні та мотиваційні аспекти навчання, а також формують уміння використовувати цифрові технології у майбутній професійній педагогічній діяльності. На нашу думку, саме системне використання електронних освітніх ресурсів на університетській корпоративній платформі дало змогу здобувачам позитивно оцінити можливості змішаного навчання.

Відповіді на останнє питання свідчать, що студенти відзначають, що дистанційне навчання, як і будь-яка інша форма, має як свої переваги, так і значні недоліки. Причому останні суттєво впливають на здоров'я здобувачів. Здобувачі зазначають, що негативно впливає відсутність у навчальному процесі прямого зорового контакту, фізичної взаємодії, міміки та жестів; деякі студенти зазначають, що відчувають себе втраченими в безмежному потоці інформації. Окрім зниження мотивації студентів, використання електронних ресурсів може призвести до таких проблем:

1. Надмірної залежності від технологій, що впливає на рівень сформованості критичного мислення.

2. Недостатня якість інформації або її неповнота можуть призвести до неправильного розуміння матеріалу, зниження рівня критичного мислення.

3. Проблем із безпекою (крадіжка особистої інформації, віруси та інші загрози).

4. Проблем із доступністю: в умовах широкомасштабної агресії з боку росії не всі студенти мають доступ до електронних ресурсів, що може призвести до нерівності в доступі до інформації.

Разом із цим результати анкетування засвідчили, що саме ефективно освітнє середовище з якісними електронними освітніми ресурсами дає змогу зменшити негативний вплив на мотивацію студентів. Аналіз та узагальнення відповідей респондентів, перспективний досвід провідних

учених і викладачів дають змогу окреслити основні напрями вирішення порушеної проблеми, а саме:

1. *Створення балансу між використанням електронних ресурсів та іншими формами навчання, такими як лекції, семінари та практичні заняття.* Разом із цим необхідна і трансформація організаційної структури заняття, яка формує «наскрізну мотивацію». Усі заняття стають інтегрованими і включають інтерактивний контент із подальшим його обговоренням або реалізацією у проектній діяльності. На нашу думку, це допоможе студентам зберегти мотивацію до навчання та зменшити негативний вплив електронних ресурсів.

2. *Створення можливостей для взаємодії* передбачається через форуми для обговорення матеріалу, організацію групової роботи. Ефективною є технологія «перевернутий клас» (англ. flipped classroom). Так, знайомство з новим навчальним матеріалом відбувається здобувачем освіти самостійно, поза аудиторно відведеного на це часу, а засвоєння цього матеріалу і формування відповідних компетентностей – під керівництвом викладача, у формі групової взаємодії.

3. *Створення структурованого контенту* обов'язково має спиратися на психолого-фізіологічні дослідження, згідно з якими концентрація рівня уваги дорослої людини знаходиться у межах 19 секунд; відволікання від вирішення конкретного завдання займає 47% від загального часу, відведеного на нього. Йдеться про невеликі за обсягом, ілюстровані блоки теоретичного або довідникового матеріалу; відеопояснення або відеоінструкції (5–8 хвилин) і т. ін.

4. *Розроблення системи ефективних завдань* має бути узгодженим із таксономією когнітивних цілей, наприклад, Б. Блума. Тобто для кожної теми (підтеми) навчального курсу пропонується «надлишок» різномірівневих вправ (на запам'ятовування, розуміння, використання, аналіз, оцінку, синтез). Для цього існує та постійно оновлюється різноманітний цифровий інструментарій: Word Art, Google Forms, LearningApps, Chatmind, Conker, Padlet і т. ін. Також існують аналогічні можливості на цифровій платформі університету. Розроблення таких завдань передбачає урахування їх особистісної значущості для студента; завдання повинні бути не тільки зрозумілими, а й внутрішньо прийнятими, мати зв'язок із подальшим професійним застосуванням.

5. *Ефективний зворотний зв'язок*, головним завданням якого є стимулювання на

особистісний результат, а не на оцінку викладача. У цифровому полі йдеться про набір відповідного інструментарію з прозорими критеріями оцінювання, у соціальному плані – про можливості для комунікації через організацію групової взаємодії. Важливим є також особистий приклад педагога. Інтерес студентів до предмету зумовлений не лише професійним викладом навчального матеріалу, а й особистими якостями викладача, його готовністю поєднувати функції модератора, наставника, колеги тощо.

Основним мотивом навчання є внутрішня рухова сила, коли здобувач усвідомлює для себе значущість власної діяльності.

Висновки. У зв'язку з тим, що дистанційний формат навчання стає невід'ємною частиною освітнього процесу у закладах вищої освіти України, проблема розроблення різних моделей проектування мотиваційного складника є актуальною для підготовки майбутніх учителів. Перед навчальним закладом у сучасних умовах стоїть складне завдання – створити такі умови, за яких здобувач під час навчання може не тільки оволодіти спеціальними та загальнокультурними компетентностями, а й сформувати якості соціально зрілої особистості. Ефективність навчального процесу безпосередньо залежить від того, наскільки висока мотивація та високий стимул до оволодіння майбутньою професією.

Дослідження показує, що можна мінімізувати шкоду від таких викликів, як відсутність спілкування з викладачем та однокурсниками, боязнь нерозуміння лекційного матеріалу і незавершення курсу, а також залежність від технічних засобів. Такі негативні явища, як обмеження в отриманні практичних навичок, високий рівень відволікання, проблема самоорганізації, деіндивідуалізація навчання, за відповідної системної організації нівелюються. Навіть відсутність прямого виховного впливу, який можливий лише під час очного навчання та безпосереднього спілкування педагога й учня, може вирішуватися в умовах дистанційної взаємодії. Тайм-менеджмент, самоорганізація та бажання жити та спілкуватися стають основними інструментами навчання.

Проведене дослідження засвідчує, що використання електронних освітніх ресурсів, які підвищують ефективність навчального процесу, має особливий дидактичний потенціал і практичне значення для формування педагогічних умов підвищення навчальної мотивації студентів до отримання якісної освіти. Це, своєю чергою, актуалізує питання наукового обґрунту-

вання та методичного супроводу ЕОР як складової частини освітнього середовища, вимагає структуризації та посилення технічних можливостей університету і високого рівня сформованості цифрових компетентностей викладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л.В., Литвинчук Н.Б. Мотивація навчальної діяльності студентів як провідний чинник підготовки майбутніх фахівців. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2020. № 11. С. 67–71.

2. Келлер Дж.М. Модель мотивації ARCS. In: Seel, NM (eds) Encyclopedia of the Sciences of Learning. Спрінгер, Бостон, Массачусетс. 2012. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_217

3. Керекеша О.В., Осадчий М.Л. Мотивація до навчальної діяльності студентів у вищому навчальному закладі. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2021. № 11–12. С. 126–131. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2021-11-12-288-289-126-131>

4. Крамаренко Т.В., Резунова О.С. Використання Інтернету та електронних освітніх ресурсів у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2016. № 1. С. 251–255.

5. Луценко О.В. Мотивація як основа свідомого ставлення здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності. Педагогічні науки. 2016. № 2. С. 70–75.

6. Маслоу А.Г. Теорія людської мотивації. Психологічний огляд. 1943. № 50(4). С. 370–396. <http://psycnet.apa.org/record/1943-03751-001>

7. Модель мотиваційного дизайну ARCS (Келлер). (n.d.). Retrieved from <https://learning-theories.com/kellers-arcs-model-of-motivational-design.html>

8. Рапава Р.Б., Ковінько К.В. Роль мотивації в дистанційному навчанні студентів вищої школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 74(3). С. 82–86. http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/74/part_3/17.pdf

9. Савіцька В.В. Дослідження готовності студентів до використання електронних освітніх ресурсів в освітньому процесі університету. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. № 82. С. 140–145. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36244/Savitska.pdf>

10. Сеган О.В., Лазарук В.С. Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. Педагогічні науки. 2020. № 92. С. 91–95. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>

11. Херсонський державний університет. (2021, 29 квітня). Положення про електронні навчальні курси : Наказ ХДУ № 527-Д. <https://www.kspu.edu/Legislation/RegulationsElectroCourses.aspx>

12. Deci, E.L. (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18, 105–115.

13. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social

contexts: An overview of self-determination theory. In R. M. Ryan (Ed.), *Oxford handbook of human motivation* (pp. 85–107). Oxford, UK: Oxford University Press.

14. Niemiec, C.P., & Ryan, R.M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying self-determination theory to educational practice. *Theory and research in Education*, 7 (2), 133–144.

15. Sagan, Olena; Yakovleva, Svitlana; Anisimova, Elena; Balokha, Alona y Yeremenko, Halyna. (2020). Digital didactics as a new model in the theory of education. *Revista Inclusiones*, 7 num Especial, 193–204. <https://publons.com/publon/31473259/>

16. Sagan, Olena; Nahrybelniy, Yaroslav; Nahrybeina, Inna; Fediaieva, Valentyna; Liba, Natalia y Kabelnikova, Natalia. (2020). Digital educational environment as a system-forming element of digital didactics. *Revista Inclusiones*, 7 num Especial, 282–290.

17. Weiner, B. (1986). An attributional theory of motivation and emotion. Springer-Verlag. <https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4948-1>

REFERENCES

1. Bondar, L.V., & Lytvynchuk, N.B. (2020). Motyvatsiia navchalnoi diialnosti studentiv yak providnyi chynnyk pidhotovky maibutnix fakhivtsiv. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Psykhohihiia»: naukovi zhurnal, (11), 67–71.

2. Keller, Dzh.M. (2012). Model motyvatsii ARCS. In: Seel, NM (eds) Encyclopedia of the Sciences of Learning. Springer, Boston, Massachusetts. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_217

3. Kerekesha, O.V., & Osadchyi, M.L. (2021). Motyvatsiia do navchalnoi diialnosti studentiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. *Naukovi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, (11–12), 126–131. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2021-11-12-288-289-126-131>

4. Kramarenko, T.V., & Rezunova, O.S. (2016). Vykorystannia Internetu ta elektronnykh osvitnikh resursiv u navchalnomu protsesi vyshchyykh navchalnykh zakladiv. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. Serii «Pedagogika i psykhohihiia». *Pedahohichni nauky*, (1), 251–255.

5. Lutsenko, O.V. (2016). Motyvatsiia yak osnova svidomoho stavlennia zdobuvachiv vyshchoi osvity do navchalnoi diialnosti. *Pedahohichni nauky*, (2), 70–75.

6. Maslou, Abraham Harold. (1943). Teoriia liudskoi motyvatsii. *Psykhohichnyi ohliad*, 50(4), 370–396. <http://psycnet.apa.org/record/1943-03751-001>

7. Model motyvatsiinoho dizainu ARCS (Keller). (n.d.). Retrieved from <https://learning-theories.com/kellers-arcs-model-of-motivational-design.html>

8. Rapava, R.B., & Kovinko, K.V. (2021). Rol motyvatsii v dystantsiinomu navchanni studentiv vyshchoi shkoly. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 74(3), 82–86. Retrieved from http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/74/part_3/17.pdf

9. Savitska, V.V. (2021). Doslidzhennia hotovnosti studentiv do vykorystannia elektronnykh osvitnikh resursiv v osvitnomu protsesi universytetu. *Naukovi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Serii 5. *Pedahohichni*

nauky: realii ta perspektyvy, (82), 140–145. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36244/Savitska.pdf>

10. Sahan, O.V., & Lazaruk, V.Ie. (2020). Transformatsii osvitchenih tekhnolohiy na osnovi pryntsyviv tsyfrovoi dydaktyky. Zbirnyk naukovykh prats «Pedagogichni nauky», 92, 91–95. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>.

11. Khersonskiy derzhavnyi universytet. (2021, 29 kvitnia). Polozhennia pro elektronni navchalni kursy. Nakaz KhDU №527-D. Vylucheno z <https://www.kspu.edu/Legislation/RegulationsElectroCourses.aspx>.

12. Deci, E.L. (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18, 105–115.

13. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of self-determination theory. In R. M. Ryan (Ed.), *Oxford handbook of human motivation* (pp. 85–107). Oxford, UK: Oxford University Press.

14. Niemiec, C.P., & Ryan, R.M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying self-determination theory to educational practice. *Theory and research in Education*, 7 (2), 133–144.

15. Sagan, Olena; Yakovleva, Svitlana; Anisimova, Elena; Balokha, Alona y Yeremenko, Halyna. (2020). Digital didactics as a new model in the theory of education. *Revista Inclusiones*, 7 num Especial, 193–204. <https://publons.com/publon/31473259/>

16. Sagan, Olena; Nahrybelniy, Yaroslav; Nahrybeina, Inna; Fediaieva, Valentyna; Liba, Natalia y Kabelnikova, Natalia. (2020). Digital educational environment as a system-forming element of digital didactics. *Revista Inclusiones*, 7 num Especial, 282–290.

17. Weiner, B. (1986). *An attributional theory of motivation and emotion*. Springer-Verlag. <https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4948-1>

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2024.
The article was received 29 February 2024.*

УДК 373.5.016:821.161.2]:37.091.214-025.12-048.23
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-5>

ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ НА БАЗОВОМУ ПРЕДМЕТНОМУ ЦИКЛІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
tamilakod@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6121-7495

Мета статті – визначити принципи та критерії проєктування змісту шкільної літературної освіти на базовому предметному циклі загальної середньої освіти з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020), розкрити особливості реалізації нового змісту шкільної літературної освіти в підручнику української літератури для 7-го класу Нової української школи.

У процесі дослідження було використано **методи**: аналіз психолого-педагогічної, літературознавчої та методичної літератури, чинних нормативних освітніх документів, фахової періодики, модельних навчальних програм і шкільних підручників, спостереження за освітнім процесом на уроках української літератури в 7–9-х класах закладів загальної середньої освіти, зокрема й в експериментальних пілотних 7-х класах Нової української школи, порівняння результатів навчання української літератури.

Результати. У статті актуалізовано проблему проєктування змісту сучасної шкільної літературної освіти, акцентовано на наукових розвідках щодо оновлення змісту літературної освіти в проєкції сучасних освітніх пріоритетів, окреслено критерії та принципи його розроблення на базовому предметному циклі загальної середньої освіти в контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти, представлено змістовий компонент української літератури як навчального предмета для 7-го класу та 8–9-х класів й означено основні критерії добору художніх творів для текстуального і позакласного вивчення відповідними віковими категоріями учнів-читачів, розкрито особливості послідовної реалізації сучасного змісту шкільної літературної освіти в підручнику української літератури для 7-го класу Нової української школи, концепція якого ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного підходів, читацькоцентричному та текстоцентричному принципах; схарактеризовано змістове наповнення структурних рубрик підручника, дидактичне призначення яких ефективно забезпечує розвиток предметної читацької та ключових компетентностей школярів.

Висновок. За результатами аналізу наукового-методичної літератури, програмового і навчально-методичного забезпечення шкільного курсу української літератури для базового предметного циклу навчання, на основі спостереження за освітнім процесом на уроках української літератури та порівняння результатів навчання доведено теоретико-практичну значущість розроблення нового змісту шкільної літературної освіти для 7–9-х класів закладів загальної середньої освіти, розкрито особливості його реалізації в підручнику української літератури для 7-го класу Нової української школи, підготовленому на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного підходів з урахуванням читацькоцентричного та текстоцентричного принципів.

Ключові слова: *Нова українська школа, зміст шкільної літературної освіти, базовий предметний цикл навчання, українська література, модельна навчальна програма, підручник, художній твір, предметна читацька та ключові компетентності.*

PROJECTING AND REALIZATION OF THE LITERARY EDUCATION CONTENT IN GRADES 7–9 OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Yatsenko Tamila Oleksiivna,
 Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
 Chief Researcher of the Department of Ukrainian Language and Literature
*Institute of Pedagogy of National Academy
 of Pedagogical Sciences of Ukraine*
 tamilakod@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-6121-7495

The **purpose** of the article is to determine the principles and criteria for designing the content of school literary education in the basic subject cycle of general secondary education, taking into account the requirements of the State Standard of Basic Secondary Education (2020), to reveal the features of the implementation of the new content of school literary education in the textbook of Ukrainian literature for the 7th grade of the New Ukrainian School.

In the research process, **methods** were used – analysis of psychological-pedagogical, literary and methodical literature, current normative educational documents, professional periodicals, model curricula and school textbooks, observation of the educational process in Ukrainian literature lessons in 7–9 grades of general secondary education institutions, in particular, in the experimental pilot 7 classes of the New Ukrainian School, comparing the results of studying Ukrainian literature.

The **results**. The article updates the problem of designing the content of modern school literary education, focuses on scientific research on updating the content of literary education in the projection of modern educational priorities, outlines the criteria and principles of its development on the basic subject cycle of general secondary education in the context of the requirements of the State Standard of Basic Secondary Education; the content component of Ukrainian literature as an educational subject for 7th grade and 8–9th grade is presented, and the main criteria for the selection of works of art for textual and extracurricular study by the appropriate age categories of students-readers are defined; the peculiarities of the consistent implementation of the modern content of school literary education in the textbook of Ukrainian literature for the 7th grade of the New Ukrainian School, the concept of which is based on the principles of person-oriented, competence-based, activity-oriented, cultural approaches, reader-centric and text-centric principles, the content of the structural sections of the textbook, the didactic purpose are briefly described which effectively ensures the development of subject reading and key competences of schoolchildren.

Conclusion. According to the results of the analysis of scientific and methodical literature, programmatic and educational and methodological support of the school course of Ukrainian literature for the basic subject cycle of education, based on the observation of the educational process in the lessons of Ukrainian literature, the theoretical and practical significance of the development of the new content of school literary education for grades 7–9 has been proven institutions of general secondary education, the peculiarities of its implementation are revealed in the textbook of Ukrainian literature for the 7th grade of the New Ukrainian School, prepared on the basis of person-oriented, competence-based, activity-oriented, cultural approaches, reader-centric and text-centric principles.

Key words: *New Ukrainian school, content of school literary education, basic subject cycle of learning, Ukrainian literature, model curriculum, textbook, artistic work, subject reading and key competencies.*

Вступ. Зміна парадигми шкільної літературної освіти в контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) зумовлює актуальність дослідження проблеми розроблення та ефективної реалізації нового змісту шкільного курсу української літератури на базовому предметному циклі навчання. У контексті сучасних освітніх пріоритетів навчання української літератури в 7–9-х класах спрямоване на розвиток компетентних учнів-читачів і читачок зі сформованою потребою читання творів художньої літератури, здатних критично мислити та виявляти вміння творчої самореалізації у сучасному цифровому суспільстві.

Об'єктивна потреба підвищення якості сучасної шкільної літературної освіти

визначає необхідність проєктування змісту шкільної літературної освіти для 7–9-х класів на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та культурологічного підходів як прогнозованого результату досягнення результатів навчання учнів.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Для окреслення теоретичних засад означеної проблеми проаналізовано наукові розвідки щодо оновлення змісту сучасної шкільної літературної освіти (Ю. Бондаренко, Н. Гоголь, О. Ісаєва, В. Мартиненко, О. Савченко, В. Пахаренко, О. Слижук, І. Тригуб та ін.), зокрема реалізації концептів особистісно орієнтованого підходу (О. Криворотенко, А. Фасоля), компетент-

нісного навчання (О. Ісаєва, О. Слижук, В. Шуляр, Т. Яценко), застосування концепції інтерсуб'єктного навчання української літератури на діалогічних засадах (Г. Токмань), вивчення літератури на основі міжмистецької взаємодії (Н. Гоголь, С. Жила, І. Тригуб, Т. Яценко), жанрової і стильової специфіки (Н. Грицак, Л. Нежива), упровадження компаративного аналізу художніх творів (А. Градовський), вивчення української літератури у філософсько-історичному контексті (Ю. Бондаренко), реалізації інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літератури (Г. Бійчук, Л. Назаренко), пріоритету читацькоцентричного і текстоцентричного принципів щодо змісту і структури шкільного підручника літератури (О. Ісаєва, В. Пахаренко, О. Слижук, І. Тригуб, Т. Яценко).

Теоретико-методичну цінність мають чинні модельні навчальні програми з української літератури (керівник авторського колективу – Т. Яценко) та інтегрованого курсу літератур (української і зарубіжної) для адаптаційного циклу навчання у закладах загальної середньої освіти (Т. Яценко, І. Тригуб).

Мета статті – визначити принципи та критерії добору змісту шкільної літературної освіти на базовому предметному циклі загальної середньої освіти в контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти, розкрити особливості реалізації нового змісту літературної освіти в чинному підручнику української літератури для 7-го класу Нової української школи.

Методологія та методи. Для досягнення мети дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів: аналіз психолого-педагогічної, літературознавчої та методичної літератури, чинних нормативних освітніх документів, фахової періодики, модельних навчальних програм і шкільних підручників, спостереження за освітнім процесом на уроках української літератури в 7–9-х класах закладів загальної середньої освіти та експериментальних пілотних класах НУШ, порівняння результатів навчання.

Результати та дискусії. Зміст шкільної літературної освіти регламентується чинними модельними навчальними програмами та підручниками. Сучасні освітні пріоритети упредмечено в модельній навчальній програмі з української літератури для 7–9-х класів закладів загальної середньої освіти, підготовленій в Інституті педагогіки НАПН України (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», Наказ МОН України № 883 від 24.07.2023) (Яценко, 2023). Її змістове наповнення і структуру

розроблено з дотриманням дидактичних принципів наступності та перспективності в шкільному навчанні української літератури з урахуванням вікових і пізнавальних можливостей учнів-підлітків, із поступовим ускладненням навчального матеріалу для послідовного розвитку предметної читацької та ключових компетентностей школярів.

Результативні, змістові та процесуальні складники навчання української літератури представлено в модельній навчальній програмі. Очікувані результати навчання корелюють із групами вимог до обов'язкових результатів навчання учнів 7–9-х класів, що індексовані в Державному стандарті базової середньої освіти щодо мовно-літературної освітньої галузі в такій послідовності: усна взаємодія (слухання); сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання); висловлювання думок, ставлень (говоріння); власна мовна творчість (письмо).

Змістовий складник – рубрика «Пропонований зміст навчального предмета» – це різножанрові художні твори для текстуального вивчення і позакласного читання. Їх добір зроблено з урахуванням художньої вартісності, ідейно-тематичної значущості, вікових особливостей художнього сприймання старших підлітків, їхніх читацьких інтересів і пізнавальних можливостей.

Твори для позакласного читання ідейно-тематично співвідносяться з художніми творами для текстуального опрацювання, що сприятиме поглибленому засвоєнню учнями навчальних тем.

Курс української літератури для 7-го класу побудовано як логічно обґрунтоване продовження вивчення художніх творів за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного розділу. Опрацювання навчального матеріалу з його поступовим ускладненням на основі ідейно-тематичних і жанрових зв'язків зумовлене віковими особливостями художнього сприймання семикласниками.

Рекомендований зміст модельної навчальної програми для 7-го класу включає пісенну лірику, зокрема й сучасну, твори про історичне минуле України, українську ідентичність, про формування характеру та життєві випробування особистості. Також представлено літературні твори, що викликають жвавий читацький і пізнавальний інтерес у семикласників: детективи, художні тексти про пригоди, твори фантастики та фентезі. Так, для текстуального розгляду рекомендовано твори, що увійшли до золотого фонду української

класики для читання старшими підлітками: лірика Т. Шевченка, Б. Лепкого, В. Симоненка, Л. Костенко, проза І. Франка, А. Чайковського, В. Винниченка, А. Дімарова, Гр. Тютюнника, О. Бердника та ін. Запропоновано також твори сучасних українських письменників, зокрема Г. Пагутяк, А. Кокотюхи О. Радушинської, Н. Малетич, К. Штанко та ін.

Для ознайомлення учнів із художніми творами сучасної української літератури вперше серед усіх модельних навчальних програм передбачено розділ «Найцікавіше з літературних новинок». Учителеві важливо пам'ятати, що старші підлітки виявляють читацький інтерес до текстів, у яких художньо розкрито цікаві для них теми, зокрема першого кохання, взаємин із ровесниками, тобто художні твори, серед героїв яких вони впізнають себе у вирі повсякденних проблем і життєвих випробувань.

У модельній навчальній програмі для 8–9-х класів авторського колективу Інституту педагогіки НАПН України вперше у шкільній літературній освіті вивчення української літератури ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки творів. Окрім того, у 8-му класі на основі ідейно-тематичного співвідношення запропоновано розгляд класичних художніх творів у проекції з творами сучасної української літератури. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів сучасних восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє досягнення конкретної історичної доби та характерів її відомих представників у сучасних художніх творах. Тому в програму для 8-го класу за хронологією уведено тексти, що присвячені відповідній добі української історії та культури: поезія Д. Кременя, Л. Костенко, проза І. Білика, Р. Іванченко, В. Рутківського, М. Морозенко, О. Гавроша та ін. Літературні паралелі між творами класичної й сучасної української літератури простежено і на жанрово-тематичному рівні, зокрема у вивченні Біблії та її мотивів у літературі, жанрів історичних пісень, балад, громадянської лірики.

Уперше в курсі української літератури для 8–9-х класів передбачено ознайомлення зі знаковими творами кримськотатарської літератури як невід'ємної частини вітчизняного літературного процесу. Вивчення в єдності української та кримськотатарської літератури, а ширше – мистецьких контекстів, зумовлено тим, що киримли, як і українці, є корінним етносом України. Історичні долі цих народів нерозривно пов'язані, а культури співіснували та взаємодоповнювалися упродовж століть.

Змістове наповнення курсу української літератури для 8-го класу структуровано за хронологічним принципом у розділи: «Прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Київська Русь, її культура та письменство», «Заповідь любові: Біблія й українська література», «Література козацької України», «Українці та кримські татари», «Із поезії XIX століття: стилі та жанри», «Романтична й реалістична проза XIX століття», «Драматургія XIX століття».

У 9-му класі виокремлено розділи: «Із літератури раннього модернізму», «Із літератури пізнього модернізму», «Із кримськотатарської літератури», «Панорама сучасної поезії», «Сучасна молодіжна проза».

Критеріями добору художніх творів для презентації історико-культурних періодів є відповідність художніх текстів віковим особливостям естетичного сприйняття старшими підлітками для формування загального уявлення про національний літературний процес від XX до XXI ст. Тобто вперше шкільний курс української літератури завершується в 9-му класі текстувальним і позакласним вивченням творів сучасних українських письменників, сприйнятими саме цією віковою категорією учнів-читачів. Рекомендовані в програмі твори розкривають жанрово-тематичне розмаїття сучасної молодіжної прози (психологічна повість, фантастична повість, тревелог, міське фентезі).

У програмі біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити стислими довідками про основні факти їхнього життя і творчості, що переконливо можуть зацікавити учнів цієї вікової категорії. Залучення біографічного контексту повинно максимально сприяти розкриттю ідейно-художнього змісту творів і не перешкоджати їх осмисленню як самодостатніх мистецьких явищ.

У програмі 7–9-х класів обсяг понять теорії літератури розширено, тому паралельно з повторенням здобутих знань про літературознавчі поняття учні вивчатимуть і нові терміни, що пов'язані з розвитком національного літературного процесу (романтизм, реалізм, модернізм тощо).

Для реалізації культурологічного підходу запропоновано твори різних видів мистецтва (живопис, музика, скульптура, кіно тощо), що мають ідейно-тематичну спорідненість із текстами української літератури або ж є їх інтерпретацією в інших видах мистецтва. Контекстний розгляд художніх творів сприятиме їх цілісному осмисленню учнями.

Отже, навчання української літератури в 7–9-х класах передбачає текстуальне

вивчення високохудожніх творів класичної та сучасної української літератури різних родів, жанрів, мистецьких напрямів; спрямоване на поглиблення вмінь аналізувати художні твори з урахуванням їхньої жанрової специфіки, історичного, мистецького контексту та світоглядної позиції письменника; оволодіння теоретико-літературними поняттями для цілісного осмислення художніх творів; розвиток умінь дослідницької діяльності та творчих здібностей; удосконалення навичок виразного читання, усного й писемного мовлення; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та естетичного смаку учнів-підлітків.

Зміст курсу української літератури для базового предметного циклу навчання реалізовано в підручнику «Українська література. 7 клас» (Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук, І. Тригуб; гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», Наказ № 124 від 05.02.2024). В основу концепції підручника покладено ідеї особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного підходів, ураховано читацькоцентричний і текстоцентричний принципи (Українська література, 2023).

Читацькоцентричний принцип реалізовано в рубриці «Читацький путівник», якою розпочинається вивчення кожного розділу. Її дидактичне призначення – мотивувати учнів до прочитання твору та доступно означити читацькі орієнтири щодо опрацювання художніх текстів.

Реалізація читацькоцентричного принципу та розвитку предметної компетентності сприяє рубрика «Ти вже знаєш», зміст якої орієнтований на актуалізацію здобутих предметних знань і вмінь учнів як підґрунтя для набуття нового читацького досвіду та поглиблення вмінь аналізу художніх творів.

Для осмисленого розуміння тексту твору як пропедевтичний елемент на етапі його первинного прочитання створено рубрику «Мовна скарбничка».

Текстоцентричний принцип у структурі означеного підручника, тобто художній текст як його першоелемент (на відміну від традиційної побудови навчального видання), визначає таку організацію читацької діяльності учнів, що дає їм змогу самостійно сформулювати первинне читацьке враження про художній твір. Ознайомлення з біографічними відомостями про письменника передбачено на етапі опрацювання навчального матеріалу підручника. Такий підхід забезпечує розвиток предметної читацької компетентності учнів, що виявляється в осмисленому осягненні ідейно-художнього змісту творів, розумінні кон-

кретно-історичного та загальнолюдського значення створеного письменником, утвердженні морально-етичних цінностей, відтворених у тексті, розвитку пізнавальних інтересів та естетичного смаку семикласників.

Для глибокого розуміння учнями прочитаних епізодів і твору в цілому передбачено компетентнісно орієнтовані запитання та завдання (репродуктивні, частково-пошукові), що представлені на полях художнього тексту в рубриці «Поміркуй!». Така методично продумана побудова підручника пояснюється урахуванням особливостей художнього сприймання сучасними учнями – читачами-підлітками, для яких характерними є кліпове мислення та складність цілісного сприймання великих за обсягом художніх текстів.

Формуванню в учнів уявлення про автора літературного твору як людину, митця, громадянина, патріота сприяє навчальний матеріал рубрики «Літературознавчий клуб». Достовірність фактів, освітньо-виховна значущість біографічного матеріалу, відповідність віковим особливостям сприймання і пізнавальним можливостям учнів визначають дидактичну сутність рубрики.

У процесі читання та аналізу художніх творів рекомендовано акцентувати увагу на літературознавчих поняттях, розуміння яких передбачено на прикладі творів різної родової та жанрової специфіки. У рубриці «Літературознавчий словник» доступно подано тлумачення понять теорії літератури.

На формування умінь дослідницької діяльності як сутнісної ознаки ключових і предметної компетентностей учнів орієнтує дидактичний матеріал рубрики «Читай і досліджуй!», де запропоновано компетентнісно орієнтовані завдання, творчі індивідуальні та групові читацькі проекти. Їх виконання організовується за вибором з обов'язковим урахуванням рівня загальноосвітньої підготовки семикласників.

Вивчення кожного художнього твору завершується рубрикою «Читацьке дозвілля», зміст якої спрямовує учнів до перегляду кіно, прослуховування музики, віртуального відвідування музеїв тощо. Такий вид діяльності сприяє поглибленому розумінню художніх творів і навчального матеріалу підручника.

У підручнику передбачено можливість через QR-коди скористатися цифровим додатком, що містить додатковий дидактичний матеріал для осмисленого засвоєння кожної навчальної теми.

Висновки. Отже, за результатами аналізу наукової та методичної літератури, спо-

стерезення за освітнім процесом, зокрема й на уроках української літератури в пілотних класах НУШ, порівняння результатів навчання підтверджено теоретичну та практичну значущість розроблення нового змісту шкільної літературної освіти в контексті сучасних освітніх завдань, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти (2020), методично обґрунтованої реалізації нового змісту в якісному навчальному забезпеченні курсу української літератури в 7-му класі, що й засвідчує послідовне впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу на уроках української літератури на базовому предметному циклі навчання НУШ.

Перспективність дослідження зумовлена об'єктивною потребою підготовки методичних, навчальних посібників і методичних рекомендацій, що сприятиме ефективній реалізації нового змісту шкільної літературної освіти, розвитку предметної читацької і ключових компетентностей учнів-підлітків, підвищенню якості навчання української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь Н.В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук Т.О. Яценко. Суми : Цьома С.П., 2021. 481 с.
2. Савченко О.Я. Зміст загальної середньої освіти. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 322–324.

3. Яценко Т., Пахаренко В., Слижук О., Тригуб І. Українська література : підручник для 7 кл. закл. загальн. середн. Освіти. Київ : Грамота, 2024. 288 с.

4. Яценко Т.О. Українська література. 7–9 класи: модельна навчальна програма. Київ : ІМЗО, 2023. 152 с. https://drive.google.com/file/d/1b5C1YBawAnEiomi860WTsbh06om83_d/view

REFERENCES

1. Hohol', N.V. (2021). *Kul'turolohichnyy pidkhid u zmisti shkil'noyi literaturnoyi osvity (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) : monohrafiya* ; [za nauk. red. d-ra ped. nauk T.O. Yatsenko]; *Nats. akad. ped. nauk Ukrayiny, In-t pedahohiky*. [Cultural approach in the content of school literary education (second half of XX – beginning of XXI centuries): monograph; [for sciences ed. Dr. Ped. Sciences T.O. Yatsenko]; National Acad. ped. of Sciences of Ukraine, Institute of Pedagogy.]. Sumy: Ts'oma S.P. [in Ukrainian].

2. Savchenko O.Ya. (2008). *Zmist zahal'noyi seredn'oyi osvity. Entsyklopediya osvity. Akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny*; hol. red. V.H. Kremen'. [Content of general secondary education. Encyclopedia of education. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Goal. ed. V.G. Kremen.]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].

3. *Ukrayins'ka literatura: pidruchnyk dlya 7 kl. zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity* [Ukrainian literature: textbook for 7th grade institutions of general secondary education] (2024) / T. Yatsenko, V. Pakharenko, O. Slyzhuk, I. Trygub. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian].

4. Yatsenko, T.O. (Red.). (2021) *Ukrainska literatura. 5–6 klasy: modelna navchalna prohrama* [Ukrainian literature. Grades 5–6: model curriculum]. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2024.
The article was received 27 February 2024.*

СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.016:821.161.2+37.091.33:398]:316.613
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-6>

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Воробець Олександр Русланович,
аспірант факультету педагогіки

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

oleksandrvorobec36@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9289-2637

Дана стаття розглядає значення та ефективність використання фольклору для підвищення культурної компетенції учнів та поліпшення результативності навчання української мови. Автор аналізує можливості використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для інтеграції фольклору в навчальний процес. Мета даного дослідження полягає у визначенні значення та ефективності використання фольклору для підвищення культурної компетенції учнів та поліпшення результативності навчання української мови.

Методи дослідження, використані у даній роботі, включають аналіз літературних джерел, емпіричні дослідження та огляд змісту уроків української мови з використанням фольклорних матеріалів. Аналіз літературних джерел дав змогу зібрати теоретичні відомості про роль фольклору в навчальному процесі та методи його використання. Огляд змісту уроків української мови допоміг з'ясувати, які конкретні елементи фольклору можуть бути використані для підвищення ефективності навчання.

Результати дослідження підтвердили, що використання фольклору на уроках української мови сприяє поглибленню розуміння культурних цінностей, традицій та ідентичності українського народу. Фольклор допомагає учням розвивати мовленнєві навички, розширювати словниковий запас та вивчати мовні структури. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого розвитку та вдосконалення педагогічних підходів до використання фольклору на уроках української мови для підвищення якості навчання та формування культурно-мовної компетенції учнів.

Дослідження також указує на потребу в розробленні й запровадженні педагогічних підходів та методик, що базуються на використанні фольклору на уроках української мови. Дослідження відкриває широкі перспективи для подальших наукових розвідок у цьому напрямі, включаючи ефективність різних методик та педагогічних підходів. Отже, висновки дослідження підкреслюють важливість та ефективність використання фольклору на уроках української мови, а також необхідність подальшого розроблення та вдосконалення педагогічних підходів у цьому напрямі.

Ключові слова: фольклорна спадщина, українська мова, культурна компетенція, навчання через фольклор, педагогічні підходи, народні традиції.

FOLKLORE AS A MEANS OF IMPLEMENTING THE CULTURAL ASPECT IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Vorobets Oleksandr Ruslanovych,
Postgraduate Student at the Department of Pedagogy
Ivano-Frankivsk Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
oleksandrvorobec36@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9289-2637

This article examines the significance and effectiveness of using folklore to enhance students' cultural competence and improve the effectiveness of teaching Ukrainian language. The author analyzes the possibilities of integrating folklore into the educational process using modern information and communication technologies. The aim of this research is to determine the importance and effectiveness of using folklore to enhance students' cultural competence and improve the effectiveness of teaching Ukrainian language.

The research methods employed in this work include analysis of literary sources, empirical studies, and review of the content of Ukrainian language lessons using folklore materials. Analysis of literary sources allowed gathering theoretical information about the role of folklore in the educational process and methods

of its use. Review of the content of Ukrainian language lessons helped identify specific folklore elements that can be used to enhance teaching effectiveness.

The research findings confirm that using folklore in Ukrainian language lessons contributes to a deeper understanding of cultural values, traditions, and identity of the Ukrainian people. Folklore helps students develop language skills, expand vocabulary, and study language structures. The results indicate the necessity for further development and improvement of pedagogical approaches to using folklore in Ukrainian language lessons to enhance the quality of education and foster cultural and linguistic competence in students.

The study also points out the need for the development and implementation of pedagogical approaches and methods based on the use of folklore in Ukrainian language lessons. The research opens up broad prospects for further scientific research in this direction, including the effectiveness of various methods and pedagogical approaches. Thus, the conclusions of the study emphasize the importance and effectiveness of using folklore in Ukrainian language lessons, as well as the need for further development and improvement of pedagogical approaches in this direction.

Key words: *folklore heritage, Ukrainian language, cultural competence, teaching through folklore, pedagogical approaches, folk traditions.*

Вступ. Фольклор давно визнано невід'ємною частиною культурної спадщини, що слугує сховищем традицій, вірувань і цінностей, які передаються з покоління в покоління. В освіті, особливо у викладанні іноземних мов, використання фольклору є інноваційним підходом, що являє собою перспективний напрям розвитку культурного взаєморозуміння. Це дослідження присвячене вивченню ролі фольклору як засобу впровадження культурних аспектів у викладання української мови, його новизні та актуальності в сучасній освітній практиці.

Значимість дослідження полягає у вивченні інноваційних педагогічних стратегій, що використовують багату культурну спадщину, втілену у фольклорі, для збагачення навчального процесу та розвитку культурної компетенції учнів. Включення фольклору у викладання мови дає вчителям можливість не лише полегшити вивчення мови, а й поглибити загальне розуміння української культури та ідентичності.

Мета цього дослідження – визначити цінність та ефективність використання фольклору в навчанні української мови з акцентом на його вплив на культурну компетенцію учнів та результати вивчення мови. Завдяки всебічному аналізу літератури, емпіричним дослідженням та огляду змісту занять мета дослідження – дати уявлення про педагогічні методи та підходи до використання фольклору в навчанні мови.

Методологія даного дослідження включає у себе багатогранний підхід (аналіз наявної літератури, емпіричне дослідження та аналіз змісту уроків). Логічна організація матеріалу дослідження забезпечує системне вивчення теми та дає загальне уявлення про роль фольклору в навчанні української мови.

Таким чином, мета дослідження – зробити внесок у сучасну дискусію щодо інноваційних педагогічних практик, наголосивши на

важливості фольклору як інструменту культурної інтеграції та вивчення мови. Наголошуючи на новизні та актуальності цього підходу, дослідження покликане інформувати освітян і політиків щодо потенційних переваг включення фольклору в навчальні програми мовної освіти.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Фольклор, визначений як набір традиційних звичаїв, уявлень, пісень, казок та інших витворів народної творчості, завжди відігравав значну роль у формуванні культурної ідентичності народу. У контексті сучасного освітнього процесу, особливо на уроках української мови, використання фольклору має велике значення для реалізації культурологічного аспекту. Сутність цього аспекту полягає у вивченні та розумінні культурних цінностей, традицій та історії нації через призму мови.

У Державному стандарті базової й повної середньої освіти зазначено, що метою освітньої галузі «Мова і література» є «розвиток творчої особистості, формування у неї гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, мовленневої і читацької культури, комунікативної й літературної компетентностей, естетичних смаків, ціннісних орієнтацій» (Державний стандарт, 2011).

Вивчення фольклору як засобу практичної реалізації культурних аспектів вивчення української мови є особливо важливим у сучасних умовах. Фольклор (народна мудрість, знання) є важливою частиною національної культури. Фольклористика давно стала невід'ємною частиною дитячого читання, збагачує дитячу літературу і є одним із джерел залучення учнів середньої школи до витоків народної культури. Витоки українського фольклору як історичної основи художньої культури сягають углиб віків, відображаючи вічні духовні цінності народу і зберігаючи най-

кращі риси його духовності (Державний стандарт, 2011).

Науково-педагогічним підґрунтям цього досвіду є праці Г. Ковальчук, яка досліджувала етнокультурні аспекти практичного навчання української мови та літератури. О. Отич характеризує культурно-освітню парадигму як методологічне підґрунтя сучасної освіти; Л. Зеліско – особливості культурно-освітньої парадигми; В. Медведєва – тенденції культурно-освітньої парадигми з погляду зарубіжних дослідників; І. Зязюн, Н. Крилова, О. Рудницька та Н. Щуркова розглядають теоретичні засади практики культурологічних підходів у педагогіці, а Н. Гречаник уточнила роль компетентнісного підходу у формуванні культурної компетентності; О. Музальов оцінив культурологічну підготовку учнів; Г. Ковальова встановила культурні засади національної освіти в умовах глобалізації.

Видатні мовознавці Ф.І. Буслаєв, Б.Д. Грінченко, І. Огієнко, О. Потєбня, С. Русова, І.І. Срезневський і К.Д. Ушинський уважали, що принципами в процесі відродження української національної культури є: відродження освіти рідною мовою, ретельність дотримання принципу природоподібності, національна культурна спадщина, етнічне виховання й освіта на основі вивчення культурного надбання народу. У школах має вестися робота з вивчення традицій і народних промислів, розвитку декоративно-прикладного мистецтва на батьківщині. Учені вважали, що національне виховання – це система засобів, форм і методів виховної діяльності, що зумовлена реалізацією засад національного виховання і спрямована на формування гармонійної та розвиненої особистості, здатної до засвоєння світоглядних, морально-етичних, естетичних і психоетнографічних особливостей конкретного етносу як підґрунтя для визнання загальнолюдських понять.

Професор філології І. Огієнко розповів про використання в навчальному процесі матеріалів про Україну, її природні багатства, національних героїв, прогрес української нації та етнографічні особливості, таких як «Дохристиянські вірування української нації», «Навчання дітей українській мові», «Книга нашого буття на чужині» (8) та інші праці. Учений закликає прищеплювати учням любов до народної мови через усі види й жанри українських народних переказів (казки, оповідання, пісні, прислів'я, загадки, примовки, повістей тощо). З. Тіменник каже, що Іван Огієнко домагався добровільного вивчення й викладання до фольклорного матеріалу, який

відповідним чином включався до підручників (Тіменник, 1997: 153), наголошує він. Огієнко також використовував фольклорні матеріали у своїх лінгвістичних дослідженнях і пояснював фольклорними матеріалами різноманітні лексичні та граматичні мовні явища, особливо ті, що вже активно не використовуються (препозитивні синтаксичні одиниці, архаїчні форми дієслова в аористі минулого часу, частки тощо). Наприклад, складні, пов'язані з так званним «потрійним присудком» (Огієнко, 1918: 194).

Борис Грінченко вважає, що майбутнє освіти – у відродженні мережі шкіл для широких верств населення, а освітній процес будується на засадах етнічності освіти, націоналізації змісту навчального матеріалу та засвоєння духовної, культурної і мистецької спадщини України та інших етносів світу. На думку Б. Грінченка, залучення дітей до вивчення українського фольклору, декоративно-ужиткового та інших видів мистецтва сприяє формуванню високих моральних цінностей, почуття нерозривної єдності з батьківщиною та любові до неї. Насамперед концепцію народності Б. Грінченко вважав основною в народному вихованні в педагогічних теоріях видатного педагога К. Ушинського. Про значення національної культури та мови у формуванні особистості Ушинський багато чого почерпнув із праць О. Потєвного, вітчизняного вченого, філософа та лінгвіста. На основі вчення О. Потєвного про мову та світогляд Б. Грінченка розвинув свої погляди. Грінченко розвинув свої погляди на формування національного образу в освіті та образу національної дійсності.

Гаряче відстоюючи ідею національного виховання, Б. Грінченко послідовно виступав за культурний обмін між народами. Він також перекладав зразки іноземної літератури українською мовою, щоб люди могли дізнатися про життя в інших країнах. Звісно, він не писав так докладно, як про свою країну, але познайомити юних читачів із цією великою родиною необхідно: прагнення відтворити реальність життя простежується в оповіданнях, байках, казках і перекладах різних авторів, виданих Б. Грінченком (Орехова, 2021).

Кожен громадянин має незаперечне право на національну школу як засіб збереження і відтворення духовності, культури та мови нації підростаючим поколінням. В іншому разі суспільство зазнає духовної деградації та асиміляції, з огляду на виховні й педагогічні ідеї Ф.І. Буслаєва, Б. Грінченка, І. Огієнка, О. Потєбні, С. Русової, І. Срезневського, К.Д. Ушинського, незва-

жаючи на сто років, що минули, етнічна освіта, мова, ідеї етнічної гідності та формування самосвідомості не лише не втратили своєї актуальності, а й набули нового, більш вагомого значення.

Думка про те, що мова і фольклор є найважливішими елементами культурного розвитку людей, народів і націй, знаходила дедалі більше підтвердження в лінгвістиці XIX ст. Видатні мовознавці (вчителі, попередники й сучасники О. Потебні) тісно пов'язували процес розвитку мови з формуванням національної самосвідомості. І.І. Срезневський був одним із тих, хто зрозумів потенціал історизму в підході до мови та використовував порівняльно-історичні принципи у вивченні слов'янських мов. Він одним із перших використав порівняльно-історичні принципи у вивченні слов'янських мов. Срезневський використовував порівняльно-історичний принцип у своїй праці «Запорозька старовина». Його матеріал – це скарбниця запорізького фольклору, який може бути використаний не лише як етнографічне джерело під час вивчення рідних мов, а й збагатити уявлення сучасної молоді про багатство рідної мови та історію свого народу. У працях Ф.І. Буслаєва та І.І. Срезневського з українознавства (етнології), етнопедagogіки, етнолінгвістики, культурології тощо є пропозиції й поради, які відповідають суті нових аспектів навчання рідної мови.

Для О. Потебні поняття «національність» визначається мовою, а етнічні традиції містяться «насамперед у мові». Цей термін лежить в основі поглядів лінгвіста на національність та етнічність і відображений у його різних працях. Дослідник розкрив генезис та етимологію поняття «національність» в освіті, його глибинні внутрішні аспекти та пов'язав його з мовою як найважливішим засобом «перетворення вихідного домового елемента думки». Національність – це те, що відрізняє один етнос від іншого, на думку О. Потебні, єдино вірна ознака відмінності між народами і єдина неодмінна умова існування народу – єдність мови (Орехова, 2021).

Напрямок наукових інтересів О. Потебні – детальне вивчення народної поезії та спроба зрозуміти природу зв'язку між мовою, мисленням і духовним розвитком народу – спочатку був близьким до кола лінгвістів і фольклористів Ф. Буслаєва, який, як і І. Срезневський, розвивав ідею порівняльно-історичного мовознавства на матеріалі слов'янських мов, стверджуючи, що неможливо зрозуміти сучасний стан мови без вивчення її історії та зіставлення з історією інших мов.

О. Потебня вважав фольклорну поетику вельми динамічним і рухливим явищем, незважаючи на стабільність її деталей і форм. Ця поетика піддається безперервній і суттєвій переробці, входячи в літературні твори різних епох. Дослідники почали перекладати «Одіссею» українською мовою. Однак завершити цю величезну роботу йому не вдалося. Однак те, що вдалося зробити вченому, вельми переконливо підтверджує його ідеї щодо широких можливостей розвитку та збагачення основ фольклору в літературі (10).

Виклад матеріалу. Фольклор як культурний ресурс займає важливе місце у формуванні культурної ідентичності народу. Поняття фольклору охоплює широкий спектр традиційних витворів народної творчості, таких як народні казки, пісні, легенди, обряди, приказки та ін. Він є виявом колективного духу та мудрості народу, що відображає його спосіб мислення, світогляд, цінності та традиції.

Значення фольклору в культурному контексті полягає у збереженні та передачі культурних цінностей, традицій та ідентичності. Він є невід'ємною частиною культурного капіталу суспільства, що сприяє збереженню історичного досвіду, формуванню національної свідомості та самосвідомості. Фольклор передається з покоління в покоління через усну та писемну традиції, а також шляхом ритуалів та обрядів, що забезпечує його живучість та актуальність у сучасному світі.

Роль фольклору у збереженні культурної спадщини та формуванні національної ідентичності неможливо переоцінити. Він відображає особливості менталітету та традицій певного народу, є джерелом національного гордоців, сприяє розкриттю унікальності культурної спадщини. Окрім того, фольклор забезпечує зв'язок між минулим, сучасним та майбутнім, створюючи невидимий міст між поколіннями та сприяючи формуванню єдності.

О. Семенов зазначає, що ознайомлення із цариною народних традицій, фольклорних жанрів, національною літературою в оновленій національній школі формує уявлення учнівської особистості про шлях духовно-культурного розвитку рідного народу, особливості його ментальності та самобутність української культури (Семенов, 2004: 28).

Фольклор – це невід'ємний складник національної культури, який у сконцентрованій формі подає одночасно народну філософію, етику й естетику, створюючи неповторний національний образ світу (Семенов, 2004: 30).

Фольклор на уроках української мови є не лише засобом передачі мовних знань, а й потужним інструментом для розвитку мовленнєвих навичок, культурологічного освітлення та формування національної свідомості. Для ефективного використання фольклору у навчанні мови важливо вивчити різноманітні підходи та методики, що сприяють його інтеграції у навчальний процес.

Перший підхід полягає у використанні фольклорних матеріалів для розширення словникового запасу та вивчення граматичних структур мови. На уроках можуть застосовуватися такі методи, як читання та аналіз текстів народних казок, пісень, прислів'їв та приказок для вивчення нових слів, виразів та граматичних конструкцій.

Другий підхід полягає у використанні фольклору як засобу розвитку мовленнєвих навичок та комунікативної компетенції. Це може включати проведення дискусій, рольових ігор або театралізованих постановок на основі народних оповідань або казок. Ці методи сприяють активній участі учнів у процесі навчання, розвивають їхні вміння висловлювати свої думки та ідеї українською мовою.

Третій підхід передбачає використання фольклору як засобу культурологічного освітлення та формування національної свідомості. Вивчення народних обрядів, традицій, обрядової пісні та інших аспектів фольклору допомагає учням краще зрозуміти історію, культуру та менталітет українського народу.

Ці підходи до використання фольклору на уроках української мови спрямовані на стимулювання інтересу до мови та культури, активізацію навчального процесу та розвиток комплексного сприйняття мови як частини національного культурного доробку.

В українській фольклористиці у 1980-х роках минулого століття термін одним із перших почав використовувати М. Драгоманов, але й дотепер він не знайшов загальноприйнятого визначення. Поряд із вищенаведеним терміном співіснують і такі: «народна словесність», «народна поетична творчість», «уснопоетична творчість» (Семенов, 2004: 31).

Основна функція фольклору – задоволення природного прагнення до самовираження та спілкування. Ключовою особливістю є усна форма, яка поширюється і передається між людьми через безпосереднє спілкування. Важливу роль відіграє також пам'ять, яка фіксує історії, тексти, форми та стереотипи.

Фольклор тісно пов'язаний із ритуалами та традиціями. До них належать весільні, похоронні та жнивні пісні.

Сучасність коригує ознаки фольклору, вносячи в нього зміни та доповнення. Цьому сприяють і засоби масової комунікації: газети, радіо, телебачення та Інтернет. Хоча сучасна фольклорна творчість часто відображає взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими людьми та групами, традиційними та сучасними, необхідною умовою включення твору до фольклору є його існування за законами усної традиції (Семенов, 2004: 32).

Фольклор є цінним матеріалом для морального, інтелектуального та естетичного розвитку незалежних українських поколінь. Водночас доля фольклору в XXI ст. дедалі частіше фіксується як занепад «народної творчості» (В. Погребенник).

Із давніх-давен фольклорні твори були невіддільною частиною дитячого читання та мови, водночас збагачуючи дитячу літературу і будучи одним із матеріалів для залучення учнів середньої школи до витоків народної культури. Витоки українського фольклору як історичної основи мистецтва і культури сягають углиб віків, відображаючи вічні духовні цінності народу і зберігаючи найкращі риси його духовності.

Фольклор є ефективним засобом упродовження культурних аспектів у викладання української мови. Фольклор – це народна творчість, що відображає культурний дух певного народу, включає традиції, звичаї, вірування, пісні, казки, прислів'я та обряди.

Використання народних приказок та фольклору у навчанні української мови важливе тому, що:

1. Використання народних пісень, казок і прислів'їв допомагає учням познайомитися із засобами вираження мови та особливостями діалектів, що сприяє підвищенню їхньої мовної культури.

2. Аналіз текстових особливостей народних пісень, прислів'їв і приказок сприяє розвитку літературної компетенції учнів.

3. Вивчення фольклору сприяє розвитку національної самосвідомості та патріотизму учнів, оскільки фольклор є частиною національної спадщини.

4. Вивчення фольклору дає змогу учням краще зрозуміти історію, традиції та спосіб життя свого народу через призму мови та творчості.

5. Використання фольклорних текстів дає змогу взаємодіяти з іншими предметами, такими як історія, література, музика та історія мистецтв.

6. Самостійна творча робота учнів, пов'язана з аналізом, інтерпретацією або створенням фольклорних творів, сприяє розвитку їхніх творчих здібностей.

6. Використання різних методів, таких як рольові ігри, дискусії та створення колективних робіт, дає змогу учням активно долучитися до вивчення фольклору.

Загальна ідея полягає у тому, щоб фольклор став не просто предметом вивчення, а й інструментом для розкриття культурологічних аспектів українського національного досвіду, сприяючи розвитку різних аспектів особистості учнів.

Пізнання фольклору на уроках української мови – це інтелектуальний та емоційний процес, під час якого в п'ятикласників формується розуміння інформаційної основи тексту, розвивається вміння визначати його жанрові особливості, оцінювати текст, аргументуючи власну думку та використовувати здобуті знання у нових навчальних ситуаціях. *Тому вчителю необхідно ретельно продумати систему запитань і завдань, що сприяють активізації навчальної діяльності учнів, особливо тих, що «ведуть» дітей від інтуїтивного розуміння фольклорних творів до самостійного й усвідомленого відкриття їхніх духовних істин.*

Виховання естетичної та пізнавальної культури фольклору, формування потреби в систематичному спілкуванні з творами мистецтва – це забезпечення цілісного духовно-морального та інтелектуального розвитку учнів.

Вивчення фольклору в культурному контексті уроку української мови дає змогу вчителям-мовникам:

- творчо працювати та застосовувати широкий спектр різноманітних форматів, методів і нетрадиційних форм навчання залежно від змісту матеріалу та рівня знань і вмінь учнів;

- розвивати інтерактивну манеру мовлення;

- використовувати в класі твори мистецтва, які справляють сильний емоційний вплив на дітей;

- забезпечити реалізацію культурного змісту, як це передбачено в загальних Державних стандартах базової та повної загальної середньої освіти.

2. Методологія та методи. Проведення систематичного огляду літературних джерел щодо використання фольклору у навчанні мови дає змогу отримати уявлення про різноманітність підходів та методик, які використовуються у цій сфері.

Уроки української мови з використанням фольклорних матеріалів можуть бути різними, сприяючи більш глибокому та цікавому засвоєнню мови та культурних цінностей. А саме:

Використання фольклору дає змогу учням отримати більш глибоке розуміння культурних традицій, звичаїв та історії народу. Наприклад, урок може присвячуватися аналізу народних обрядів, обрядових пісень чи казок, що дає змогу учням краще осягнути та оцінити культурні особливості українського народу.

Використання фольклорних матеріалів може стимулювати творчий підхід до вивчення мови. Наприклад, учні можуть створювати власні історії на основі народних казок або виконувати рольові ігри, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок та вміння працювати в команді.

Фольклорні тексти часто містять багато мовних варіантів та елементів, що дають змогу учням поглибити розуміння мовних структур. Наприклад, аналіз українських народних пісень може допомогти учням зрозуміти вживання різних граматичних форм та лексичних одиниць у контексті реальних комунікативних ситуацій.

Фольклор відомий своєю захоплюючістю та магічністю, тому його використання на уроках української мови може стимулювати інтерес та мотивацію учнів до вивчення мови. Наприклад, розповіді про вампірів або козацькі оповідання можуть бути цікавими матеріалами для вивчення лексики та граматики.

Отже, використання фольклору на уроках української мови не лише розширює культурний контекст, а й сприяє розвитку мовних навичок та збільшує мотивацію до вивчення мови.

Культурологічний аспект мови визначається взаємозв'язком між мовою та культурою, а також впливом культурних особливостей на формування мовної свідомості та мовної культури учнів. Фольклор як важливий складник культурного доробку народу має значний вплив на цей процес.

По-перше, фольклор відображає особливості менталітету та традицій народу через мовні засоби. Учні, вивчаючи народні пісні, казки чи приказки, не лише ознайомлюються з мовою, а й отримують можливість зануритися у світ української культури, розуміти її особливості та цінності.

По-друге, фольклор сприяє формуванню мовної свідомості, адже він є живим прикладом різноманітності мовних форм та виразних засобів. Учні, аналізуючи тексти фольклору, розуміють різноманіття мовленнєвих засобів, їх експресивність та відтінки значень, що сприяє розвитку мовної компетенції.

По-третє, фольклор впливає на формування мовної культури, оскільки він передає моральні та етичні цінності народу

через мову. Вивчення фольклору допомагає учням не лише в оволодінні мовою, а й у розумінні моральних норм, традицій та звичаїв, які вплетені у текстах народних витворів.

Таким чином, культурологічний аспект мови, зокрема через вивчення фольклору, має велике значення для учнів, оскільки він сприяє розумінню культурних особливостей, розвитку мовних навичок та формуванню мовної культури як невід'ємного складника культурного доробку нації.

У сучасній педагогіці існує безліч підходів та методик, які рекомендують використання фольклору для досягнення навчальних цілей на уроках української мови. Ось кілька найпоширеніших:

Інтерактивні методи навчання. Використання інтерактивних методів, таких як групова робота, дебати, проектна діяльність тощо, дає змогу залучити учнів до вивчення мови через фольклорні матеріали. Наприклад, учні можуть виконати спільний проект зі створення мультфільму чи радіопостанови на основі українських народних казок або пісень.

Інтердисциплінарний підхід. Інтеграція вивчення української мови з іншими предметами, такими як література, історія, мистецтво, дає змогу збагатити навчальний процес та зробити його більш цікавим для учнів. Наприклад, вивчення текстильного мистецтва в контексті української мови може включати аналіз вишиванок та розгляд народних мотивів у вивченні мови.

Інноваційні технології. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як комп'ютерні програми, відео- та аудіоматеріали, інтерактивні дошки тощо, дає змогу зробити навчання більш цікавим та доступним для учнів. Наприклад, використання відеороликів із народними обрядами чи піснями може стимулювати інтерес учнів до вивчення мови.

Метод проектів. Створення учнями власних проектів на основі фольклорних матеріалів сприяє розвитку творчих та дослідницьких навичок, а також активізує їхні самостійність та ініціативність у навчанні. Наприклад, проект може включати створення власних казок чи народних ігор, що спрямовані на вивчення певних лінгвістичних аспектів мови.

Ці підходи дають змогу не лише ефективно використовувати фольклор для вивчення української мови, а й зробити навчання більш цікавим та доступним для учнів, сприяючи їхньому розвитку та самореалізації.

3. Результати та дискусії. Отже, можна з точністю підтвердити значення фольклору

для культурної освіти. Фольклор важливий для передачі та збереження культурних цінностей, традицій та ідентичності українського народу. Фольклор допомагає учням краще зрозуміти своє коріння та культурну спадщину. Фольклор впливає на розвиток мовленнєвих навичок, розширення словникового запасу та вивчення мовних структур. Використання фольклору сприяє більш ефективному та цікавому навчанню української мови.

Ефективно використовувати фольклор на уроках української мови дають змогу різноманітні педагогічні підходи та методики. Це можуть бути інтерактивні вправи, театралізовані вистави, творчі проекти тощо.

Також в епоху розвитку інформаційних технологій можна використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для інтеграції фольклору в навчальний процес. Це можуть бути віртуальні екскурсії, веб-нари, інтерактивні вправи тощо.

Перспективою подальших досліджень у цій сфері є розвиток нових методик та педагогічних підходів, а також аналіз їх ефективності на практиці. Усі ці аспекти сприяють глибшому розумінню ролі фольклору у навчанні української мови та вказують на його важливість для формування культурно-мовної компетенції учнів.

Висновки. Результати дослідження підтвердили, що використання фольклору на уроках української мови є ефективним засобом для досягнення навчальних цілей та залучення учнів до навчального процесу. Використання фольклору сприяє розвитку мовленнєвих навичок, поглибленню розуміння мовних структур та збагаченню словникового запасу. Окрім того, воно сприяє формуванню культурної свідомості та поширенню знань про традиції та історію українського народу.

Дослідження підтвердило потребу в розробленні та впровадженні педагогічних підходів та методик, які базуються на використанні фольклору на уроках української мови. Ці підходи повинні бути націлені на стимулювання інтересу до навчання та поліпшення результативності учнів.

Дослідження відкриває широкі перспективи для подальших наукових розвідок у цьому напрямі. Зокрема, важливо досліджувати ефективність різних методик та педагогічних підходів, а також розробляти інноваційні технології для інтеграції фольклору в навчальний процес.

Отже, висновки дослідження підтверджують важливість та ефективність використання фольклору на уроках української мови, а також вказують на необхідність

подальшого розроблення та вдосконалення педагогічних підходів у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О.А., Гончарук В.А., Гончарук В.В. Роль українських народних традицій у формуванні культури сучасної людини. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 3. С. 145–148.

2. Біла О.М. Реалізація «рідномовних обов'язків» Івана Огієнка в позакласній роботі з учнями 5–7 класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2002. 253 с.

3. Гончарук В., Гармаш О., Карась А. Формування культурологічної компетентності майбутнього філолога: методичний аспект. *Збірник наукових праць. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 1(5). С. 16–25.

4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/loshkilnaserednya/serednya/derzhstandart/post_derzh_stan.dok (дата звернення: 25.02.2024).

5. Ковальчук Г.М. Етнокультурознавчий аспект викладання української мови та літератури: творчий проєкт. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01004tbf-a07c.docx.html> (дата звернення: 25.02.2024).

6. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.

7. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: http://svatove-school2.lg.sch.in.ua/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/metodichni_rekomendacii_schodo_nacionaljno-patriotichnogo_vihovannya_u_zagaljnoosvitnih_navchalnih_zakladah/ (дата звернення: 25.02.2024).

8. Огієнко І. Рідна мова в українській школі. Київ : Вид-во Є. Черепівського, 1917. 32 с.

9. Огієнко І. Українська грамати́ка. Ч. 2: Основи українського правопису : підручник для 2-го і 3-го року навчання. Київ : Друкарня Є. Черепівського, 1918. 128 с.

10. Орехова Л.І. Функціональне призначення фольклору в лінгводидактичній спадщині українських педагогів на зламі століть. Розділ 2. Методика викладання мови і літератури. *Збірник наукових праць*. 2021. Вип. 9. С. 135–141.

11. Семенов О. Український фольклор : навчальний посібник. Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. 254 с.

12. Тіменник З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): 1882–1972: життєписнобібліографічний нарис. Львів : Наук. тов-во імені Т. Шевченка, 1997. 227 с.

13. Українська мова. Програма для 5–9-х класів ЗНЗ. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56134/> (дата звернення: 20.02.2024).

REFERENCES

1. Bida, O.A., Honcharuk, V.A., Honcharuk, V.V., (2016). Rol ukrainykykh narodnykh tradytsii u formuvanni kultury suchasnoi liudyny. [The role of Ukrainian folk traditions in shaping the culture of modern man]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria «Pedagogichni nauky»* [Herald of Cherkasy University.

Series «Pedagogical Sciences»], (3), 145–148. [in Ukrainian].

2. Bila, O.M. (2002). Realizatsiia «ridnomovnykh обов'язkiv» Ivana Ohienka v pozaklasnii roboti z uchniamy 5–7 klasiv [Implementation of Ivan Ohienko's «native language duties» in extracurricular work with students of grades 5–7]. *Dys. kand. ped. nauk* [PhD thesis in pedagogy], 13.00.02. Odesa, 253 [in Ukrainian].

3. Honcharuk, V., Harmash, O., Karas, A. (2021) Formuvannia kul'turolohichnoi kompetentnosti maibutnoho filologa: metodychnyi aspekt [Formation of cultural competence of future philologist: methodological aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats. Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly* [Collection of scientific works. Psychological and pedagogical problems of the modern school], 1(5), 16–25. [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osvity [State standard of basic and full secondary education.]. [Elektronnyi resurs] / Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 listopada 2011 r. № 1392 [Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 No. 1392] http://www.mon.gov.ua/images/files/loshkilnaserednya/serednya/derzhstandart/post_derzh_stan.dok [in Ukrainian].

5. Kovalchuk, H.M. (н.д.). Koval'chuk H.M. Etnokul'turoznavchyy aspekt vykladannya ukrayins'koyi movy ta literatury: tvorchyy proekt [Ethnocultural aspect of teaching Ukrainian language and literature: a creative project]. <https://vseosvita.ua/library/embed/01004tbf-a07c.docx.html> [in Ukrainian].

6. Kucheruk, O.A. (2011). Systema metodiv navchannia ukraïnskoi movy v osnovnii shkoli: teoriia i praktyka [System of teaching methods of Ukrainian language in primary school: theory and practice]. *Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka* [Monograph. Zhytomyr: I. Franko State University]. 420. [in Ukrainian].

7. Metodychni rekomendatsiyi shchodo natsional'no-patriotychnoho vykhovannya u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh [Methodical recommendations for national-patriotic education in general educational institutions] http://svatove-school2.lg.sch.in.ua/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/metodichni_rekomendacii_schodo_nacionaljno-patriotichnogo_vihovannya_u_zagaljnoosvitnih_navchalnih_zakladah/ [in Ukrainian].

8. Ohienko, I. (1917). Ridna mova v ukrayins'kii shkoli [Native language in Ukrainian school], K.: vyd-vo Ye.Cherepivskoho, 32. [in Ukrainian].

9. Ohienko, I. (1918). Ukrayins'ka hramatyka. [Ukrainian grammar]. Ch. 2: Osnovy vkrayins'koho pravopysu: pidruchnyk dlya 2-ho i 3-ho roku navchannya. [Ukrainian grammar. Part 2: Fundamentals of Ukrainian spelling: textbook for 2nd and 3rd year of study]. Kyiv: drukarnya Ye.Cherepivskoho [K.: Ye.Cherepivskyi printing house], 128 [in Ukrainian].

10. Oryekhova, L.I. (2021). Funktsional'ne pryznachennya fol'kloru v lnhvodydaktychniy spadshchyni ukrayins'kykh pedahohiv na zlami stolit'. [The functional purpose of folklore in the linguistic and didactic heritage of Ukrainian teachers at the turn of the century]. Rozdil 2. Metodyka vykladannya movy i literatury. [Chapter 2. Methods of teaching language and literature]. *Zbirnyk naukovykh prats* [Collection of scientific works], 9, 135–141. [in Ukrainian].

11. Semenoh, O. (2004). Ukrayinskyi folklor: navch. posib. [*Ukrainian Folklore: Textbook*]. Glukhiv: RVV GDPV [Glukhiv: RVV GSPV], 254. [in Ukrainian].

12. Timennik, Z. (1997). Ivan Ohiienko (Mytropolyt Ilarion): 1882 – 1972: zhyttiepysnobibliohrafichnyi narys. [*Ivan Ohiienko (Metropolitan Ilarion): 1882 – 1972: biographical-bibliographical essay*]. Lviv: nauk. tov-vo imeni T.Shevchenka u Lvovi, 227. [in Ukrainian].

13. Ukrainian Language. (н.д.). Programa dlia 5–9-kh klasiv ZNZ [*Program for 5–9th grades of secondary schools*]. <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56134/> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2024.
The article was received 29 February 2024.*

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.014.5:378.147

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-7>**РОЛЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У ВДОСКОНАЛЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ**

Анісімова Олена Едуардівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет

Oanisimova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-9467-3975

Горлова Анастасія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет

gorlova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-6734-6335

Сучасні заклади вищої освіти функціонують у динамічному та мінливому середовищі, яке постійно ставить перед ними нові виклики та пропонує нові можливості. Зокрема, це відчувається у сьогоденні (військовий стан, соціальна нестабільність, інновації в освіті тощо). Однак, незважаючи на всі труднощі, успішний розвиток закладів вищої освіти значною мірою залежить від їхньої здатності ефективно взаємодіяти з різними групами зацікавлених сторін. У публікації представлено досвід співпраці науково-педагогічних працівників педагогічного факультету Херсонського державного університету зі стейкхолдерами. У статті обґрунтовано сутність, зміст, умови такої взаємодії. Це питання має особливу актуальність та значущість для випускників педагогічного факультету, що регулюються потребами ринку праці.

Метою статті є аналіз підходів до вдосконалення партнерської взаємодії суб'єктів педагогічного факультету зі стейкхолдерами для підготовки конкурентоздатних на сучасному ринку праці фахівців.

У статті використано результати застосованих методів, серед яких – аналіз, синтез, узагальнення практичного досвіду та систематизація результатів наукових пошуків та наявної науково-педагогічної літератури.

Ґрунтуючись на концепціях партнерства, взаємної вигоди та соціальної відповідальності, авторами обґрунтовано необхідність включення стейкхолдерів до освітньої діяльності педагогічного факультету. Доведено, що позитивні результати досягаються за рахунок різноманітних форм та методів взаємодії стейкхолдерів із педагогічним колективом та майбутніми фахівцями. Вибір педагогічно доцільних форм і методів співпраці залежить від цілей та завдань, типів стейкхолдерів та їхніх потреб, можливостей та ресурсів закладу вищої освіти. Прикладами слугують: інформаційно-комунікаційні методи співпраці (публікація інформації про діяльність ЗВО на вебсайті, у соціальних мережах, ЗМІ, проведення тематичних зустрічей, семінарів, опитування, анкетування, фокус-групи); організаційно-діяльні (створення спільних робочих груп для розроблення та реалізації освітніх програм, оцінювання якості освіти, членство в наглядовій раді, вченій раді, створення ради стейкхолдерів та спілки роботодавців, організація стажувань, практик, працевлаштування випускників); навчально-методичні (розроблення та реалізація спільних освітніх програм залучення до освітнього процесу через проведення лекцій, майстер-класів, тренінгів).

Сформульовано висновок: стейкхолдери мають потенціал впливу на організацію вступної кампанії, адаптацію здобувачів вищої освіти до академічного життя, вибір технологій і методів викладання навчальних дисциплін, якість їх методичного забезпечення, розроблення, моніторинг, періодичний перегляд освітніх програм спеціальностей та їх змісту, об'єктивність оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: *стейкхолдери, заклад вищої освіти, форми та методи співпраці з педагогічним колективом.*

THE STAKEHOLDERS' ROLE IN IMPROVEMENT OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION EDUCATIONAL PROCESS

Anisimova Olena Eduardivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy
and Psychology of Preschool and Primary Education Department

Kherson State University

Oanisimova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-9467-3975

Horlova Anastasia Vasilievna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy
and Psychology of Preschool and Primary Education Department

Kherson State University

gorlova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-6734-6335

Modern higher education institutions operate in a dynamic and changing environment, constantly facing new challenges and being presented with new opportunities. This is particularly felt today, amid conditions such as martial law, social instability, and innovations in education. Despite all difficulties, the successful development of higher education institutions largely depends on their ability to effectively interact with various stakeholder groups. The publication presents the experience of scientific and pedagogical staff of the pedagogical faculty of Kherson State University in cooperation with stakeholders. The article substantiates the essence, content, and conditions of such interaction, which holds special relevance and significance for the graduates of the pedagogical faculty, governed by labor market needs.

The aim of the article is to analyze approaches to improving the partnership interaction of the subjects of the pedagogical faculty with stakeholders to prepare specialists competitive in the modern labor market.

The article employs results of applied methods, including analysis, synthesis, generalization of practical experience, and systematization of the results of scientific searches and available scientific-pedagogical literature.

Based on the concepts of partnership, mutual benefit, and social responsibility, the authors justify the need to include stakeholders in the educational activities of the pedagogical faculty. The authors demonstrate that positive results are achieved through various forms and methods of interaction between stakeholders and the pedagogical team and future specialists. The choice of pedagogically appropriate forms and methods of cooperation depends on the goals and tasks, types of stakeholders and their needs, and the possibilities and resources of the higher education institution. Examples include informational and communication methods of cooperation (publishing information about the HEI's activities on websites, in social networks, media, holding thematic meetings, seminars, surveys, questionnaires, focus groups); organizational and active methods (creating joint working groups to develop and implement educational programs, evaluating the quality of education, membership in the Supervisory Board, the Academic Council, creating a Stakeholder Council and an Employers' Union, organizing internships, practices, employment of graduates); educational and methodological (development and implementation of joint educational programs, involvement in the educational process through lectures, master classes, trainings).

A conclusion is formulated – stakeholders have the potential to influence: the organization of the admissions campaign; the students' adaptation to academic life; the choice of technologies and methods for teaching academic disciplines; the quality of their methodological support; the development, monitoring, periodic review of educational programs of specialties and their content; the objectivity of assessing the learning outcomes of students.

Key words: *stakeholders, higher education institution, forms and methods of cooperation with the pedagogical team.*

Вступ. В умовах воєнного стану в Україні швидко реагування на зміни в середовищі та адекватну адаптацію закладів вищої освіти є критичним аспектом для збереження рівня якості вищої освіти. Таким чином, університети виступають не лише як рушійна сила розвитку економіки, а й як основні генератори нових знань та поставальники висококваліфікованих фахівців, здатних не лише задовольняти потреби

ринку праці, а й створювати нові продукти та реалізовувати інноваційні проекти. Зокрема, виникла необхідність в організації співпраці зі стейкхолдерами.

Заклад вищої освіти як стейкхолдер-компанія активно здійснює свою місію, спрямовану на задоволення потреб усіх зацікавлених груп, із метою максимізації ефективності взаємодії та підвищення власної конкурентоспроможності на сучас-

ному освітньому ринку. Для досягнення цієї мети закладу вищої освіти необхідно залишатися відкритим для діалогу, обміну інформацією і взаємодії із внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами, розглядаючи їх як суб'єкти впливу на своє функціонування.

В умовах глобальних викликів, змін освітніх парадигм та суспільних трансформацій університет повинен враховувати наслідки своєї діяльності для всіх стейкхолдерів і нести соціальну відповідальність за їхні інтереси. Заклад вищої освіти впливає на прийняття рішень, які враховують потреби суспільства і сприяють його розвитку в умовах сучасних викликів та ризиків.

Актуальність означеної проблеми свідчить про необхідність чіткої організації співпраці на основі партнерства, результатом чого має бути врахування вимог ринку праці, думок фахівців-професіоналів освітньої галузі, результативне професійне становлення майбутніх педагогів. Об'єднуючи зусилля освітнього закладу та груп стейкхолдерів, їхніх інтересів, форм активного залучення до співпраці, можна прогнозувати якісні зміни освітнього процесу. Це вимагає переосмислення змісту основних понять, обґрунтування комплексу педагогічно доцільних методів організації спільної роботи (для нашого дослідження спільної роботи педагогічного факультету та відповідних груп стейкхолдерів).

Нами зроблено припущення, що заклади вищої освіти, які ефективно співпрацюють зі стейкхолдерами, мають більш високі шанси на успіх у сучасному динамічному освітньому просторі. Однак існують і певні виклики. Наприклад, ризик конфлікту інтересів, адже стейкхолдери можуть лобювати свої інтереси, що негативно впливає на якість освіти. Необхідність координації та комунікації зумовлена тим, що освітній заклад потребує ефективної системи координації та комунікації зі стейкхолдерами. Існують ситуації, коли окремі суб'єкти співпраці не мають достатньої інформації про потреби ринку праці та освітні програми, тобто має місце їх недостатня поінформованість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років академічні дослідження відзначають зростання уваги до теорії зацікавлених сторін. Із середини 1980-х років ця теорія стала значущою для визначення стилю та методів управління, корпоративної культури і стратегій багатьох компаній у всьому світі. Теорія зацікавлених сторін лежить в основі численних концепцій управління, включаючи управління якістю освіти. Важливий вне-

сок у розвиток цієї теорії зробив відомий економіст Р. Фрімен. Він висловив ідею врахування інтересів зацікавлених сторін у корпоративному управлінні, аргументуючи, що стратегічне управління приватними компаніями може стати ефективнішим і результативнішим, якщо менеджери почнуть уважно враховувати інтереси різних зацікавлених сторін. «Цей підхід визначає новий напрям в управлінській практиці, покладаючи акцент на баланс між потребами різних груп учасників в процесі управління» (R.E. Freeman, 2010).

Стейкхолдер, згідно з визначенням Р. Фрімена, являє собою групу або особу, яка володіє власною здатністю впливати на досягнення цілей організації та водночас піддається впливу, що виникає з досягнення цільових результатів самої організації. Усі групи чи особи, які мають відношення до організації, розглядаються як зацікавлені сторони. Управління організацією повинно враховувати інтереси не лише внутрішніх стейкхолдерів, таких як працівники, а й інших груп осіб та організацій. «Це є ключовою характеристикою теорії зацікавлених сторін, що визначає обов'язок керівництва ретельно враховувати різноманітні інтереси, щоб забезпечити збалансований та ефективний розвиток» (R.E. Freeman, 2010).

Наприклад, Ірина Андрощук та Ігор Андрощук (Андрощук, 2020) вважають, що «у психолого-педагогічних дослідженнях недостатню увагу приділено трактуванню поняття «стейкхолдер» із позиції закладу вищої освіти, групам стейкхолдерів та особливостям налагодження взаємодії з ними в процесі підготовки майбутніх педагогів, зокрема виокремленню форм співпраці». Їхні дослідження дають змогу узагальнити основні поняття за змістом, схарактеризувати основні форми співпраці тощо. Однак для кожного закладу це буде де в чому різнитися. Для нашого дослідження ми окреслимо нюанси спільної роботи стейкхолдерів та педагогічного факультету Херсонського державного університету.

Це дало змогу сформулювати **мету статті:** проаналізувати концептуальні підходи до вдосконалення партнерської взаємодії суб'єктів педагогічного факультету зі стейкхолдерами для підготовки конкурентоздатних на сучасному ринку праці фахівців.

Методологія дослідження та логіка представлення дослідженого матеріалу. Співпраця стейкхолдерів із закладами вищої освіти ґрунтується на принципі партнерства, який передбачає діяльність для досягнення спільних цілей. Це партнерство

може мати різні форми. Зокрема, співпраця у розробленні освітніх програм. Зацікавлені особи беруть участь у розробленні освітніх програм, які відповідають потребам ринку праці та формують у випускників необхідні компетентності. На нашу думку, надзвичайно важливою формою взаємодії є презентація професійного досвіду. Стейкхолдери можуть залучати здобувачів освіти у практичну роботу через проходження різних видів практик. Менторство передбачає можливість виступати в ролі наставників для здобувачів освіти, допомагаючи їм розвивати кар'єрні навички та знаходити роботу після закінчення навчання. Менторство є «формою взаємовідносин між індивідом, який шукає допомогу в орієнтуванні, з більш досвідченим у певній сфері фахівцем. Д. Купер та Т. Міллер називають менторство можливістю навчатися від когось, хто має великий досвід і знання» (Поліщук, 2017: 16–20). Прослідковується певна відповідність професійної підготовки фахівців потребам ринку праці, оскільки має місце краще зрозуміння випускниками нагальних професійних потреб та формування їхньої готовності до роботи в конкретних професійних умовах.

Співпраця закладів вищої освіти зі стейкхолдерами має бути вигідною для обох сторін. Перша отримує доступ до знань, досвіду та ресурсів, а друга сторона – можливість впливати на розвиток освіти та отримувати кваліфіковані кадри. Серед переваг взаємодії закладів вищої освіти зі стейкхолдерами важлива позиція належить підвищенню якості освіти. Йдеться про суттєвий вплив на поліпшення якості освіти за рахунок оновлення освітніх програм, надання практичного досвіду здобувачам освіти та підвищення кваліфікації викладачів.

Результатом співпраці зі стейкхолдерами може стати більша конкурентоспроможність випускників закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг. Ця взаємодія може розглядатися також і як форма соціальної відповідальності. Стейкхолдери, які інвестують в освіту, роблять внесок у розвиток суспільства у цілому.

Як відомо, стейкхолдери закладів вищої освіти – це зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес щодо освітньої діяльності університету, тобто певною мірою залежать від неї або можуть на неї впливати. До них відносяться:

- здобувачі освіти – основні споживачі освітніх послуг, які мають прямиий вплив на репутацію ЗВО та його конкурентоспроможність;

- педагогічний колектив ЗВО – викладачі, науковці, методисти, які безпосередньо відповідають за якість освітнього процесу; керівництво ЗВО, яке приймає стратегічні рішення та забезпечує функціонування ЗВО;

- роботодавці – представники різних установ та організацій, які зацікавлені у випускниках ЗВО з певними сформованими компетентностями;

- держава – органи влади, які формують освітню політику та контролюють діяльність ЗВО;

- батьки – особи, які в першу чергу зацікавлені в якійсь освіті своїх дітей;

- представники громадських організацій, засобів масової інформації, благодійників, які впливають на імідж ЗВО та його соціальну відповідальність.

Необхідність ідентифікації та вивчення груп стейкхолдерів виникає з того, що інтереси цих різноманітних груп мають різні напрями, і недооцінка чи ігнорування їх може призвести до виникнення конфліктів. Важливо враховувати, що вплив кожної з визначених груп може виявлятися різною значимістю для функціонування організації. Такий аналіз є необхідним для створення збалансованого та ефективного стратегічного підходу, спрямованого на врахування різноманітних інтересів стейкхолдерів та мінімізацію можливих конфліктів. Своєю чергою, конкретизація індивідуальних характеристик та вагомості кожної групи сприяє побудові діалогу та співпраці, що є важливим у забезпеченні сталого та успішного функціонування закладу освіти.

Як відомо, існує декілька підходів до категоризації стейкхолдерів ЗВО. *За типом впливу*: внутрішні (здобувачі освіти, педагогічний колектив, адміністрація ЗВО, які безпосередньо задіяні в освітньому процесі) та зовнішні (роботодавці, держава, батьки, громадськість, які опосередковано впливають на діяльність ЗВО). *За рівнем зацікавленості* стейкхолдерів можна об'єднати у групи ключових та опосередковано зацікавлених. До першої групи відносять здобувачів освіти, роботодавців, представників державних установ, які мають найбільший вплив на діяльність ЗВО та його успішність. До другої належать батьки та громадськість, які мають опосередкований вплив на ЗВО. Також існують групи стейкхолдерів *за ступенем впливу*: ті, що мають суттєвий вплив та можуть диктувати свої умови (держава та роботодавці), та ті, що мають обмежений вплив на ЗВО (здобувачі освіти та їхні батьки). Важливо зазначити, що категоризація стейкхолдерів

є умовною і може варіюватися залежно від конкретної ситуації.

Досвід роботи у закладі вищої освіти дає змогу констатувати: ефективна взаємодія стейкхолдерів із науково-педагогічними працівниками та майбутніми фахівцями сприяє вдосконаленню освітніх програм з урахуванням потреб ринку праці та актуальних трендів, підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців, зокрема формуванню необхідних професійних й особистісних компетентностей, зростанню відсотку працевлаштованих випускників ЗВО (на нашу думку, за рахунок налагодження зв'язків із роботодавцями), підвищенню іміджу та репутації ЗВО в освітньому середовищі.

Результати спостереження дають змогу стверджувати, що основні групи освітніх стейкхолдерів виявляють інтерес до якісної освіти, оскільки вона є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності та розкриття особистого потенціалу кожного здобувача. Для держави важливість якісної освіти полягає у патріотичному вихованні, компетентнісній підготовці громадян, їхній толерантності, розв'язанні соціальних проблем та подоланні безробіття.

Важливо зауважити: для ЗВО ключовими аспектами є збереження та розширення контингенту здобувачів освіти, що забезпечує фінансову незалежність та високий рейтинг закладу (Савицька, 2015: 48–52).

Існує багато форм та методів взаємодії стейкхолдерів із педагогічним колективом та майбутніми фахівцями. Їхній вибір залежить від цілей та завдань співпраці, типів стейкхолдерів та їхніх потреб, можливостей та ресурсів закладу вищої освіти. Для нашого дослідження доцільним є схарактеризувати педагогічно-доцільні методи спільної діяльності. Це:

Інформаційно-комунікаційні методи співпраці: інформування (публікація інформації про діяльність ЗВО на вебсайті, у соціальних мережах, ЗМІ); консультування (проведення зустрічей, семінарів, конференцій зі стейкхолдерами); зворотний зв'язок (опитування, анкетування, фокус-групи).

Організаційно-діяльні методи співпраці: створення спільних робочих груп для розроблення та реалізації освітніх програм, оцінювання якості освіти, розвитку ЗВО; участь стейкхолдерів в управлінні ЗВО (членство в наглядовій раді, вчених радах, інших органах управління); ради стейкхолдерів та створення спілки роботодавців (організація стажувань, практик, працевлаштування випускників).

Навчально-методичні: розроблення та реалізація спільних освітніх програм з урахуванням потреб ринку праці та думки стейкхолдерів; залучення до освітнього процесу (проведення лекцій, майстер-класів, тренінгів тощо).

Такі заходи проводяться з метою обговорення актуальних питань освітнього процесу та пропозицій щодо підвищення рівня якості практичної підготовки здобувачів вищої освіти, уточнення необхідних компетентностей для опанування інновацій у професійній діяльності, потреб ринку праці, визначення пріоритетних напрямів використання сучасних технологій у педагогічній практиці.

Стейкхолдери активно залучаються до викладацької діяльності. Наприклад, лекції та майстер-класи проводяться представниками стейкхолдерів для здобувачів освіти та викладачів із метою обміну знаннями та досвідом. Різні види практик та стажування дають можливість майбутнім фахівцям набути практичного досвіду та налагодити зв'язки з потенційними роботодавцями. На педагогічному факультеті широко практикується менторство, яке полягає у наставництві, консультуванні та допомозі у розвитку кар'єри. До такої діяльності залучаються досвідчені фахівці з числа викладачів факультету та стейкхолдерів. Результатом співпраці у цьому напрямі є програми дисциплін вільного вибору «Абетка вчителя початкової школи», «Психологія і педагогіка партнерської взаємодії», «Використання інтерактивних форм взаємодії учасників освітнього процесу в ЗВО», «Технології організації взаємодії учасників освітнього процесу у ЗДО».

Сучасний динамізм освітнього простору, вимушена ситуація дистанційної освіти зумовлюють необхідність пошуку нових ефективних інструментів для взаємодії закладів вищої освіти з різними зацікавленими сторонами.

За умов поширення дистанційної форми навчання змінюються і методи організації спільної діяльності. Наприклад, онлайн-платформи стають усе більш популярним та зручним способом налагодження та підтримки взаємодії. Можна виокремити переваги онлайн-платформ: доступність (онлайн-платформи доступні 24/7 з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету); інтерактивність (онлайн-платформи пропонують різні інтерактивні інструменти для спілкування, обміну інформацією та співпраці); ефективність (онлайн-платформи дають змогу економити час та ресурси, оптимізуючи процес взаємодії зі стейкхолдерами); масштабована-

ність (онлайн-платформи легко масштабуються, даючи змогу залучати до співпраці велику кількість стейкхолдерів).

Приклади онлайн-платформ: Moodle: платформа для онлайн-навчання; Google Classroom: платформа для онлайн-викладання та навчання; Edmodo: платформа для спілкування та співпраці вчителів, учнів та батьків; LinkedIn: платформа для ділових контактів та співпраці; Facebook Groups: платформа для створення та moder груп за інтересами.

Успішне використання онлайн-платформ залежить від чітких цілей та завдань взаємодії зі стейкхолдерами, вибору платформи з відповідними функціональними можливостями, ефективного просування платформи серед стейкхолдерів, модерації та підтримки платформи з боку ЗВО.

Щорічно на педагогічному факультеті з метою аналізу та корекції спільної роботи проводяться опитування та анкетування, збір інформації про потреби стейкхолдерів, педагогів та здобувачів. Моніторинг та оцінювання дають змогу своєчасно коректувати траєкторію співпраці, розробляти заходи, спрямовані на позитивні результати освітнього процесу за участю стейкхолдерів. Ефективність взаємодії стейкхолдерів із педагогічним колективом педагогічного факультету та майбутніми фахівцями залежить від прозорості та відкритості у спілкуванні. Важливими є спільне визначення цілей та завдань співпраці, чіткий план дій та розподіл відповідальності. Досягнення визначених цілей потребує взаємної поваги та довіри.

Із метою ефективного впливу на якість освіти необхідно залучати стейкхолдерів до участі у розробленні та оновленні освітніх програм, роблячи їх більш актуальними та відповідними потребам конкретного регіону. Вплив стейкхолдерів на формування освітніх програм та траєкторій стає усе більш значущим. Усі зацікавлені сторони повинні брати участь у моніторингу та оцінюванні якості освіти, надаючи feedback щодо її вдосконалення. Стейкхолдери можуть надавати закладу вищої освіти фінансову, матеріально-технічну та методичну допомогу. Як результат такої взаємодії – встановлення партнерських відносин, що позитивно впливає на імідж освітнього закладу та його конкурентоспроможність. Важливим аспектом організації спільних проєктів та заходів є взаємна довіра та повага.

Педагогічний факультет Херсонського державного університету має певний досвід партнерства зі стейкхолдерами. Створено Раду, до складу якої увійшли представники

управління освіти Херсонської міської ради та закладів освіти міста. Регулярно проводяться зустрічі з різних нагальних питань.

Із метою з'ясування якості потенційних ресурсів та можливостей впливу на професійну підготовку майбутніх фахівців було залучено до анкетування членів Ради стейкхолдерів.

На запитання: «Чи погоджуєтеся, що ваші пропозиції враховуються та суттєво впливають на якість фахової підготовки вихователів та вчителів ЗЗСО?» усі респонденти дали позитивну відповідь (56,3% – так; 43,7% – скоріше так). Це свідчить про загальну усвідомленість стейкхолдерів у реальності спільної роботи.

Інформативним для нас були відповіді на запитання: «Як ви думаєте, на скільки відсотків участь стейкхолдерів в освітньому процесі ЗВО впливає на якість підготовки майбутніх педагогів?». Запропоновано вказати відсотки – 20%, 50%, 80%, 100%. Відповіді виявилися такими. На стовідсотковий вплив указали 26% респондентів, 50% – 43,8%, 80% – 5,2%. Четверта частина (25% респондентів) визначила найменший показник впливу – 20%. Можна зробити висновок, що існує певний сумнів щодо важливості участі зацікавлених осіб, потенційних роботодавців у фаховій підготовці майбутніх педагогів. Існує потреба у роз'яснювальній роботі.

Для публічного обговорення проєкти освітньо-професійних програм спеціальностей 12 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» першого бакалаврського рівня було розміщено на сайтах та у вайбер-групах. Освітянська спільнота мала ознайомитися зі змістом документів. Проте лише 81,3% підтвердили, що отримали таку можливість. Останні 18,7% відзначили, що не бачили освітньо-професійні програми. Значить, гарантам не вдалося донести цю інформацію до широкого загалу освітян, і не було почуто ідеї та пропозиції від зацікавлених осіб.

Серед тих, хто ознайомився із цими важливими для професійної підготовки педагогів матеріалами, лише 68,7% висловилися щодо вдосконалення змісту програм, останні 31,3% не оголосили свої рекомендації. І як висновок: є потреба під час зустрічей із членами Ради більш детально представити зміст та завдання освітньо-професійних програм, спрямовуючи на активне обговорення та висловлення зауважень.

Представники Ради стейкхолдерів здебільшого очолюють освітні заклади, з якими співпрацює університет, і є базами проходження різних видів практик. 75% респон-

дентів заявили, що не мають зауважень щодо організації цього аспекту професійної практичної підготовки; 6,2% висловили свої зауваження, наприклад урахувати змішаний формат функціонування шкіл та садків. Слушним є побажання запрошувати на підсумкові звітні конференції представників баз практики (учителів, вихователів, методистів), які б проаналізували реальні досягнення практикантів або ж висловили свої зауваження та побажання, адже керівники практики від університету не завжди можуть відслідковувати успішність та добросовісність здобувачів освіти у виконанні завдань практики.

Серед переліку інноваційних педагогічних технологій, які використовують у своїй професійній діяльності випускники Херсонського державного університету, було названо такі: інтерактивні, проєктні, ІКТ-технології, особистісно-орієнтовані технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, технології формування у дітей критичного мислення та емоційного інтелекту. Серед побажань респондентів – більше вмінь та навичок щодо інтегрованого навчання та ігрових технологій (гейміфікація).

Учасниками опитування були висловлені певні пропозиції щодо подальшого партнерства із закладом вищої освіти. Зокрема, сприяння науковців у підготовці педагогами-практиками публікацій; залучення науково-педагогічних працівників до визначення стратегій діяльності освітніх установ, допомога в обґрунтуванні пріоритетних напрямів діяльності; проведення спільних науково-педагогічних заходів: зустрічей-дискусій, тематичних семінарів з актуальних освітянських проблем в умовах кризових ситуацій.

Найбільше пропозицій висловлено щодо інтерактивної взаємодії учасників освітнього процесу в дистанційному форматі, використання дидактичного інструментарію (віртуальних платформ MIRO, JAMBOARD тощо). Певна потреба існує, на думку стейкхолдерів, в урізноманітненні форм роботи з батьками щодо практики комунікації, оволодіння психологічними прийомами у стресових ситуаціях, надання домедичної допомоги постраждалим від наслідків військових дій.

Отже, **висновки**. За результатами проведеного дослідження отримано цінну інформацію для поліпшення організації спільної діяльності педагогічного факультету та груп стейкхолдерів, що дало можливість не тільки констатувати реальний стан взаємодії «стейкхолдери – педагогічний факультет», а й окреслити перспективи

подальшої партнерської взаємодії, а саме: залучення більш широкого кола керівників закладів освіти різного рівня (педагогічний колектив Педагогічного коледжу ім. Беньковського), батьків, здобувачів освіти; систематичне обговорення змісту освітньо-професійних програм з урахуванням рекомендацій та побажань роботодавців; проведення спільних заходів у дистанційному та змішаному форматах із використанням інноваційних технологій.

Отже, як свідчить вітчизняний та європейський досвід, використання в освітньому процесі ЗВО партнерської взаємодії зі стейкхолдерами сприяє не тільки кращій успішності здобувачів і задоволенню від навчання, а й підвищенню рівня їхньої готовності до повноцінної професійної діяльності, формуванню необхідних фахових компетентностей.

На інституційному рівні стейкхолдери мають право впливати на: організацію вступної кампанії; адаптацію здобувачів вищої освіти до академічного життя; вибір технологій і методів викладання навчальних дисциплін; якість їх методичного забезпечення; розроблення, моніторинг, періодичний перегляд освітніх програм спеціальностей та їх зміст; об'єктивність оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо компетентностей, зазначених в освітній програмі; якість процесу набуття практичного досвіду здобувачами вищої освіти; зв'язок із потенційними роботодавцями, організацію та рівень працевлаштування випускників.

Перспективу подальших наукових розвідок ми вбачаємо в ознайомленні та вивченні досвіду тьюторства, менторства та партнерства зі стейкхолдерми в закладах вищої освіти Європи та світу. Пропонується розробити сертифікатну програму «Інноваційні практики взаємодії стейкхолдерів із закладами вищої освіти».

ЛІТЕРАТУРА

1. Strategic management: A stakeholder approach. RE Freeman, 2010. books.google.com
2. Андрощук І.В., Андрощук І.П. Педагогічна освіта: теорія і практика. Вип. 29(2–2020). С. 215–226. file:///C:/Users/Admin/Downloads/223101-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-505703-1-10-20210114%20(2).pdf
3. Поліщук І.В. Менторство як ефективний механізм розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2017. № 1(57). С. 16–20
4. Савицька Н.Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті. *Соціально-еконо-*

мічні трансформації в епоху глобалізації : зб. наук. ст. учасників Шостої Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : Скайтек, 2015. С. 48–52.

REFERENCES

1. Strategic management: A stakeholder approach. RE Freeman, 2010. books.google.com

2. Androschuk Iryna Vasylivna, Androschuk Ihor Petrovych. Pedagogical education: theory and practice. Issue 29 (2–2020), pp. 215–126. file:///C:/Users/Admin/Downloads/223101-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-505703-1-10-20210114%20(2).pdf

3. Polishchuk I.V. Mentorstvo yak efektyvnyi mekhanizm rozvytku profesiinoho potentsialu derzhavnykh sluzhbovtsiv v Ukraini. Derzhava ta rehiony : naukovo-vyrobnychiy zhurnal. Seria : derzhavne upravlinnia. Zaporizhzhia : KPU, 2017. № 1(57). S. 16–20.

4. Savytska N.L. Instytutsionalni problemy vzaiemodii steikkholderiv u vyshchii osviti. Sotsialno-ekonomichni transformatsii v epokhu hlobalizatsii : zb. nauk. st. uchasnykiv Shostoї Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltava: Skaitek, 2015. S. 48–52.

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2024.
The article was received 27 February 2024.*

УДК 17.026:174.7-028.42]:378.046-021.68
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-8>

МОТИВАЦІЙНО-ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Кузьменко Анастасія Олексіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної
підготовки

Університет митної справи та фінансів

anastasiiakuzmenko90@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1189-1438

Мета. У статті прийнято за мету схарактеризувати специфіку мотиваційно-цільового компоненту системи формування культури академічної доброчесності майбутнього доктора філософії у процесі його професійної підготовки.

Методи. Дослідження базується на методах індукції, дедукції, аналізу та синтезу, абстрагування та конкретизації. Застосовано методи аналізу, такі як теоретичний, описовий, обробка та інтерпретація, а також прийоми спостереження, класифікації та систематизації.

Результати. Мотиваційно-цільовий компонент представлено морально-ціннісним ставленням до своєї професії; активно-позитивним ставленням до пошукової роботи як до особистісної цінності; стимулюванням дослідницької активності; виконанням професійних обов'язків відповідно до етичного кодексу ученого; стійкою потребою та наполегливістю у пошуку ефективних шляхів розв'язання професійних завдань засобами науково-дослідної роботи в освітньо-виховних закладах; активністю у саморозвитку. Кожний майбутній доктор філософії має свій набір мотивів та актуальних потреб, які стимулюють його до якісної професійної діяльності.

Висновки. З'ясовано, що мотиваційно-цільовий компонент визначає провідні цінності (чесність, довіра, повага, мужність, законність, прозорість тощо), інтереси (доброчесна професійна орієнтованість з урахуванням цінностей та принципів культури поведінки учасника освітньо-наукового процесу), потреби (освітньо-наукова самореалізація з подальшим самовдосконаленням і продукуванням власного автентичного Я як професіонала академічної спільноти), мету (формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі їхньої професійної підготовки шляхом залучення їх у аксіологічно-рефлексивне академічне середовище, що передбачає дотримання відповідальної та ціннісно-принципової позиції у взаємодії з різними соціальними, освітньо-науковими закладами, обміну професійними надбаннями між суб'єктами середовища через упровадження комплексу педагогічних технологій) та завдання.

Ключові слова: академічна доброчесність, доктор філософії, мотиваційно-цільовий компонент, заклад вищої освіти, професійні цінності, система.

MOTIVATION-GOAL COMPONENT IN THE SYSTEM OF FORMATION OF FUTURE PHD'S CULTURE OF ACADEMIC INTEGRITY

Kuzmenko Anastasiia Oleksiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation and Professional Language Training

University of Customs and Finances

anastasiiakuzmenko90@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1189-1438

Purpose. The article is aimed to characterize the specifics of the motivation-goal component in the system of formation of future PhD's academic integrity culture in the process of the professional training.

Methods. Research is based on general scientific methods of induction and deduction, analysis and synthesis, abstraction and concretization. The study employs analytical methods such as theoretical, descriptive, processing, and interpretation, along with observation, classification, and systematization techniques.

Results. The motivation-goal component is represented by a moral and value attitude towards one's profession; an active and positive attitude towards research work as a personal value; stimulation of research activity; performance of professional duties according to the scientist's code of ethics; persistent need

and persistence in finding effective ways to solve professional tasks by means of research work in educational institutions; activity in self-development. Each future doctor of philosophy has his own set of motives and actual needs that stimulate him to high-quality professional activity.

Conclusions. It has been found that the motivation- goal component determines the leading values (honesty, trust, decency, conscientiousness, justice, respect, courage, , legality, transparency, etc.), interests (virtuous professional orientation taking into account the values and principles of the participant's educational behaviour culture -scientific process), needs (educational and scientific self-realization with further self-improvement and production of one's own I as a professional of the academic community), goal (forming a culture of academic integrity of future doctors of philosophy in the process of their professional training by involving them in an axiological-reflective academic environment, which includes the observance of a responsible and value-principled position in interaction with various social, educational and scientific institutions, the exchange of professional assets between the subjects of the environment through the introduction of a complex of pedagogical technologies) and tasks.

Key words: *academic integrity, doctor of philosophy, motivation-goal component, higher education institution, professional values, system.*

Теоретичне обґрунтування проблеми.

Сьогодні система освіти України переживає стан глобальних важких змін. Із формуванням процесів розвитку ринкової економіки, створенням конкретних соціально-економічних умов і конкурентоспроможності, формуванням сприятливих передумов для активізації діяльності майбутній доктор філософії повинен у найвищій мірі бути адаптований до усіх змін, а також поглинати та передавати знання, демонструвати вміння та навички відповідно до викликів сучасності. Одним зі стратегічних завдань освітньої політики України є підготовка доброчесних фахівців, які володітимуть високим рівнем кваліфікації та матимуть активну позицію у своїй професійній діяльності. Основними критеріями кваліфікованості сучасного доктора філософії є рівень володіння академічними навичками, спрямованість, орієнтованість на результат, саморозвиток, підвищення кваліфікації, володіння компетенціями, розвиток науково-педагогічної культури та особистісних якостей тощо. Система освіти завжди зазнає змін під час зміни різних сфер життєдіяльності суспільства. Разом з євроінтеграцією системи освіти України необхідно вносити новизну, нові підходи до підготовки кадрів, які будуть відповідати новітнім вимогам та стандартам. Недостатньо якісно підготовлені доктори філософії не будуть відповідати вимогам сучасності (Михайлишин, 2017: 7).

Зацікавлена у прогресі держава завжди ставить високі вимоги до докторів філософії, які вважаються еталоном знань, моралі, взірцем поведінки і зрілості. Усе це впливає на структуру академічної підготовки кадрів. Сучасний майбутній доктор філософії має володіти низкою компетентностей, серед яких: аксіологічно-принципова, доброчесна, моральна; мовно-комунікативна; психологічна; емоційно-етична; інклюзивна; предметно-методична; органі-

заційна; інформаційно-цифрова; проєктувальна; дослідницько-інноваційна; рефлексивна; оцінювально-аналітична; здатність до навчання протягом життя; прогностична; соціальна; полікультурна; громадянська; підприємницька; автономізаційна.

Однією з провідних характеристик майбутнього доктора філософії є професійна поведінка з дотриманням культури академічної доброчесності. Академічно доброчесний майбутній доктор філософії – це особа, яка повинна спиратися на певні морально-етичні принципи у своїй академічній діяльності та житті у цілому. Майбутні доктори філософії повинні спиратися на такі принципи доброчесності: професіоналізм та компетентність; чесність; порядність; свобода та людська гідність; повага та взаємодія довіри; справедливість і толерантність; партнерство; взаємодопомога; демократичність; колегіальність; прозорість; відвертість та відкритість; самосвідомість; робота на результат; формування громадянської культури тощо (Чобітько, 2007: 42).

Методологія та методи. Питання професійної підготовки педагогічних працівників порушувалися у роботах Г. Михайлишин (2017), М. Чобітько (2007); науковий інтерес до суб'єкта освітньо-наукового процесу доктора-філософії посилений у роботах О. Антонової (2019), С. Вітвицької (2019), А. Кузьменко (2023), С. Меньяло (2020); В. Ягупов (2022) та ін. приділяли увагу професійним цінностям та мотивації. У цій роботі за мету прийнято описати мотиваційно-цільовий компонент системи формування культури академічної доброчесності майбутнього доктора філософії у процесі його професійної підготовки. Згідно з метою, дане дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстрагування та конкретизації. Широке застосування методів аналізу, таких як теоретич-

ний, описовий, обробка та інтерпретація, визначає високий рівень комплексності підходу. Окрім того, у рамках статті використано додаткові дослідницькі прийоми, такі як спостереження, класифікація та систематизація, щоб забезпечити більш глибокий та повний аналіз предмету дослідження.

Результати та дискусії. Із метою забезпечення якості освітнього та наукового складників у підготовці майбутніх докторів філософії О. Антоною розроблено цілісну систему, що поєднує взаємопов'язану сукупність таких елементів, як мета, зміст, комплекс новітніх форм, методів та засобів теоретико-практичної підготовки, необхідні умови (Антонова, 2019: 98). С. Вітвицька також підтримує важливість системного підходу у процесі підготовки майбутніх докторів філософії, указуючи на гармонійність поєднання усіх його елементів: мети, завдань, змісту, форм і методів, теорії та практики (Вітвицька, 2019: 102).

Система формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі професійної підготовки розуміється нами як цілісна, упорядкована, взаємозумовлена сукупність компонентів (мотиваційно-цільового, суб'єкт-суб'єктного, змістового, середовищного, технологічного, оцінно-результативного) (Кузьменко, 2023: 273–274), які мають активну інтеракцію між собою та соціальним оточенням, дають змогу функціонування академічного середовища ЗВО як провідного чинника формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії.

Фундаментальним вважаємо мотиваційно-цільовий компонент та вважаємо за потрібне уможливити його більш деталізований огляд та характеристику. *Мотиваційно-цільовий* компонент визначає провідні цінності, інтереси, потреби, мету та завдання. «Цінності безпосередньо впливають на формування та насичення мотиваційної сфери фахівців, визначають суб'єктне ставлення до самого себе як до професійного суб'єкта, викарбовують його професійну позицію як професіонала, впливають на формування ціннісно-мотиваційної підвалини професійної суб'єктності» (Ягупов, 2022: 689–700).

Серед **професійних цінностей** майбутнього доктора філософії ми виокремлюємо чесність, довіру, порядність, сумлінність, справедливість, повагу, мужність, доброчесність, правдивість, толерантність, верховенство права, законність, прозорість, послідовне відстоювання, відкритість, демократизм, взаємодопомогу, взаємо-

повагу, відповідальність, професіоналізм, компетентність, наукову сумлінність, партнерство, самовдосконалення, вдосконалення й т. ін.

Професійні цінності є фундаментом для становлення фахівця як професіонала, та саме вони визначають мотиваційну сферу професійної діяльності й її цільові орієнтири.

Для розуміння мотиваційної сфери варто усвідомлювати породження мотиву. Мотив виникає на основі інтересу та потреби. Саме інтерес впливає на ефективність, процес та результативність будь-якої діяльності, а також є її основним побудником. Головним **інтересом** майбутнього доктора філософії тут постає добросовісна професійна орієнтованість з урахуванням цінностей та принципів культури поведінки учасника освітньо-наукового процесу.

Іншим складником мотиву є потреба. В. Меньйло зазначає, що «потреба – це певний психічний стан, який створює передумову діяльності та визначає спрямованість особистості та її подальшу активність» (Меньйло, 2020: 288). Зважаючи на зазначене, до **професійних потреб** майбутніх докторів філософії першочергово належить освітньо-наукова самореалізація (успішне закінчення навчання в аспірантурі та захист дисертаційного дослідження, оприлюднення результатів оригінальних розвідок, визнання серед колег та керівництва тощо) з подальшим самовдосконаленням і продукуванням власного автентичного Я як професіонала академічної спільноти.

Ці основоположники (інтерес і потреба) утворюють мотив. Етимологічно «мотив» сягає корінням латинської мови *movere* – «приводити в рух», «штовхати», а його грецький еквівалент *motivus – kinetikos* – «привід», «рушійна сила». Р. Сінг вважає, що мотив – це не тип людської реакції, а причина або рушійна сила, що стоїть за певним учинком, а також може бути добрим (благочестивий) або поганим (негативним) (Rashmi, 2022).

Кожний майбутній доктор філософії має свій комплект актуальних потреб, інтересів та певних мотивів. Одним із найбільш виражених мотивів є подальше прагнення навчити дисципліні здобувачів, поширити науково-дослідні розвідки, упровадити власні методики, технології викладання, оприлюднити результати діяльності та отримати задоволення від реакції реципієнтів (здобувачів, колег, керівництва, академічної спільноти та ін.).

Сукупність та організованість мотивів формує мотивацію. Мотивація – «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину

до конкретних форм діяльності або поведінки» (Гончаренко, 1997: 217); сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації (Колот, 2022: 16). Мотивація – це фізіологічно-психологічний процес, який керує поведінкою людини, спонукає її до дії. Від рівня мотивації особистості залежить рівень ефективності її діяльності. Мотивація майбутнього доктора філософії опосередковано впливає на якість педагогічної і наукової практики через його залучення до професійної академічної діяльності.

Мотивацію можна поділити на такі типи: зовнішня, внутрішня й інтегративна. Своєю чергою, зовнішня розділяється на ту, що передбачає матеріальну винагороду і бажання отримати схвалення інших. Внутрішня мотивація поділяється на два типи, а саме: на ту, що відповідає за спрямованість на процес, і ту, яка відповідає за самореалізацію, саморозвиток і самовдосконалення. Інтегративний тип мотивації передбачає погодженість цілей фахівця із цілями колективу (Kumar, 2023: 3).

Тож у цій роботі ми розуміємо мотивацію як сукупність зовнішніх, внутрішніх та інтеграційних тригерів, що спонукають до діяльності задля досягнення мети. Таким чином, формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі їхньої професійної підготовки уможливується за рахунок:

1. Зовнішньої мотивації: можливість отримувати гранти; освітньо-наукові подорожі на конференції, стажування, підвищення кваліфікації; винагорода за науково-дослідні роботи; рейтингування тощо.

2. Внутрішньої мотивації: спрямованість на реалізацію потенціалу майбутнього доктора філософії як доброчесного учасника освітньо-наукової спільноти, самовдосконалення та самореалізацію, професійний розвиток, покращувати власні вміння та навички. Самодетермінація і самоактуалізація є поштовхом досягати нові вершини. Чим більше майбутній доктор філософії отримує, тим більше посилюється жага до нових професійних звершень та здобутків. Цей процес може бути безперервним, якщо майбутній доктор філософії одержує особисту задоволеність від отримання позитивних результатів, відчуває свою ефективність, як особистісну, так і професійну.

3. Інтегративної мотивації. Необхідно зазначити, що мотивованих до праці майбутніх докторів філософії вирізняє, окрім

прагнення до підвищення особистих професійних результатів, бажання зробити внесок в успіх закладу, де вони працюють. Тут інтегративна мотивація позначає формування та розвиток ідей культури академічної доброчесності у майбутнього доктора філософії під час його професійної підготовки, що задовольняє потреби, інтереси та цілі не лише власне майбутнього доктора філософії, а також кафедри, факультету, інституту, ЗВО та освітньо-наукової спільноти у цілому; усвідомлення себе – майбутнього доктора філософії – частиною команди/колективу, яка має погоджені цілі та забезпечує успіх усіх учасників діяльності та передбачає ефективну взаємодію.

Продуктивне формування культури академічної доброчесності майбутнього доктора філософії у процесі професійної підготовки залежить від тісного зв'язку мотивації і мети, що і становить мотиваційно-цільовий компонент. Мета – це те, до чого прагне людина, для чого він працює, за що бореться, чого хоче досягти у своїй діяльності. Без мети свідомої діяльність неможлива (Максименко, 2024). Загальна мета системи формування культури академічної доброчесності майбутнього доктора філософії зумовлена освітньою політикою Європейського Союзу, державним соціальним замовленням, специфікою закладу вищої освіти та суспільним запитом. Загальна мета змодельованої нами системи полягає у структурованому *формуванні культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі їхньої професійної підготовки шляхом залучення їх у аксіологічно-рефлексивне академічне середовище, що передбачає дотримання відповідальної та ціннісно-принципової позиції у взаємодії з різними соціальними, освітньо-науковими закладами, обміну професійними надбаннями між суб'єктами середовища через упровадження комплексу педагогічних технологій*. Цю мету ми вбачаємо перфекційною, адже єдиного рівня сформованості до готовності реалізації ідей культури академічної доброчесності у майбутніх докторів філософії практично неможливо досягнути після завершення професійної підготовки в умовах ЗВО.

Мотиваційно-цільовий компонент є першоджерелом у формуванні культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі професійної підготовки. Він забезпечуватиме спрямованість особистості до пошуку, зумовлюючи усвідомлення своїх можливостей, своєї місії, наполегливості у досягненні цілей, звичку до невпинної та копіткої праці. Повноцінний розвиток та саморозвиток майбутнього

доктора філософії є справжніми тільки за умови пробудження його внутрішнього джерела-регулятора, тобто мотиву, детермінуючи діяльність.

Мотиваційно-цільовий компонент представлено морально-ціннісним ставленням до своєї професії; активно-позитивним ставленням до пошукової роботи як до особистісної цінності; стимулюванням дослідницької активності; виконанням професійних обов'язків відповідно до етичного кодексу ученого; стійкою потребою та наполегливістю у пошуку ефективних шляхів вирішення професійних завдань засобами науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти; активністю у саморозвитку.

Відповідно до інтересів, прагнень, мотивів, мотивації та мети основні **завдання** мотиваційно-цільового компоненту під час формування та розвитку культури академічної доброчесності у майбутніх докторів філософії у процесі професійної підготовки:

формування розуміння та усвідомлення кожним майбутнім доктором філософії характеру та значущості мотивації з імплементації ідей культури академічної доброчесності у процесі здійснення освітньо-наукової діяльності;

– розвиток мотиваційно-ціннісної сфери та академічних морально-етичних принципів;

– активізація творчого та критичного мислення, інтенсифікація рефлексивних цінностей;

– фундація для професійного зростання та плідної освітньо-наукової кар'єри;

– становлення власної автентичної особистості майбутнього доктора філософії.

Висновки. Таким чином, спрямованість майбутнього доктора філософії на реалізацію ідей культури академічної доброчесності детермінується мотиваційно-цільовим компонентом, який уміщує у себе триєдність мотиваційного, ціннісного та цільового складників. Мотиваційно-цільовий компонент формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі їхньої професійної підготовки проявляється як аксіологічний аспект із певною низкою цінностей, які формують інтереси, мотиви, мотивацію та мету і відповідні завдання.

Мотиваційно-цільовий компонент формування культури академічної доброчесності майбутніх докторів філософії у процесі їхньої професійної підготовки прогнозує наявність у майбутніх фахівців освітньо-наукової сфери цілісної системи уявлень щодо майбутньої професії, наявність соціальних установок стосовно фахової діяль-

ності, її рівня, а також наявність інтересів, прагнень, потреб, мотивів, мотивацій, мети та усвідомлення задач. Даний компонент передбачає, окрім оцінки розуміння мети професійної підготовки відповідного рівня, ще й схильність здобувачів третього освітньо-наукового рівня до навчально-пізнавальної, викладацької та науково-дослідної майбутньої академічної діяльності; наявність стійкої мотивації у процесі професійної підготовки та протягом виконання професійних завдань та обов'язків. Даний компонент характеризується жагою до професійного зростання, кар'єрного успіху, які актуалізують професійне самовдосконалення майбутнього доктора філософії.

Перспективними вважаємо подальші розвідки щодо компонентів системи формування культури академічної доброчесності майбутнього доктора філософії у процесі професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Системний підхід до підготовки докторів філософії з освітніх/педагогічних наук: український, європейський та світовий досвід. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2019. С. 97–100.
2. Вітвицька С. Інноваційність у підготовці докторів філософії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2019. С. 101–104.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Колот А.М. Мотивація персоналу : підручник. Київ : НКЕУ, 2002. 337 с.
5. Кузьменко А.О. Структурні компоненти системи підготовки майбутніх докторів філософії до реалізації ідей академічної доброчесності. *Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище*. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 273–275.
6. Максименко С.Д. Мета і мотиви діяльності. Загальна психологія. 2004. http://psih.pp.ua/22305_meta_i_motivi_diyalnosti_meta_ce_te_do_chogo_praгне_людина_для_чого_він_працює_за.html
7. Меньяйло В.І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності : дис. ... д.пед.н. : 13.00.04. Запоріжжя, 2020. 756 с.
8. Михайлишин Г.Й. Перспективи професійної підготовки педагогічних працівників у контексті Закону України «Про освіту». *Гірська школа українських Карпат*. 2017. № 16. С. 5–10.
9. Чобітько М.Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. ... д.п.н. Київ, 2007. 42 с.
10. Ягупов В.В. Методологічні проблеми розуміння та формування ціннісно-мотиваційної складової професійної суб'єктності фахівців. *Проблеми цивілі-*

заційної суб'єктності України: місія науки і освіти. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 722 с.

11. Jai Kumar. Influence of motivation on teachers' job performance. Humanities and social sciences communications. China. Business School, Sichuan University. 2023. P. 11.

12. Rashmi Singh. Difference between Intention and Motive. Importance of motive in Law of Crime 2022. URL: <https://portal.theedulaw.com/SingleNotes?title=difference-between-intention-and-motive-importance-of-motive-in-law-of>

REFERENCES

1. Antonova O. (2019) Systemnyy pidkhid do pidhotovky doktoriv filosofiyi z osvity / pedahohichnykh nauk: ukrayins'kyy, yevropeys'kyy ta svitovyy dosvid. [Systematic approach to the training of doctors of philosophy in educational / pedagogical sciences: Ukrainian, European and world experience]. *Innovatsiynyy rozvytok vyshchoyi osvity: hlobal'nyy, yevropeys'kyy ta natsional'nyy vymiry zmin* [Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change]. Sumy. SumDPU named after A.S. Makarenko. P. 97–100. [in Ukrainian]

2. Vitvytska S. (2019). Innovatsiynist' u pidhotovtsi doktoriv filosofiyi. [Innovation in the training of doctors of philosophy]. *Innovatsiynyy rozvytok vyshchoyi osvity: hlobal'nyy, yevropeys'kyy ta natsional'nyy vymiry zmin* [Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change]. Sumy. SumDPU named after A.S. Makarenko. P. 101–104 [in Ukrainian]

3. Honcharenko S. (1997). Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid. 376p. [in Ukrainian]

4. Kolot A.M. (2002). Motyvatsiya personalu. [Personnel motivation]: textbook. Kyiv: NKEU. 337 p. [in Ukrainian]

5. Kuzmenko A.O. (2023). Strukturni komponenty systemy pidhotovky maybutnikh doktoriv filosofiyi do realizatsiyi idey akademichnoyi dobrochesnosti. [Structural components of the system of training future doctors of philosophy to implement the ideas of academic integrity]. *Akademichna dobrochesnist', vidkryta nauka ta shtuchnyy intelekt: yak stvoryty dobrochesne osvitnye seredovyshche. [Academic integrity, open science and artificial intelligence: how to create a virtuous educational environment]*. Lviv–Torun. Liha-Press. P. 273–275 [in Ukrainian]

6. Maksimenko S.D. (2004). Meta i motyvy diyal'nosti. [Purpose and motives of activity]. *Zahal'na psykholohiya [General Psychology]*. http://psih.pp.ua/22305_meta_i_motyvy_dajnosti_meta_ce_te_do_chogo_prane_ludyna_dlya_chogo_vin_pratbye_z.html [in Ukrainian]

7. Menyaylo V.I. (2020). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maybutnikh doktoriv filosofiyi do doslidnyts'ko-innovatsiynoyi diyal'nosti [Theoretical and methodological principles of training future doctors of philosophy for research and innovation activities]. Doctor of pedagogy 13.00.04. – theory and methodology of professional education. Zaporizhzhia. 756p. [in Ukrainian]

8. Mykhailyshyn G.Y. (2017). Perspektyvy profesiynoi pidhotovky pedahohichnykh pratsivnykiv u konteksti Zakonu Ukrayiny «Pro osvitu». [Prospects of professional training of pedagogical workers in the context of the Law of Ukraine «On Education»]. *Hirs'ka shkola ukrayins'kykh Karpat [Mountain School of the Ukrainian Carpathians]*. No. 16. P. 5–10 [in Ukrainian]

9. Chobitko M.H. (2007). Teoretyko-metodolohichni zasady osobystisno oriyentovanoi profesiynoi pidhotovky maybutnikh uchyteliv [Theoretical and methodological principles of personally oriented professional training of future teachers]: Author's abstract. thesis ... doctor of pedagogy of Sciences / APNU Institute of Pedagogical Education and Adult Education. K. 42 p. [in Ukrainian]

10. Yagupov V.V. (2022). Metodolohichni problemy rozumynnya ta formuvannya tsinnisno-motyvatsiynoyi skladovoyi profesiynoi sub'yektnosti fakhivtsiv. Problemy tsyvilizatsiynoyi sub'yektnosti Ukrayiny: misiya nauky i osvity [Methodological problems of understanding and formation of the value-motivational component of professional subjectivity of specialists. Problems of the civilizational subjectivity of Ukraine: the mission of science and education]. K.: Institute of the Gifted Child of the National Academy of Sciences of Ukraine. 722 p. [in Ukrainian]

11. Jai Kumar (2023). Influence of motivation on teachers' job performance. Humanities and social sciences communications. China. Business School, Sichuan University.. P.11 [in English]

12. Rashmi Singh. (2022). Difference between Intention and Motive. Importance of motive in Law of Crime. URL: <https://portal.theedulaw.com/SingleNotes?title=difference-between-intention-and-motive-importance-of-motive-in-law-of> [in English]

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024.
The article was received 28 February 2024.

УДК 37.012:17.022.1-027.561:[378:373.2.011.3-051]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-9>

ПОТЕНЦІАЛ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Попович Оксана Михайлівна,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
декан педагогічного факультету
Мукачівський державний університет
ksysha31071984@ukr.net
orcid.org/0000-0002-0321-048X

Мета статті – теоретичне обґрунтування потенціалу акмеологічного підходу у формуванні професійного іміджу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Для реалізації окресленої мети та уточнення сутності наукових дефініцій дослідження використано теоретичні **методи** – системно-структурний аналіз та систематизація філософських, психологічних і педагогічних праць. **Результати.** Розглянуто найбільш актуальні трактування вітчизняними науковцями понять «імідж», «професійний імідж» та «професійний імідж вихователя закладу дошкільної освіти». Імідж педагога розглянуто крізь призму феномену педагогічної майстерності і розкрито структурні компоненти, які здійснюють вагомий вплив на його формування. Обґрунтовано сутність акмеологічного підходу. Акцентовано увагу на тому, що акмеологічний підхід передбачає: цілісне вивчення людини в освітньому середовищі як особистості, індивідуальності та суб'єкта життєдіяльності; створення педагогічних умов для мотивації успіху, актуалізації потреби у досягненнях, прагнення до високих результатів, до творчості; організацію творчої діяльності; оцінку якості освіти з позицій саморозвитку та самовдосконалення педагога і вихованця; професіоналізм як вищий рівень практичної реалізації сутнісних сил людини у власній професійній діяльності та ін. **Висновки.** Професійний імідж вихователя – це спеціально створений візуально-аудіальний образ, який дає змогу проявляти найкращі особистісно-ділові якості. Характеристиками професійного іміджу майбутніх фахівців дошкільної освіти визначаємо професійну компетентність, педагогічну майстерність, рефлексію, імпровізацію та спілкування. Вагомим потенціалом у формуванні професійного іміджу володіє акмеологічний підхід, адже умовами, за яких цей процес відбувається ефективно, є: наявність фахових знань, умінь, навичок та відповідних особистісно-ділових якостей, готовність до здійснення творчої професійної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти, володіння технологією самопрезентації, спрямованість на постійний саморозвиток та самовдосконалення.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, професійна підготовка, імідж, професійний імідж, акме, акмеологія, акмеологічний підхід.

THE POTENTIAL OF THE ACMEOLOGICAL APPROACH IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL IMAGE OF FUTURE EDUCATORS AT PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Popovych Oksana Mykhailivna,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Preschool and Special Education,
Dean of the Pedagogical Faculty
Mukachevo State University
ksysha31071984@ukr.net
orcid.org/0000-0002-0321-048X

The purpose of the article is to theoretically substantiate the potential of the acmeological approach in the formation of professional image of future educators at preschool educational institutions. To realize this goal and clarify the essence of scientific definitions of the research, we have used such theoretical **methods** as systematic and structural analysis and systematization of philosophical, psychological and pedagogical works. **Results.** The author of the article has considered the most relevant interpretations of the concepts of «image», «professional image» and «professional image of an educator of preschool educational institution» by national scientists. The image of a teacher has been considered through the prism of the phenomenon

of pedagogical skill and the structural components that have a significant impact on its formation. The essence of the acmeological approach has been substantiated. It has been emphasized that the acmeological approach involves: a holistic study of a person in the educational environment – as a personality, individuality and subject of life; creation of pedagogical conditions for motivating success, actualization of the need for achievement, the desire for high results, creativity; organization of creative activity; assessment of the quality of education from the standpoint of self-development and self-improvement of the teacher and student; professionalism as the highest level of practical realization of the essential forces of a person in his or her own professional activity, etc. **Conclusions.** The professional image of an educator is a specially created visual and auditory image that allows you to show the best personal and business qualities. The characteristics of the professional image of future specialists at preschool educational institutions have been defined as professional competence, pedagogical skills, reflection, improvisation and communication. The acmeological approach has a significant potential in the formation of professional image, because the conditions under which this process is effective are: availability of professional knowledge, skills, abilities and relevant personal and business qualities, readiness to carry out creative professional activities in the conditions of preschool educational institutions, mastery of self-presentation technology, focus on continuous self-development and self-improvement.

Key words: *future preschool teachers, professional training, image, professional image, acme, acmeology, acmeological approach.*

Вступ. Професійна освіта сьогодні розглядається як одна з найбільш актуальних теоретичних та практичних проблем від вирішення якої залежить рівень економічного та соціального розвитку держави. Відповідно, першочерговими вимогами до особистості майбутнього фахівця є здатність до творчості, професійна мобільність, потреба у постійному професійному саморозвитку та самовдосконаленні. Модернізована дошкільна освіта потребує сформованості у майбутніх вихователів професійного іміджу, який уможливує здійснення якісної професійної діяльності в закладах дошкільної освіти, оскільки являє собою емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості вихованців, батьків, адміністрації та ін. Оскільки творча самореалізація фахівців дошкільної освіти передбачає високий професіоналізм, розвиток творчого потенціалу та готовність до творчої педагогічної діяльності, то серед нових наукових напрямів, що дають змогу ефективно вирішити цю проблему, виокремлюємо акмеологічний підхід, спрямований на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її розвиток, рух від однієї вершини до іншої, досягнення акме на різних рівнях зрілості тощо. Вагомим є також те, що акмеологічний підхід конкретизує ідеї гуманізації освіти.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтовно та різнопланово досліджена Т. Атрощенко, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківською, Л. Зданевич, В. Івановою, К. Крутій, Н. Миськовою, А. Чаговець та ін. Науковці одностайні у необхідності якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, основна мета професійної діяльності яких – організація навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетент-

ностей відповідно до державного стандарту (Професійний стандарт, 2021). Останніми роками у вітчизняних наукових студіях посилюється інтерес до проблем іміджу та його формування у майбутніх педагогів, про що свідчать напрацювання О. Апостол, А. Йокоб, О. Ковальової, М. Кордубан, М. Навроцької, Ю. Толкачевої, Н. Трофаїли та ін. Слід зазначити, що більшість дослідників акцентує увагу на сутності іміджу в цілому та визначенні проблеми формування позитивного іміджу особистості у закладах вищої освіти, а питанням дослідження формування професійного іміджу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та використання педагогічної іміджології у системі професійної підготовки, на нашу думку, не приділено належної уваги. Акмеологічні основи професійної підготовки здобувачів вищої освіти знаходимо у працях таких учених, як О. Вознюк, О. Дубасенюк, С. Калаур, С. Пальчевський, О. Пинзеник, Н. Сегеда, В. Федоришин та ін. Дослідники аргументують вагомість акмеології як науки та її основних положень задля ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців, що уможливить якісну професійну діяльність та створить передумови для досягнення особистого та професійного «акме».

Методологія та методи. Для реалізації окресленої мети та уточнення сутності наукових дефініцій дослідження використано теоретичні методи – системно-структурний аналіз та систематизація філософських, психологічних і педагогічних праць.

Результати та дискусії. Погоджуємося з А. Йокоб, що на сучасного вихователя покладається велика відповідальність, зумовлена гострими викликами сьогодення, швидкими змінами у глобалізованому суспільстві і, беззаперечно, багатоаспектними функціями професійної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти. Голов-

ними вимогами до вихователя є професійна компетентність, конкурентоспроможність, готовність до змін, мобільність, здатність до творчого вирішення нестандартних педагогічних ситуацій та професійний імідж, який значною мірою впливає на загальний імідж закладу дошкільної освіти, ефективність його функціонування та ін. (Йокоб, 2022: 160).

Згідно з трактуванням Н. Трофаїли, імідж – цілеспрямовано сформований, інтегральний образ, зумовлений відповідністю внутрішніх і зовнішніх якостей суб'єкта, призначений забезпечити гармонійний взаємовплив цього суб'єкта з навколишнім світом. Являючи собою систему взаємопов'язаних характеристик фахівця, імідж стає засобом вирішення особистих і професійних проблем (Трофаїла, 2019). М. Кордубан та Ю. Толкачева, імідж уважають «невід'ємною частиною кожної людини через те, що відіграє велику роль у взаємодії із соціумом, є важливою частиною впливу й успішності» (Кордубан, Толкачева, 2021: 196) та визначають його як «символічний образ суб'єкта, який характеризується динамікою, неподільною єдністю чуттєвих і змістовних компонентів, відтворює потреби соціальної групи. Це не лише про зовнішність та вміння добре виглядати, це ще й про адекватність міркувань, грамотність та культуру мови» (Кордубан, Толкачева, 2021: 198). Автори розглядають імідж у таких аспектах, як: зовнішній вигляд (зачіска, одяг, аксесуари), міміка та погляд, кінетичний імідж (постава, хода), вербальний імідж (тембр голосу, інтонація, словниковий запас), дуже важливий психологічний аспект іміджу, інакше кажучи, внутрішній світ людини. До нього можуть належати особисті принципи, світогляд, етичні настанови та соціальні стереотипи (Кордубан, Толкачева, 2021: 196). Професійно-педагогічний імідж В. Ісаченко розуміє як «емоційно забарвлений психічний образ, який склався в масовій свідомості і має характер стереотипу, що легко трактується». Водночас «йому притаманні значні регуляторні властивості, він відчутно впливає на пояснювальні механізми свідомості, поведінки і вибір іншої людини як учасника й споживача сфери освітніх послуг» (Ісаченко, 2004).

Імідж вихователя, як стверджує А. Йокоб, – це «важлива професійна якість, емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості вихованців, їхніх батьків, колег, соціального оточення» (Йокоб, 2022: 162). Основними складниками іміджу майбутніх вихователів авторка вважає «зовнішню привабливість,

культуру спілкування, високоморальну поведінку, манери, етикет. Професійний імідж майбутніх вихователів ЗДО розуміється як цілісний, динамічний феномен, зумовлений поєднанням професійних якостей та особистісних (внутрішніх і зовнішніх) рис, що визначають якість його професійної діяльності в умовах ЗДО» (Йокоб, 2022: 160). Погоджуємося з А. Йокоб щодо таких позицій: 1) створення професійного іміджу пов'язане з необхідністю демонстрації професіоналізму, найбільш привабливих зовнішніх якостей особистості майбутніх вихователів ЗДО тощо; 2) професійний імідж виступає потужним засобом комунікації, має великий вплив на всіх учасників освітнього процесу ЗДО, а також відображає внутрішній світ фахівця, світогляд, спосіб мислення, менталітет тощо; 3) професійний імідж майбутніх вихователів залежить від: сформованої професійної компетентності, наявності відповідних особистісно-професійних, ділових якостей та володіння технологією самопрезентації (Йокоб, 2022: 162).

Професійний імідж вихователя закладу дошкільної освіти трактується Т. Марєєвою як «якісна характеристика особистості, що сприяє прояву її внутрішніх установок, особистісних якостей, життєвих позицій, знань і професіоналізму через зовнішні виразники: зовнішній вигляд, поведінку, особливості вербального і невербального спілкування, специфіку оформлення рукотворного середовища, які суттєво впливають на організацію міжособистісної взаємодії та реалізацію професійних функцій фахівця» (Марєєва, 2017: 17). Компонентами професійного іміджу вихователя дослідниця вважає: «візуальний (зовнішній вигляд, невербальні засоби комунікації, предметне середовище вихователя), аудіальний (володіння технікою та комунікативними якостями мовлення, ораторським мистецтвом), професійний (компетентність вихователя, якість його праці загалом, досвід, репутація, уміння самовдосконалюватися) та внутрішній (педагогічна спрямованість, психічне й психологічне, соціальне і духовне здоров'я, особистісно-професійні якості педагога)» (Марєєва, 2017: 15). Авторка акцентує увагу на тому, що всі компоненти професійного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти у сукупності й кожен зокрема є соціально зумовленими і соціально зорієнтованими водночас. Т. Марєєва пояснює це тим, що «формування і розвиток будь-якого з компонентів професійного іміджу вихователя ДНЗ залежить від соціального оточення, а також поглядів, цінностей, уподобань, смаків,

еталонів тощо, що переважають у ньому. Адже кожен із визначених складників іміджу більшою або меншою мірою зазнає змін і трансформацій залежно від тих вимог, які висуваються різними суб'єктами освітньої взаємодії: дітьми, їхніми батьками, колегами й керівництвом ДНЗ, громадськістю тощо, та тих, які висуває до себе педагог» (Марєєва, 2017: 17).

Виникнення і розвиток професійного іміджу вихователя дітей дошкільного віку, на думку Н. Трофаїли, стають можливими тільки під впливом професійної діяльності, яка стає його умовою та показником. Позитивний професійний імідж майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти можливий за таких умов: наявності ґрунтовних знань із дошкільної педагогіки і психології, фахових методик; уміння спілкуватися з усіма учасниками освітнього процесу в ЗДО, спостерігати та аналізувати свої дії і дії інших, грамотно вирішувати конфліктні ситуації, самовдосконалюватися та розвиватися, створювати привабливий зовнішній вигляд; вияву любові до дітей і до своєї професії, гуманності, тактовності, відповідальності та порядності (Трофаїла, 2019: 218). Основними складниками іміджу вихователя вважаємо візуальну привабливість, вербальну і невербальну поведінку, манери, етикет тощо.

Цікавою є позиція О. Козлової, яка імідж педагога розглядає крізь призму феномену педагогічної майстерності і виокремлює структурні компоненти, які здійснюють вагомий вплив на його формування: морально-духовні цінності (гуманістична спрямованість, життєві ідеали, совісність, правдивість, чесність, національна гідність, толерантність тощо); розвиток вільної, гуманної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її морально-духовних цінностей, критеріями яких виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, уміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри особистості; педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність тощо); професійні знання (досконале знання предмету, що викладає педагог, провідних дисциплін: філософії, психології, педагогіки; соціології, анатомії й фізіології людини, методики викладання і навчання тощо); соціально-педагогічні якості (організаторські, витримка, принциповість і вимогливість, творчий склад мис-

лення, оптимізм, увага, тактовність тощо); педагогічна техніка (зовнішність, вербальні і невербальні засоби спілкування, дотримання темпу, ритму, стилю, здатність до регулювання власної поведінки та самопочуття, уміння здійснення дидактичних операцій тощо) (Козлова, 2012: 42).

У процесі взаємодії з усіма учасниками освітньо-виховного процесу в закладі дошкільної освіти розкриваються внутрішній і професійний компоненти іміджу вихователя, які й визначають успішність реалізації його професійних функцій. Це виявляється у його майстерності та відбивається на сприйнятті педагога дітьми, їхніми батьками, колегами, керівництвом, громадськістю у цілому як компетентного фахівця, тобто на його іміджі.

Згідно з логікою нашого дослідження, розкриємо сутність акмеологічного підходу. Акмеологія у цілому постає як теоретико-методологічний підхід, який орієнтує вищі досягнення у цілісному розвитку людини в умовах освітніх систем. Акмеологічний підхід передбачає: цілісне вивчення людини в освітньому середовищі як особистості, індивідуальності та суб'єкта життєдіяльності; створення педагогічних умов для мотивації успіху, актуалізації потреби у досягненнях, прагнення до високих результатів, до творчості; організацію творчої діяльності; оцінку якості освіти з позицій саморозвитку та самовдосконалення педагога та вихованця; професіоналізм як вищий рівень практичної реалізації сутнісних сил людини у власній професійній діяльності та ін.

Як стверджує О. Дубасенюк, акмеологічний підхід впливає на особистісно-професійне становлення суб'єктів педагогічної освіти та їх взаємодію. Водночас акмеологічний підхід постає як стратегічний орієнтир, що спрямовує педагогічний процес на акмеологічну (творчо-вершинну, самоактуалізаційну, самореалізаційну) якість особистісного та професійного становлення людини, тобто на досягнення нею вершин у фізичному, духовно-моральному й професійному розвитку (Дубасенюк, 2015: 25). Погоджуємося з авторкою, що «у контексті особистісно акме-орієнтованого підходу у майбутніх педагогів формуються позиції визнання самоцінності і неповторності особистості; створення умов для найбільш повної реалізації природних сил особистості в педагогічному процесі; суб'єкт-суб'єктна позиція у взаєминах суб'єктів освіти» (Дубасенюк, 2015). Своєю чергою, М. Євтух та Т. Скорик визначальними чинниками становлення професійної успішності за акмеологічного підходу виокремлюють: здібності

до педагогічної діяльності; професійну компетентність; педагогічну мотивацію (свідомий умотивований вибір професії); гуманістичну спрямованість (любов до дітей, повага, толерантність тощо); особистісні якості (чесність, справедливість, чемність, вимогливість, цілеспрямованість, працездатність, наполегливість тощо) та зовнішні чинники (безпечне освітнє середовище, співпраця і підтримка педагогічного колективу тощо) (Євтух, Скорик, 2020: 10).

Висновки. Отже, професійний імідж вихователя – це спеціально створений візуально-аудіальний образ, який дає змогу проявляти найкращі особистісно-ділові якості. Характеристиками професійного іміджу майбутніх фахівців дошкільної освіти визначаємо професійну компетентність, педагогічну майстерність, рефлексію, імпровізацію та спілкування. Вагомим потенціалом у формуванні професійного іміджу володіє акмеологічний підхід, адже умовами, за яких цей процес відбувається ефективно, є: наявність фахових знань, умінь, навичок та відповідних особистісно-ділових якостей, готовність до здійснення творчої професійної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти, володіння технологією самопрезентації, спрямованість на постійний саморозвиток та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубасенюк О.А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 84. С. 25–30.
2. Євтух М.Б., Скорик Т.В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 7(163). С. 8–13.
3. Ісаченко В.В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи. Одеса, 2004. 215 с.
4. Йокоб А. Професійний імідж майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти як проблема психолого-педагогічних студій. *Молодь і ринок*. 2022. № 7–8(205–206). С. 159–162.
5. Козлова О.Г. Відображення особистісно-професійного іміджу вчителя у феномені педагогічної майстерності. *Постметодика*. 2012. № 6. С. 40–44.
6. Кордубан М., Толкачева Ю. Формування професійного іміджу майбутніх фахівців дошкільної освіти під час їх навчання в закладі вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 40. Т. 2. С. 195–199.
7. Марєєва Т. Професійний імідж вихователя дошкільного навчального закладу та його структура. *Науковий погляд у майбутнє*. 2017. № 3(06–03). С. 10–19.
8. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти»: Наказ Міністерства економіки

України № 755-21 від 19.10.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

9. Трофайла Н. Професійний імідж вихователя закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 68. С. 216–219.

REFERENCES

1. Dubasenyuk, O.A. (2015). Akmeolohichnyy pidkhid yak stratehichnyy oriyentyr osobystisno-oriyentovanoi pedahohichnoyi osvity [Acmeological approach as a strategic reference point of personality-oriented pedagogical education]. *Problems of education: a collection of scientific papers*. Vol. 84. Zhytomyr-Kyiv, pp. 25–30.
2. Yevtukh, M.B., Skoryk, T.V. (2020). Akmeolohichnyy pidkhid do stanovlennya profesiyanoi uspihnosti maybutn'oho vchytelya [Acmeological approach to the formation of professional success of the future teacher]. *Bulletin of the Chernihiv National University named after T.G. Shevchenko*. Chernihiv: NUCHK, Vol. 7 (163), pp. 8–13.
3. Isachenko, V.V. (2004). Formuvannya profesiyno-pedahohichnoho imidzhu maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly [Formation of the professional and pedagogical image of future teachers of the higher school]. *Odesa*, 215 p.
4. Yokob, A. (2022). Profesiyyny imidzh maybutnikh vykhovateliv zakladu doshkil'noyi osvity yak problema psykholoho-pedahohichnykh studiy [Professional image of future preschool teachers as a problem of psychological and pedagogical studies]. *Youth and the market*, Vol. 7–8 (205–206), pp.159–162.
5. Kozlova, O.G. (2012). Vidobrazhennya osobystisno-profesiy-noho imidzhu vchytelya u fenomeni pedahohichnoyi maysternosti [Reflection of the personal and professional image of the teacher in the phenomenon of pedagogical mastery]. *Postmethodology*. Vol. 6, pp. 40–44.
6. Korduban, M., Tolkacheva, Yu. (2021). Formuvannya profesiynoho imidzhu maybutnikh fakhivtsiv doshkil'noyi osvity pid chas yikh navchannya v zakladi vyshchoyi osvity [Formation of the professional image of future preschool education specialists during their studies at a higher educational institution]. *Current issues of humanitarian sciences*. Vol. 2, pp. 195–199.
7. Mareeva, T. (2017). Profesiyyny imidzh vykhovatelya doshkil'noho navchal'noho zakladu ta yoho struktura [Professional image of a preschool teacher and its structure]. *Scientific view of the future*. Vol. 3(06-03), pp. 10–19.
8. Profesiyyny standart «Vykhovatel' zakladu doshkil'noyi osvity» [Professional standard «Preschool teacher»]. Order of the Ministry of Economy of Ukraine No. 755-21 dated October 19, 2021. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.
9. Trofayla, N. (2019). Profesiyyny imidzh vykhovatelya zakladu doshkil'noyi osvity [Professional image of a preschool teacher]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova*. Vol. 68, pp. 216–219.

*Стаття надійшла до редакції 29.02.2024.
The article was received 29 February 2024.*

СЕКЦІЯ 5. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.091.313:54]:37.091.33-027.22
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-105-10>

ХІМІЧНА ЕКСПЛОРАЦІЯ: ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ХІМІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ STEM-ПІДХОДІВ

Ямборак Раїса Семенівна,
кандидат географічних наук,
доцент, доцент кафедри хімії

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

raisa.yamborak@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1865-9308

У статті розглянуто важливий аспект удосконалення процесу навчання хімії через інтеграцію STEM-підходів. Мета даного наукового дослідження спрямована на поліпшення якості вивчення хімії шляхом інтеграції STEM-підходів та визначення оптимальних стратегій для підвищення ефективності методи досліджень освітнього процесу. Ураховано ключові проблеми у сучасних методиках викладання хімії та, відповідно, висвітлено перехід у методології викладання хімії з використанням інноваційного підходу з поєднанням принципів науки, технології, інженерії та математики (STEM). Основний акцент поставлено на активне використання STEM-підходів, фокусуючись на концепції «хімічна експлорація». Дослідження виконано з метою оптимізації навчання для збагачення хімічної освіти. Для більш повного та глибшого розуміння ефективності STEM-підходів застосовано такі методи: аналіз літературних джерел, емпіричні дослідження, опитування та анкетування, спостереження, групові обговорення, статистичний аналіз. Розроблено інструментарій для оцінювання впровадження STEM-підходів у процесі вивчення хімічних дисциплін. Розглянуто STEM-підходи як інноваційна позитивна динаміка навчання. Обговорено застосування конкретних STEM-інструментів для підтримки STEM-підходів у хімічному навчанні. Висвітлено важливість інтеграції STEM-підходів для поліпшення навчання хімії. Запропоновано методологію хімічної експлорації. Термін «хімічна експлорація» у нашому дослідженні відіграє ключову роль як дослідження хімії з використанням інноваційних методів та STEM-підходів. Для моделювання хімічних процесів та експериментів на комп'ютері запропоновано до використання технологію симуляції. Наведено приклади симуляційних моделей, які використовуються у навчальному процесі. Для активного навчання запропоновано до використання такі педагогічні стратегії, як кейс-методи. Аргументовано переваги інтеграції STEM-підходів для поліпшення розуміння матеріалу та розвитку критичного мислення студентів. Використано методіку «експертної оцінки» з паралельним використанням прийому «3, 2, 1» у формі STEM-хакатону. Участь у новаторському навчальному процесі дала змогу студентам збагатити свій досвід, розвивати практичні навички та застосовувати теоретичні знання на практиці. Загалом робота підкреслює необхідність удосконалення підходів до викладання хімії, щоб підготувати студентів до викликів сучасного світу і ринку праці.

Ключові слова: *STEM-інструменти, моделювання, інтерактивні методи, хімічна симуляція, кейс-методи, інноваційний підхід, навчальний процес, STEM-хакатон, інтердисциплінарний підхід, розвиток критичного мислення, навчання хімії.*

CHEMICAL EXPLORATION: OPTIMIZATION OF CHEMISTRY EDUCATION THROUGH STEM INTEGRATION

Yamborak Raisa Semenivna,
Candidate of Geographic Sciences,
Associate Professor,
Department of Chemistry Institution of Higher
Education «Podil State University»
raisa.yamborak@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1865-9308

The article examines an essential aspect of enhancing the chemistry learning process through the integration of STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) approaches. The aim of this scientific research is to improve the quality of chemistry education by integrating STEM approaches and identifying optimal

strategies to enhance the efficiency of educational methods. Key issues in contemporary chemistry teaching methods are considered, highlighting the transition to a teaching methodology using an innovative approach that combines principles of science, technology, engineering, and mathematics (STEM). The primary focus is placed on the active utilization of STEM approaches, with a specific emphasis on the concept of chemical exploration. The research is conducted with the goal of optimizing teaching methods to enrich chemical education. To achieve a more comprehensive and in-depth understanding of the effectiveness of STEM approaches, the following methods are applied: literature analysis, empirical research, surveys and questionnaires, observations, group discussions, and statistical analysis. Tools for evaluating the implementation of STEM approaches in the study of chemical disciplines are developed. STEM approaches are discussed as an innovative positive trend in education. The application of specific STEM tools to support STEM approaches in chemical education is considered. The importance of integrating STEM approaches to enhance chemistry education is highlighted. A methodology for chemical exploration is proposed, where «chemical exploration» plays a key role in our study as the exploration of chemistry using innovative methods and STEM approaches. To simulate chemical processes and experiments on a computer, simulation technology is proposed for use. Examples of simulation models used in the educational process are provided. For active learning, pedagogical strategies such as case methods are suggested. The benefits of integrating STEM approaches to improve students' understanding of the material and the development of critical thinking skills are argued. The «expert assessment» methodology is employed, parallel with the use of the «3,2,1» approach in the form of a STEM hackathon. Participation in an innovative educational process has allowed students to enrich their experience, develop practical skills, and apply theoretical knowledge in practice. Overall, the work emphasizes the need to improve approaches to teaching chemistry to prepare students for the challenges of the modern world and job market.

Key words: *STEM tools, modeling, interactive methods, chemical simulation, case methods, innovative approach, educational process, STEM hackathon, interdisciplinary approach, critical thinking development, chemistry education.*

Вступ. Інтеграція STEM-підходів у хімічну освіту не лише відповідає потребам теперішнього освітнього простору, а й вирішує ключові завдання для підготовки студентів до сучасних викликів науково-технічного прогресу, оскільки нестача інтерактивних методів у вивченні хімії призводить, насамперед, до втрати інтересу студентів до цієї науки.

Наукова новизна дослідження полягає у використанні інноваційних методів та підходів у навчанні. Основними визначальними аспектами даної теми є: інтеграція STEM-підходів, інтердисциплінарний підхід, перехід до активного навчання, розвиток критичного мислення, орієнтація на сучасні технології. Дана новаторська ідея сприяє більш ефективному розвитку студентів у сучасному STEM-середовищі.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми. В умовах стрімкого розвитку IT-галузі, робототехніки, нанотехнологій відбувається закономірна зміна освітньої парадигми від «навчання для життя» до «навчання протягом усього життя». Фокусуючись на концепції «хімічна експлорація», триває пошук нових підходів до організації навчального процесу, спрямований на розвиток здібностей здобувачів вищої освіти, формування у них навичок самостійного наукового пізнання та самореалізації особистості. Вирішення цього завдання неможливе лише шляхом передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента, слухача. Змінюється сам підхід до процесу навчання, відбувається його переорієнтація на впровадження новітніх методик. Таким

вимогам відповідає методика STEM-підходів до вивчення хімічних дисциплін. Метою досліджень є оптимізація навчання хімії за допомогою STEM-підходів через упровадження концепції «хімічна експлорація».

2. Методологія та методи. Дослідження має на меті вдосконалення навчання хімії шляхом інтеграції STEM-підходів з акцентом на ефективність, зрозумілість, поєднання хімії з інженерією, математикою, для покращення глибини та комплексності знань студентів.

Завданнями досліджень є розроблення інструментаріїв для оцінювання впровадження STEM-підходів у процесі вивчення хімічних дисциплін.

Об'єктом дослідження є сам процес навчання, його структура як інтегрований навчальний процес, що поєднує хімію з іншими науками природничого профілю.

Предметом досліджень є спрямованість на конкретні аспекти впровадження STEM-підходів із результатами традиційного навчання та оцінку їхнього впливу на якість та результативність навчання.

Основні результати досліджень свідчать про позитивний вплив інтеграції STEM-підходів на процес навчання хімії, здатність студентів застосовувати хімічні знання до реальних ситуацій, допомагають студентам розуміти важливість хімії у світовому контексті.

Наукова новизна дослідження полягає у використанні інноваційних методів та підходів у навчанні. Основними визначальними аспектами даної теми є: інтеграція STEM-підходів, інтердисциплінарний підхід,

перехід до активного навчання, розвиток критичного мислення, орієнтація на сучасні технології. Дана новаторська ідея сприяє більш ефективному розвитку студентів у сучасному STEM-середовищі.

3. Результати та дискусії. Одним із пріоритетних та проривних засобів трансформації у теперішній освіті вважається застосування STEM-методики на різних рівнях, зокрема і для природничо-математичного циклу дисциплін у вишах. Уперше дані методики було запропоновано вченими Національного наукового фонду США у 2001 р. Дана абревіатура в перекладі трактується як «Наука. Технології. Інженерія. Математика» (Science. Technology. Engineering. Mathematics). Уряд, громадські організації, провідні корпорації США, зокрема Intel та Xerox, підтримали дану ідею. Принципи STEM були впроваджені в освітні програми США як зміна освітньої парадигми на практико-орієнтований підхід до побудови змісту освіти. Згодом принципи STEM поширилися у таких країнах, як Великобританія, Франція, Китай, Канада, Туреччина, Австралія, Ізраїль, Україна. В основі STEM-методики покладено чотири принципи: 1) проектна форма організації освітнього процесу, під час якого студенти об'єднуються у групи для спільного вирішення навчальних завдань; 2) практичний характер навчальних завдань; 3) міждисциплінарний характер навчання, за якого використовуються знання кількох предметів; 4) охоплення ключових дисциплін природничого циклу для підготовки спеціаліста з прикладних наукових досліджень. При цьому STEM-підходи та технології вирішують завдання прикладного характеру, а гуманітарні Arts-дисципліни дають змогу знайти вирішення проблеми у стані невизначеності. Таким чином, здобувачі вищів навчаються гармонійного поєднання у різноманітних робочих ситуаціях наукової точності з творчою свободою. Відома освітня парадигма від «навчання для життя» до «навчання протягом життя» опирається на ціннісні орієнтири «оцінювання для навчання», елементами якого є вироблення зрозумілих цілей на відповідний період навчання, отримання зворотного зв'язку, коригування викладачем навчального процесу (Методичні рекомендації, 2022) Відповідно, сучасний освітній ландшафт вимагає удосконалення методів навчання для підготовки студентів до активної діяльності в сучасному технологічному суспільстві (Лабудько, 2017). Аналіз існуючих джерел інформації свідчить про необхідність переходу системи освіти на реалізацію моделі випереджаю-

чої освіти, в основі якої лежить ідея розвитку особистості, на підготовку фахівців не тільки до конкретної професійної діяльності, а й на формування готовності до освоєння нових знань, придбання багатофункціональних умінь, що забезпечує професійну мобільність (Ямборак, 2023). Для сучасного якісного засвоєння хімічних дисциплін пропонується застосування STEM-підходів через концепцію хімічної експлорації. Методологією хімічної експлорації є розгляд дослідницьких методів та відділення активного вивчення від пасивного з подальшою інтеграцією у практичні аспекти навчання (Дубасенюк, 2001). Для цього в хімічній експлорації запропоновано для дослідження такі STEM-інструменти: використання сучасних технологій у лабораторних дослідженнях та проектів для інтеграції хімії з іншими STEM-дисциплінами. До таких технологій належать віртуальні лабораторії, симуляції для відтворення хімічних процесів та експериментів та мультимедійні матеріали для підтримки STEM-підходів. Для моделювання хімічних процесів та експериментів на комп'ютері запропоновано до використання технологію симуляції. При цьому створено симуляційні моделі, які наочно відтворюють хімічні реакції та процеси, зокрема такі, які небезпечно або складно проводити в навчальних лабораторіях. Також симуляційні моделі можливо використати для дослідження нових речовин та матеріалів із використанням функції прогнозування. Для студентів агроінженерного напрямку запропоновано молекулярне моделювання характеристик полімерів. Відповідно до методики виконання даного моделювання, використано програму Materials Studio (Программа, 2023), за допомогою якої створено тривимірну модель полімеру, встановлено параметри ланцюга полімеру, здійснено процес візуалізації у полімері під час термообробки з подальшим аналізом структурних змін. У подальшому плануємо з використанням елементів хімічної симуляції провести моделювання реакції нейтралізації, яка дасть змогу визначити зміну концентрацій реагентів та продуктів у ході реакції; вивчити енергетичні характеристики термохімічних реакцій; описати математичну модель роботи гальванічних елементів із прогнозною функцією їхньої електрохімічної поведінки; побудувати математичну модель енергетичної характеристики горіння магнію з урахуванням процесу люмінесценції, що, своєю чергою, може впливати на повну енергетичну характеристику реакції.

Для інтеграції з такими дисциплінами, як фізика та хімія, розроблено STEM-проект «Енергетичний комплекс майбутнього». Для більш детального вивчення енергетичних процесів та розроблення інноваційних підходів до вирішення енергетичних викликів майбутнього розроблено такі етапи виконання проекту: 1) дослідження методів отримання енергії з традиційних джерел; 2) вивчення сучасних технологій альтернативних та відновлюваних джерел енергії; 3) дослідження передових технологій, таких як термоядерний синтез, акумулятори великої ємності; 4) аналіз взаємодії енергетики з іншими сферами (екологія, економіка); 5) створення інноваційного проекту енергетичного комплексу, урахуваючи набуті знання, презентація та обговорення, отримання обґрунтованого фітбеку (надання позитивного, негативного або конструктивного відгуку). Фітбек містить конструктивні рекомендації та вказівки та надає ідеї для виправлення можливих помилок.

Для активного навчання, де студенти можуть аналізувати реальні або віртуальні ситуації, запропоновано до використання такі педагогічні стратегії, як кейс-методи. Як приклад нами під час навчання хімічних дисциплін використовуються такі кейс-методи: 1) аналіз нещасного випадку в лабораторії; 2) забруднення річки хімічним реагентом. Навчальна група студентів нами поділена на дві частини: контрольну та експериментальну. У контрольній частині групи використано традиційні методи навчання, в експериментальній – новітні для оцінювання того, наскільки інтеграція STEM-підходів може вплинути на якість та результати навчання хімії (Гузик, 2006).

У першому випадку описується ситуація недотримання правил техніки безпеки під час виконання досліду зі спалюванням магнію. При цьому студент, який виконував дослід, отримав опіки на руках та обличчі. Перед студентами експериментальної групи поставлено відповідні завдання: 1) проаналізувати причини такого випадку; 2) оцінити отримані наслідки; 3) запропонувати заходи безпеки; 4) здійснити публічну презентацію рекомендацій.

Для контрольної частини групи використано традиційні підходи до навчання та передача і опрацювання інструкцій із техніки безпеки. Для оцінки ефективності заходів безпеки впроваджено t-тестування (парний t-тест – Paired Samples t-test). Отже, у результаті такого порівняльного аналізу встановлено ефективність інтеграції STEM-підходів на покращення дотримання техніки безпеки під час лабораторних досліджень.

Другий кейс екологічного спрямування і пропонується до застосування під час вивчення дисципліни «хімічна екологія» (тема – хімія гідросфери). Ситуація достатньо критична: у річку через порушення технологічного процесу потрапила значна кількість шкідливих хімічних речовин. Завдання для студентів: 1) проаналізувати та з'ясувати причини порушення технологічного процесу; 2) пошук відповідних рішень та пропозиції можливого відновлення річкової екосистеми; 3) обговорення відповідальності підприємства; 4) розроблення стратегії комунікації з місцевою громадськістю. Даний екологічний кейс досліджує реальний випадок, спонукає студентів до розроблення стратегій відновлення та відповідальності для підприємства. Таким чином, задіяні й елементи інтегрованого навчання, й критичне мислення, а також робота в команді.

Вартує уваги використання методики «експертної оцінки» з паралельним використанням прийому «3, 2, 1» у формі STEM-хакатону, де студенти розв'язують завдання за обмежений проміжок часу. Особливо ціннісна така методика під час проведення лабораторних робіт. Дана технологія застосована до виконання лабораторної роботи дослідження залежності швидкості хімічної реакції від різних чинників (Биков, 2004). Студентів поділено на дві групи. Одна група виконує завдання біля дошки, інша – виступає у ролі експерта. Із боку експертної групи виділяється три позитивні моменти під час виконання завдання, два уточнюючих запитання і одну рекомендацію від себе. Отже, спрацьовує якісний зворотний зв'язок на відміну від простого виставлення оцінки (кількісний зворотний зв'язок).

Під час виконання лабораторних робіт нами пропонується також використання проблемних ситуацій для стимулювання інтересу студентів до хімії. Для прикладу, студентам напряду харчових технологій доцільно виконувати не лише звичайні досліди, які характеризують хімію полімерів, а й вивчення властивостей матеріалів для створення біоплівки у харчовій промисловості. Створення біоплівки для харчових продуктів, на нашу думку, є педагогічно цікавою лабораторною роботою. Як експеримент нами запропоновано до виконання лабораторну роботу: створення біоплівки для упаковки харчових продуктів. Як натуральний біополімер використано агар-агар. Для поліпшення фізико-хімічних властивостей біоплівки використано екстракти рослин. Насамперед отримано біоплівку даного типу, вивчено її фізичні властивості,

такі як прозорість, еластичність, стійкість. Надалі проведена статистична оцінка переваги методології проведення даної лабораторної роботи. При цьому сформульовано нульову та альтернативну гіпотези: нульова гіпотеза – немає значущої різниці між біоплівками, створеними за різних умов; альтернативна гіпотеза – існує значуща різниця між біоплівками, створеними за різних умов. Надалі вибрано рівень значущості $\alpha = 0.05$, який указує на можливість ігнорування нульової гіпотези. Далі використано t-тест для незалежних вибірок. Провівши розрахунки з подальшим аналізом, установлено, що отриманий експериментально рівень значущості менший за вибраний, відповідно, відкидається нульова гіпотеза. Після проведення статистичного аналізу зроблено висновок про можливість реального застосування створених біоплівок для харчових продуктів.

Таким чином, описані STEM-інструменти сприяють формуванню практичних умінь та навичок студентів, розвитку, вдосконаленню і закріпленню знань, розвивають інтерес до вивчення дисципліни і навичок пошукової роботи. Відбувається поєднання розумової діяльності з практичною (Потерлевич, 2014). Водночас виконання дослідів дає змогу познайомити студентів із методами дослідження у хімічній науці. Творча участь у дослідженні підвищує пізнавальну активність студента. Виконуючи експеримент із хімії (включаючи віртуальний), студенти переконаються, що теорії чи гіпотези не виникають випадково, а створюються на основі фактів. Вони усвідомлюють, що хімічний експеримент є не тільки методом перевірки гіпотез, а й джерелом знань. Правильно підібраний експеримент є важливим засобом формування практичних умінь та навичок (наприклад, робота гальванічних елементів). Оптимізація навчання хімії через інтеграцію STEM-підходів включає у себе використання реальних прикладів і застосувань хімічних концепцій у технології, інженерії та інших галузях. Використання лабораторних робіт, проектів та інтерактивних методів збільшує зацікавленість студентів і дає змогу покращити їх розуміння хімічних концепцій.

Висновки. Дослідження показує, що інтеграція STEM-підходів у навчання хімії дає змогу поглибити розуміння студентів та забезпечити їм комплексні знання.

Використання сучасних технологій для проведення хімічних симуляцій та віртуальних експериментів дає змогу зробити навчання цікавішим та доступнішим для студентів.

STEM-підходи у хімічному навчанні сприяють розвитку критичного мислення, а також умінню студентів розв'язувати складні проблеми в контексті реальних ситуацій.

Застосування STEM-підходів дає змогу поєднувати теоретичні знання з практичними вміннями, що є важливим для успішного подальшого застосування отриманих знань у реальному житті.

Використання STEM-підходів у хімічному навчанні має великий потенціал для залучення студентів, розвитку їхніх компетенцій та формування позитивного ставлення до вивчення хімії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році : Лист ІМЗО № 22.1/10-1080 від 15.08.2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87129/.
2. Лабудько С. STEM-освіта як інноваційний підхід до розвитку природничо-математичної освіти. *STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 листопада 2017 р. Київ : Інститут модернізації змісту освіти, 2017. 160 с.
3. Ямборак Р.С., Крачан Т.М. Формувальне оцінювання навчальних досягнень при вивченні хімії. *Інновації в сучасній освіті: методологія, технологія, дидактичні та виховні аспекти*. Кам'янець-Подільський : Подільський державний університет ; Рига : Baltija Publishing, 2023. С. 366–373.
4. Дубасенюк О.А. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. 384 с.
5. Програма Materials Studio. URL: <https://www.filetypeadvisor.com/ru/program/materials-studio> (дата звернення: 20.01.2023).
6. Гузик Н.В. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природничий талант: реалізація в умовах шкільного навчання : науково-методичний посібник. Київ, 2006. 148 с.
7. Биков В.Ю. Моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Вісник Академії дистанційної освіти*. 2004. № 2. С. 6–14.
8. Потерлевич Н.Ф. Проблеми використання інформаційно-комунікативних технологій у практиці підготовки фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 40. С. 346–350.

REFERENCES

1. Methodical recommendations for the development of STEM education in general secondary and extracurricular education institutions in the 2022/2023 academic year / Letter IMZO No. 22.1/10-1080 dated 15.08.2022. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87129/.
2. Labudko, S. (2017). STEM education as an innovative approach to the development of natural-mathematical education. In STEM education: the state of

implementation and prospects for development: Materials of the III International scientific-practical conference (Kyiv, November 9–10, 2017). Kyiv: DNU «Institute of Modernization of Educational Content».

3. Yamborak, R.S., & Krachan, T.M. (2023). Formative assessment of learning achievements in the study of chemistry. In *Innovations in modern education: methodology, technology, didactic and educational aspects*. Kamyanets-Podilsky. «Podilsky State University» (Riga, Latvia: «Baltija Publishing»).

4. Dubasenyuk, O.A. (2001). *Technologies of professional-pedagogical training of future teachers*. Zhytomyr: Zhytomyr State Pedagogical University.

5. Materials Studio Program. Retrieved from <https://www.filetypeadvisor.com/ru/program/materials-studio> (Accessed: January 20, 2023).

6. Guzik, N.V. (2006). Ten key competencies that serve personality and its natural talent: implementation in school learning. Kyiv.

7. Bykov, V.Yu. (2004). Modeling the learning environment of modern pedagogical systems. *Bulletin of the Academy of Distance Education*, No. 2.

8. Poterlevich, N.F. (2014). Problems of using information and communication technologies in the practice of training specialists. In *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: Collection of scientific works, Issue 40*. Kyiv-Vinnytsia: LLC firm «Planner.»

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024.

The article was received 28 February 2024.

НОТАТКИ

Наукове видання

Збірник наукових праць

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 105

Коректура · *Славогородська Н.В.*

Комп'ютерна верстка · *Молодецька О.І.*

Формат 64×84/8. Гарнітура Pragmatica.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,84.
Замов. № 0424/261. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.